FRANJO VENHUDA

USPOMENE SARAJEVSKO-POLJSKOG ŽUPNIKA

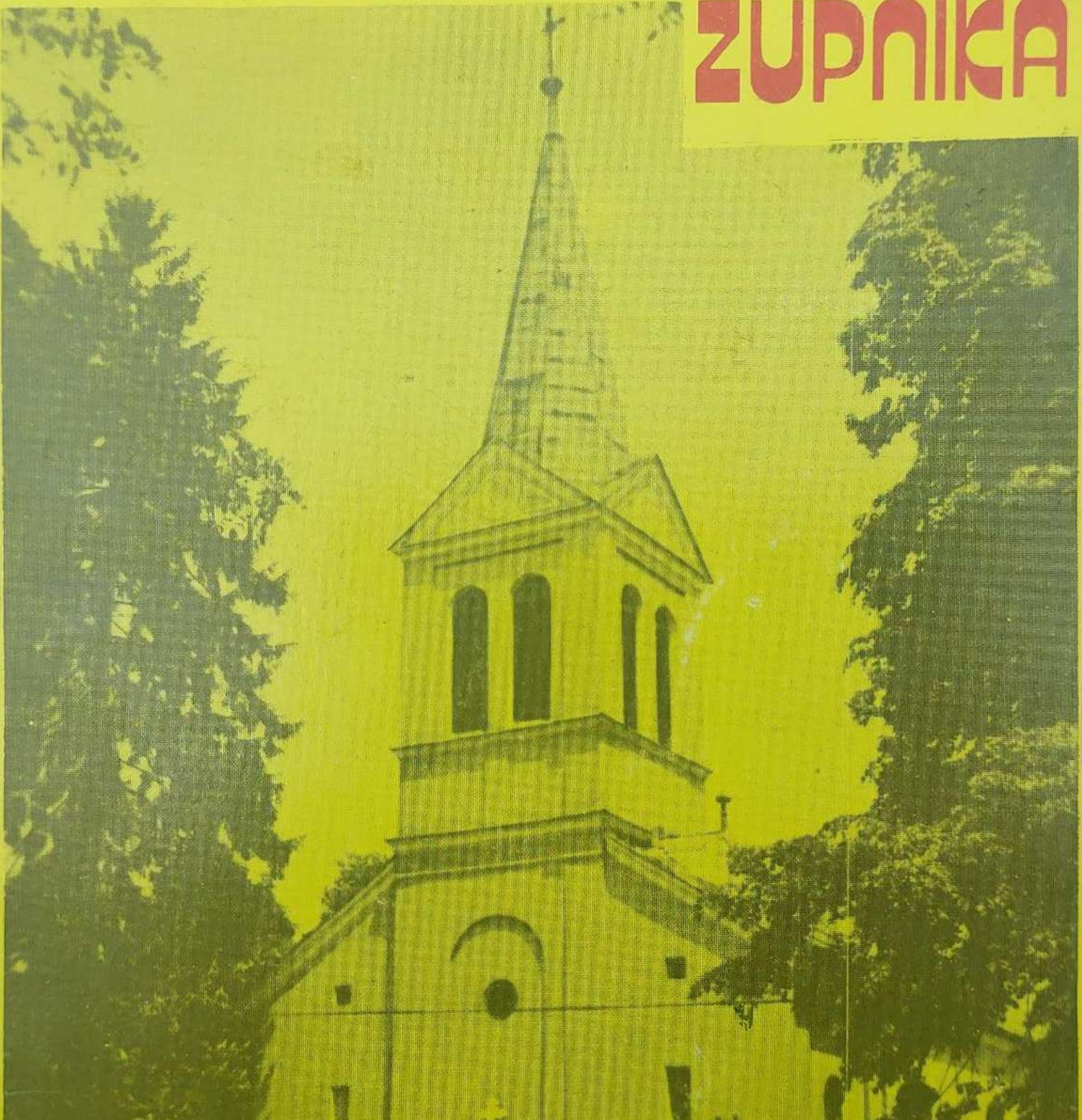

1989

FRANJO VENHUDA

USPOMENE SARAJEVSKO-POLJSKOG ŽUPNIKA

Zahvaljuje na zauzimanju
za beatifikaciji dr. Josipa Stadlera
s. M. Ljiljana Perković
vrh. glavarica

1. 8. 1988 god.

SARAJEVO 1988.

Slika na naslovnoj stranici: Stupska župna crkva

Slika na poleđini: Vjerni puk u dvorištu svetišta
na dan proslave Gospe Stupske

Preveo: Bogdan Kotiza

Lektor i korektor: s. M. Alojzija Caratan

Tehnički uredili: don Radoslav Zovko
don Ante dr Komadina

Slog i montaža: "Crkva na Kamenu"
Šetalište JNA bb, (katedrala)
88001 Mostar, pp 143

Izdaje: Župni ured Stup
Bojnička 30, 71210 Ilidža

Odgovara: Stipan Mišura, župnik
Bojnička 30, Stup
71210 Ilidža

Naklada: 1500 primjeraka

Tisak: SOUR "Veselin Masleša" Sarajevo
RO "Rade Bitanga" Mostar

PREDGOVOR

Župa Stup – ili kako se nekad zvala Sarajevsko Polje – za dvije će godine slaviti stotu obljetnicu svoje ponovne uspostave.

Mnogi dokumenti i iskopine svjedoče o bujnom vjerskom životu na ovom području. Župa se spominje pod raznim imenima, kao: Vrutci, Vrhbosna, Blažuj, Sarajevo i dr. Nailazimo na spomen-crkvu u Kotarcu i današnjim Azićima. Tu je bilo sjedište brojnih biskupa sve do početkra kršćanstva u ovim krajevima.

Pod nazivom Sarajevsko Polje župa je prvi put osnovana 1710. Jedva je četrdesetak godina postojala pod tim imenom. Već sama činjenica da je osnivana na raznim mjestima i pod raznim imenima, te da je toliko puta bila uništavana, najbolje svjedoči u kako su teškim okolnostima živjeli oni, koji su nam sačuvali i baštinili vjeru.

Premda je sadašnja župa Stup proživjela burnih sto godina, ipak se mora priznati da je tokom povijesti to njezino razdoblje bilo najmirnije.

Za uspostavu župe Stup posebnu zahvalnost dugujemo uzornom svećeniku Franji Venhudi, koji je pun apostolskog duha i revnosti došao iz svoje domovine Moravske, te kao župnik revno djelovao među župljanima Sarajevskog Polja. Nije li se na taj način želio odužiti svetoj braći Ćirilu i Metodu za njihov apostolski rad u Moravskoj? Čitalac ove knjige lako će uočiti taj apostolski duh u svećeniku Venhudi.

Objelodanjujući po prvi put hrvatski prijevod kinjige uspomena župnika Franje Venhude želim da to bude trajan spomen kako na njega, tako i na sve one koji su prije njega djelovali na tlu ove župe.

Mrtvi u svojim djelima i dalje žive među nama i potiču nas da se u svom životu i radu povedemo za njihovim primjerom.

Zahvaljujem svima koji su pomogli u pripremanju ove knjige. Osobito zahvaljujem g. Bogdanu Kotizi, sestri M. Alojziji Caratan i dr. Bruni Grubišiću, koji su uložili najviše truda.

Stipan Mišura, župnik

Sl. 1. Prvi vrhbosanski nadbiskup i metropolita dr. Josip Stadler

Sl. 2. Franjo Venhuda, prvi župnik župe Stup (17. listopada 1890. – 3. travnja 1893.)

ŠTA ME JE DOVELO U BOSNU?

Namjesto da na ovo pitanje kratko odgovorim, opširnije ću o tome pričati, jer smatram da je to spomena vrijedno.

Nakon mature godine 1881. stupio sam u Bogosloviju u Brnu. Tu je u "Ruži Sušilove" vladao jak, pravi "Sušilovsky" duh. Svake smo godine pohodili Velehrad, da što uspješnije sudjelujemo na akademijama i sastancima čeških bogoslova. Tu smo se još više oduševili za svoje buduće zvanje.

Približavala se godina 1885, tisućobljetnica smrti sv. Metoda. Stariji, zaslužni velehradski trudbenici: Vychodil, Vykydal, Stojan i ostali potakli su nas da učimo slavenske jezike da mognemo biti vodiči i tumači hodočasnicima, koji će te godine doći u Velehrad iz svih slavenskih krajeva.

To smo obećali i svoje smo obećanje održali, iako je većina bogoslova u Brnu, koliko se sjećam, i prije učila razne slavenske jezike. Misleći na biskupa Strossmayera odabrao sam hrvatski jezik i učio ga vrlo savjesno, tako da sam u trećem godištu bogoslovije, kad smo imali najviše toga za učenje, objavio neke prijevode. To me tješilo i bodrilo da i dalje marljivo radim.

Svi smo radosno očekivali jubilarnu godinu sv. Metoda, ali posebno naše godište, jer smo u toj godini trebali biti zaređeni za svećenike. Godine 1883. i 1884. bogoslovi u Brnu bili su zaređeni već u mjesecu svibnju, da bi se čim prije uključili u duhovnu pastvu. Naše se godište odvažilo i zamolilo biskupa, da u jubilarnoj godini sv. Metoda budemo iznimno zaređeni na dan 5. srpnja, tj. na svetkovinu naših vjerovjesnika: sv. Ćirila i Metoda. Poslali smo biskupu svoju deputaciju, koja će mu podastrijeti našu molbu i želju, no našoj molbi nije udovoljeno... To nas je iznenadilo i razočaralo. Ipak smo zaređeni na blagdan sv. Ane 26. srpnja.

Po prilici mjesec dana prije svetkovine sv. Ćirila i Metoda počele su

novine objavljivati vijesti da su se u okolici Velehrada pojavile ospice. Konačno je utvrđeno, da su se pojavile u selu Nedakonicich, pa su zato ograničena skupna hodočašća u Velehrad. Strancima su uopće zabranjena, pa ni biskup Strossmayer nije mogao doći u Velehrad!

Tako je otpala i naša služba tumača. To je bilo drugo razočarenje u jubilarnoj godini. No neka! Uzdahnuo sam: "Tko zna za koje je dobro bilo što sam naučio hrvatski?!"

Nakon ređenja poslan sam u Podvin za kapelana župniku Edv. Stuchlemu. On je s Tešikem, Bilym, Škorpikem pripadao družbi "Sušilove". U mjestu je bila peterorazredna škola, a pripadajućoj župi Lanštorfe dvorazredna za početnike vjeronaučne obuke. Savjesno smo se pripravljali za sve. Posla je bilo dosta, pogotovo jer sam pisao priprave i za iduću godinu. I tako u toj trci i navali važnih poslova popustio sam u učenju hrvatskoga jezika. To sam odlagao za iduću godinu. Tješio sam se da ću taj manjak nadoknaditi.

I nadoknadio sam – i to temeljito!

Krajem kolovoza 1886. godine čitao sam za vrijeme doručka svome župniku češki katolički list "Hlas" (Glas). Na zadnjoj je stranici bio oglas: "Ustav sv. Josefa v Sarajeve" (Zavod sv. Josipa u Sarajevu) traži za svoje škole katehetu. Uvjeti: da je rodom Čeh, da zna i njemački jezik. Na upite uslužno odgovoriti na adresu: "Matica družbe" Kćeri Božje ljubavi", Beč, Fasangasse 4". – Na to sam u šali smijući se rekao dekanu: "Gle, kakva primamljiva ponuda za mene! Čeh sam, znam njemački, a također malo i hrvatski. Učio sam, kad smo se lani pripravljali za jubilarnu godinu sv. Metoda."

"Imate li želju i smjelosti da se javite?" – upitao me dekan. "Ja vam neću braniti. Ipak nećete mene sama ostaviti."

O tome više nismo razgovarali, a valjda ni ja sam nisam na to mislio. Drugog dana, u ponedjeljak, odvezao sam dekana u Brno na svećeničke duhovne vježbe. Ja sam, kao obično, vršio sve dužnosti sam.

Kad sam navečer legao, nisam mogao zaspati. Stalno mi je u ušima odzvanjalo pitanje: "A zašto ne bi išao u Sarajevo?" – premda nisam po cio dan na to mislio. Da se smirim, ustao sam noću i napisao "Matici" u Beč stručan i skroman upit: o kakvoj se školi u Sarajevu radi i potpisao sam se samo kao kapelan u Podivinu. Ništa više! – Nakon toga sam dobro zaspao i idućih sam dana čekao, kakav li će odgovor doći. Ništa nisam dobio!

U petak navečer otišao sam na stanicu da dočekam iz Brna našeg dekana. Putem mi je dekan rekao: "Jutros mi je došao profesor Vladimir Štastny i rekao mi: "Vaš se kapelan javio za Sarajevo, no odmah Vas upozoravam da će valjda imati konkurenta. Župnik iz Tišnova ili se već

javio ili se namjerava javiti. Izgleda da je nižu gimnaziju pohađao u Hrvatskoj. To bi po svemu bio važan konkurent!"

To me nije iznenadilo. Čudna stvar! Nisam se javio, ali sam priznao da sam napisao dopis i upitao o kakvoj se školi radi, više ni slova. Odgovor nisam dobio, pa mislim da je ta stvar završena. – Nakon toga obavijestio sam dekana o svemu što se dogodilo za njegova odsustva.

U subotu sam u Podivinu predavao u školi. Poslije prvog sata došao je u školu podvornik i predao mi brzojav. To je bio prvi brzojav, što sam ga u svom životu primio. Ruke su mi zadrhtale kad sam ga uzeo i potpisao primitak.

– Otkuda?

– Iz Brna!

Razderao sam ovitak i pročitao: "Izvolite odmah doći u Brno radi dogovora za Sarajevo. Franciska Lechner. Marijanski zavod."

Rastreseno sam završio predavanje, požurio sam kući da dekanu pokažem brzojav.

"Putujte odmah, vratite se navečer" – Tako mi je dozvolio i svjetovao dekan.

Franciska Lechner, rodom iz Bavarske, bila je utemeljiteljica družbe "Kćeri Božje ljubavi". U Brnu te sestre zovu "Marijanke". Dočekala me u govornici "Marijanskog zavoda" u Novoj ulici u Brnu. Bila je niskog stasa, punašna, smiješila se, ali oči su joj kao u suca istražitelja. Odmjerila me značajnim pogledom i ponudila da sjednem. Govorili smo njemački, jer češki ne zna. Postavila mi je nekoliko pitanja, na koja sam stručno odgovorio, zatim je ustala, pružila mi ruku i rekla: "Poštovani gospodine, Vi ste kao stvoren za Sarajevo. Vi ćete sigurno ići u Sarajevo."

"To ne ide tako brzo", – branio sam se. "To mora moj biskup odobriti. Otići ću k njemu na dogovor."

"Ja ću kod biskupa sve urediti", ponudila se poštovana utemeljiteljica.

"Ipak ću ja sam otići, i to odmah." – Nisam se dao odvratiti od toga, da se sam s biskupom posavjetujem.

Biskupu dr Franji Sal. Bauerovu sve sam pošteno i iskreno rekao: "Da ste redovnik i da sam vam poglavar, rekao bih vam kratko: idite! – ali kao biskup ne mogu vam to reći, jer mi takvu poslušnost niste obećali."

"Šta da radim?" – ponovno sam upitao.

Biskup je odlučio: "Idite! Dat ću vam dozvolu na neodređeno vrijeme. Ako vam klima ne bi odgovarala ili ako nastane neki drugi uzrok, vratite se kući u našu dijecezu!"

Poslušao sam prema savjetu i želji svoga biskupa prihvatio sam mjesto katehete u Sarajevu.

Ovo je odgovor na gornje pitanje: "Šta me je dovelo u Bosnu?" Dovelo me makar i djelomično znanje hrvatskog jezika!

U SARAJEVU

Vozio sam se neprekidno od 6 sati ujutro iz Beča, pa do drugog dana uvečer u 10 sati, kad sam stigao u Sarajevo. Na stanici me čekao kanonik dr Anton Jeglič, upravitelj Zavoda sv. Josipa. Čuo sam kako izvikuje moje ime. Išao sam pravo za glasom i opazio svećenika u talaru. Pristupio sam mu i predstavio se: "Venhuda, novi kateheta." "Upravitelj Jeglič" – službeno je odgovorio. Pozdravio me kratko, pa kad je vidio da držim kovčeg u ruci, reče: "Hajdemo, kola nas čekaju!" U ono se vrijeme kolima vozilo sa stanice u grad. Razgovarali smo za vrijeme vožnje. Da se bolje razumijemo, govorili smo nešto "slovanski", a nešto njemački. Vozili smo se skoro pola sata. Grad nisam mogao vidjeti, jer su samo na raskršćima i odvojcima svijetlile petrolejke. Ipak, gledao sam u mrak, da nešto vidim. "To su turske palače" – tumačio je upravitelj.

"Tako, ovdje smo!" – reče kočijaš i zaustavi kola u ulici podno stepenica. Dalje se nije moglo voziti. Tu je čekao samostanski sluga. Odveo me u stan, koji je bio za mene iznajmljen. Stepenice su bile donekle osvijetljene, pa smo barem vidjeli put.

Kad smo prešli pola ulice, zakrenuli smo prema kući. Sluga je halkom zaklepetao. Halka na vratima zamjenjuje zvonce. Unišli smo. U dvorištu nas je čekala sestra predstojnica s još jednom sestrom. Uvele su me u moj stan u prizemlju. U sredini sobe okrugli stol i na njemu pripremljena večera. Letimice sam pogledao na stol: ribice, sirevi, voće i bijeli pšenični kruh. Ne znam da li je predstojnica primijetila nešto u mom pogledu, pa je odmah rekla: "Kod nas se cijele godine subotom posti!" – Odvratio sam: "To je ovdje bolje negoli kod nas. Kao dječak učio sam u katekizmu ovako: 'Također petkom i subotom uzdržavati se od mesnih jela', ali to se sada kod nas ne održava."

Poslije toga sjeo sam, da se nakon duga puta pokrijepim za počinak. – Svi su me ostavili i zaželjeli mi "laku noć". Ostao sam sâm. Iako sam bio umoran, nisam ni pomislio na spavanje. Toliki su bili dojmovi odlaska iz domovine, a zatim oni s puta, da mi se vrtjelo u glavi. Da se nekako smirim i dođem k sebi, pregledao sam svoj stan. Bio je dosta prostran. Sigurno dvaput veći negoli moja bivša kapelanska soba. Polovica je uređena "a la franca", a polovica po bosanski. Kako sam već spomenuo, u sredini je stol i dvije stolice, u uglu krevet, do nogu umivaonik i peć.

Kod drugog zida noćni ormarić i ormar, a uz treći i četvrti zid bosanski minder, to jest niski ležaj po cijeloj dužini obaju zidova. Na dvorištu sam vidio "jedno potrebno". Vratio sam se u sobu i još sam dugo hodao po njoj.

"Ništa ti ne pomaže, moraš leći! Ta svi su ti poželjeli laku noć", pomislio sam i to sam odmah proveo. Legao sam, ali nisam mogao zaspati. Valjda bih, da mi je netko zašio oči. Dugo sam tako ležao, kad najednom odjeknu strašan pucanj, kuća se zatresla, prozori zazveketali, čuo se tutanj kao kad se grmljavina gubi.

"Šta je to?" – pitao sam se. No prije negoli sam se mogao uvjeriti, šta bi to moglo biti, odjeknu drugi pucanj i opet zatutnji kao prolazna grmljavina. Stao sam se oblačiti... Uto je i treći put zatutnjilo. Obuzela me studen. Valjda nije ništa dobra. Da nisu ustanici? Izišao sam na dvorište ne bih li saznao šta se to vani događa – i opazio sam kako je na brdu sijevnulo i čuo se četvrti pucanj. Kućna su vrata zatvorena. U kući potpun mir, ništa se ne miče. Ni svijeće nisu zapaljene. Pričekao sam da vidim, šta će biti na ulici. Uto sam čuo iz grada: trarara – i odmah mi je bilo jasno. To je signal za vatrogasce, negdje gori. Nisam se prevario. Osvjedočio sam se drugog dana. Ponovno sam legao i nastojao zaspati. Činilo mi se da ne spavam. Otvorene su oči kružile po stropu, ali začudo nisam primijetio da je već jutro svanulo i da sunce sja, dok mi nije javio sluga, koji je došao da me odvede u samostan, gdje imam ranu službu Božju.

Izišli smo na ulicu. Dan je bio prekrasan. Okrenuo sam se stepenicama, po kojima sam sinoć po mraku došao. Preda mnom brdo s kućama i baščama, još više velike bašče a u njima kuće, zatim šuma, pa grmlje i na vrhu travnjak, a onda golo stijenje. Dolje, između kuća, sjaje se u jutarnjem suncu mnogi minareti. Ugodno su djelovali na me.

"Odavle ne vidimo ni trećinu Sarajeva", reče mi sluga, "ali, ja ću vas odvesti na mjesto, odakle se vidi cijeli grad."

Kad sam obavio svoju prvu katehetsku službu, naime školsku službu Božju, izišao sam sa slugom da obiđem grad. Namjeravao sam da se poslije toga predstavim nadbiskupu.

"Kad je danas tako lijepo, pogledat ćemo najprije cijelo Sarajevo odozgor, odakle je ono skoro cijelo pregledno", predlagao je sluga i tumačio dalje: "Taj se dio grada zove "grad", a donji dio u ravnici "varoš", koju možemo koji put pogledati."

"Tako, hajdemo gore!" – pristao sam i išli smo uzbrdo. Kroz kapiju smo stupili u "grad", to jest na brdo opasano jakim zidom, tadašnja je to sarajevska tvrđava. Na "gradu" su na važnim mjestima postavljene kapije i tornjevi. Zdanja su na mnogim mjestima razvaljena, valjda pucnja-

vom. Vjerojatno je to uspomena na okupaciju. Za vojsku su obnovljene i uređene dvije tabije (bastilj). Na najvišem je dijelu brda "žuta tabija", a "bijela tabija" je niže, odakle se svakog dana o podne hicem iz topa označava vrijeme. Otuda se puca i u drugim prilikama: kad se nešto slavi, kad gori ili kad prijeti poplava. Prema broju hitaca iz topa građani znaju šta se javlja.

Zaustavili smo se na donjoj tabiji. Ona je s južne strane stijene, a kako sam kasnije saznao, leži na 626 m nadmorske visine. Dolje, pod stijenom, teče Miljacka. To me podsjeća na Višehradske stijene i Vltavu. – Promatrajući građevine, gledaocu se nameće misao: Teško je bilo osvajanje grada prigodom okupacije. Da je bilo teško i da je pokosilo mnogo mladih života naših vojnika, to svjedoči spomenik pred kasarnom tik do tabije. Na njemu piše: "Poginulim dana 19. kolovoza 1878." Oko spomenika je mala baščica koju vojnici vrlo lijepo i uredno održavaju.

POGLED NA GRAD

Gledanje i sud o tome šta je lijepo, često se razlikuje. Nekome se sviđa ono, što drugi odbacuju. Sjećam se, kako sam čitao u knjizi Vuka Vrčevića priču o tome, kako su se tri Turčina prepirala koji je najljepši grad na svijetu. Jedan je tvrdio da je Stambul (Carigrad), drugi opet da je Sarajevo, i nisu se mogli sporazumjeti. Svaki je ostao kod svoga. To je slušao Turčin iz Travnika i rasudio govoreći "Kakav Stambul?! Kakvo Sarajevo?! Kad dođeš u varoš nema ni plota gdje ćeš konja privezati. Najljepši je Travnik!" Tako su različita gledišta o ljepoti nekoga grada. No, slažu li se gledišta mnogih, tad se to može smatrati ispravnim. A ne samo Bošnjaci, nego i stranci slažu se u tome, da je iza Carigrada na Balkanskom poluotoku najljepše Sarajevo!

I stvarno, grad leži kao u kolijevci. Sa tri je strane opkoljeno dosta visokim brdima. Na sjeveru Hum i Grdonj, na istoku Mali Orlovac i Hrastova Glava, na jugu Ćolina Kapa, Dragulja, Debelo Brdo, a iza njih golema Trebević planina. Na zapadu se otvara lijepa ravnica: Sarajevsko polje zaokruženo Igmanom i drugim planinama.

Pogled na grad za izlaza sunca zaista iznenađuje, pogotovo nas, koji smo navikli motriti naš glavni grad Brno kao šumu začađenih dimnjaka, odakle danju i noću suklja tamni dim, od čega ima grad žalostan i tužan izgled.

Pogled je na Sarajevo veseo. Zrak čist, pa možeš sve nadaleko i naširoko pregledati. Gradom teče rijeka Miljacka. U sjaju sunca izgleda kao

dugačak srebren pojas, što ga isprekida nekoliko kamenih i željeznih mostova. Obale su Miljacke obzidane visokim kamenim zidom, a uz obalu je zasađen drvored, koji šetaocima pruža ugodan hlad.

Osim čaršije i pet glavnih ulica, koje se s obje strane Miljacke paralelno pružaju u ravnici, grad se razvija postrance po brežuljcima. Nema kuće bez bašče. Iz tamnog zelenila crvene se koritasti krovovi kuća, a između njih izdižu se vitki minareti brojnih džamija. Mnoge su od njih pokrivene limom koji tako sja na suncu da oči zablješte. Šest kršćanskih bogomolja podignute su u ravnici. Tu su i najvažnije turske džamije.

Neću pretjerati ako kažem: divan je pogled na Sarajevo.

POSJET NADBISKUPU DRU JOSIPU STADLERU

Vratio sam se s prve šetnje na kojoj sam barem letimice vidio teren svoga budućeg djelovanja.

Pogled na krasan položaj Sarajeva vrlo me obradovao.

"Lijep grad, ali kakav će biti život u njemu?!"

"Šta se brineš? Bez Božje volje ni vlas s glave ne padne!" – tješio me nutarnji glas. Tako sam se pripravljao da posjetim najdostojnijega gospodina: nadbiskupa dra Josipa Stadlera. Smišljao sam, šta ću mu reći.

U 11 i po sati zakucao sam na vrata njegove radne sobe.

"Slobodno!" – odazvao se iz sobe glas.

Stupio sam u sobu i pozdravio latinski: "Hvaljen Isus i Marija!" Stao sam kraj vrata, jer je nadbiskup nagnut nad pisaćim stolom nešto pisao.

Odgovorio je: "Navijeke!" Podigao je glavu i opazio me. Ustao je i idući prema meni latinski upitao: "Otkuda si, dobri mladiću?"

"Iz Moravske!" – odgovorio sam kratko i prihvatio njegovu desnicu pa poljubio prsten. Prije negoli sam progovorio, nadbiskup me zagrlio i kao otac privio na svoje grudi.

Takav doček nisam očekivao. Toliko sam bio iznenađen njegovom ljubeznošću i srdačnošću, da sam posve zaboravio na ono što sam htio reći.

Ponudio mi da sjednem na divan, sjeo je pokraj mene i bratski sa mnom razgovarao. Posve me osvojio, pa je potpuno iščezla bojazan koja me je još pred vratima držala i tištila mi srce. Sad je bojazan nestala kao snijeg na suncu. Osjećao sam se kao da sam kod kuće i odmah sam kod prvog susreta pristupio nadbiskupu kao svome ocu.

Odvažio sam se i govorio hrvatski. Znam da nisam pravilno govorio, zato sam izjavio da ću zamoliti nekog profesora da mi održi satove kon-

verzacije pa da naučim posve pravilno hrvatski.
"To vam neće škoditi", mislio je nadbiskup, "ali i ja ću pomoći. Pozivam Vas da svakoga dana posije podne od 5 do 6 sati sa mnom prošetate. Razgovarat ćemo samo hrvatski, pa ćete ubrzo uvježbati jezik. Možemo odmah sutra početi. Čim prije, tim bolje!"

ŠKOLE U ZAVODU SVETOG JOSIPA

U Zavodu je bilo živo i veselo, jer je kuća puna odraslih osoba i djece. Tu su bile tri škole, i to:

1. Hrvatska četverogodišnja ženska učiteljska škola.
2. Osmerorazredna njemačka škola, tj. peterorazredna osnovna škola i s njom spojena trogodišnja građanska.
3. Hrvatska peterorazredna pučka škola.

Sve su škole imale pravo javnosti i podlijegale su nadzoru vladinog inspektora. On je katkada inspicirao školu, a na kraju je godine prisustvovao polaganju javnoga ispita.

Upravitelj cijeloga Zavoda bio je kanonik dr Anton Bonaventura Jeglič, kasnije knez-biskup ljubljanski.

Učiteljski zbor: vjeronauk i neke predmete predavao je sam upravitelj; zatim sestre učiteljice, rođene Hrvatice ili druge, koje su savladale hrvatski jezik, a osim njih još dvije svjetovne učiteljice iz Zagreba. Meni, koji nisam znao hrvatski povjereno je da predajem njemački i da sâm od svojih učenica naučim pravilno govoriti hrvatski.

Učenice: školu nisu pohađale samo redovničke kandidatice, buduće sestre učiteljice, nego i svjetovne učenice iz grada, a među njima bilo je i pravoslavnih, jer je u to vrijeme sestarska Ženska učiteljska škola bila jedina na teritoriju Bosne.

Predavao sam još vjeronauk na njemačkoj pučkoj i građanskoj školi, i to u svih osam razreda. Učenica je bilo dosta. Uglavnom su to bile kćeri činovnika i časnika, od kojih su mnogi često selili iz grada u grad. Za te je pitomice uređen u Zavodu internat. Imale su u Zavodu potpunu opskrbu i stalan nadzor, a školu su pohađale s ostalim učenicama.

Bilo je to veliko dobročinstvo za roditelje, koji su dospjeli u gradove u kojima nije bilo viših škola, a ipak su željeli da svojim kćerima pruže bolju naobrazbu i dobar odgoj.

Treća je škola bila pučka s nastavnim jezikom hrvatskim. U njoj nisam radio dok ne naučim dobro hrvatski. Uz tu je školu bilo i sirotište, ne samo za sirotice, nego i za djevojčice siromašnih roditelja. One su u zavodu primale potpun odgoj i ostajale su tu tako dugo, dok se ne bi osposobile da same sebi osiguraju život. Mnoge su od njih stupile u samostan, a neke su postale svjetske učiteljice, dok su one, manje nadarene, zadržane za ispomoć u kuhinji ili praonici rublja. Osim toga spremale su sobe, radile u bašči, a neke su se zaposlile kao kućne pomoćnice.

Gospodin upravitelj, koji me je uvodio u rad, završio je ovim riječima: "Kako vidite, posla će biti dosta. Ne bojte se, sestre će vam pomagati. Zatim, ako vršimo volju Božju, ni gospodin Bog neće nam uskratiti svoju pomoć. Od njega zamolite glavnu pomoć! Prvih 14 dana bit ćete slobodni, da dobro uzmognete pregledati naše školske knjige. Raspodijelite materijal i pripravite se na prve satove. A onda počnimo u ime Božje!"

Obradovale su me riječi i podaci gosp. upravitelja. Odlučio sam da se marljivo i ustrajno prihvatim posla.

UČENJE HRVATSKOGA JEZIKA

Kad sam se predstavio nadbiskupu, tada me je odmah pozvao da ga pratim na šetnji radnim danom od 5 do 6 sati. "Tom ćemo prilikom razgovarati samo hrvatski, i tako ćete najbolje naučiti. Počet ćemo odmah sutra."

Poziv sam vrlo veselo prihvatio i obećao da ću točno dolaziti. Drugog sam dana došao u 5 sati u nadbiskupovu rezidenciju i javio se u njegovoj radnoj sobi. Otada nadbiskup govori sa mnom samo hrvatski.

"Dobro mi došao, velečasni!"

"Hvala lijepa, preuzvišeni!" – rekoh mu.

"Samo trenutak i sve će biti gotovo."

"Molim!"

"Hvala Bogu, gotovo je!" – uskliknuo je nadbiskup, zatim je odložio pero i pružio mi ruku. Prihvatio sam ruku, podigao je da je poljubim. Branio se, ali ipak sam mlađi i protiv njegove volje poljubio sam prsten.

"Odmah ćemo ići", reče i ode u susjednu sobu. Mislio sam da će zvoniti da mu dođe sluga i pomogne mu obući ogrtač i dr., ali prije negoli sam to i pomislio izišao je iz sobe, imao je na sebi ogrtač, a šešir je držao u ruci. Reče mi: "Dakle, velečasni, hajdemo!"

Sišli smo u prizemlje. "Ovdje se rastajemo s kućnim Gospodinom i preporučamo se njegovoj zaštiti." – To je nadbiskup rekao i okrenuo se nadesno do vrata. Bila je to njegova kućna kapelica, gdje je u Svetohraništu pohranjena najsvetija svetost. – Nadbiskup nikada nije tuda pro-

šao, kad bi odlazio ili se kući vraćao, a da se ne bi barem kratko navratio u kapelu, poklonio se i molio.

To je meni bila nova pouka.

"Pa kako vam se sviđa u Zavodu svetoga Josipa?", upitao je nadbiskup tek što smo izišli na ulicu.

"Danas je gospodin upravitelj razdijelio razrede i predmete nastave. Ja imam njemački u svih osam razreda njemačke škole. I pripravnicama predajem njemački jezik. Za početak mi je dosta, dok se ne uvježbam. Trudit ću se, a ako ne uspijem, neće biti druge, nego da mjesto ustupim drugome."

"Ništa se ne bojte!" – tješio me nadbiskup. – "Nijemci kažu: 'Ako Gospodin Bog nekome povjeri službu, tad mu da i razum.' Savjetujem vam ovo: dobro se pripremite za svaki sat predavanja. Za propovjednika se kaže: 'Koji bez priprave dođe na propovjedaonicu – taj bez časti silazi s nje' – a to vrijedi i za vjeroučitelja, a i za druge. Najprije molite, a onda učite! Bio sam profesor, zato vam kažem: Vjerujte iskusnome!"

"Hoću, preuzvišeni!"

"I još vam iskreno kažem: Kad vam god zatreba neki savjet, slobodno mi dođite. Ja ću vam vrlo rado i spremno pomoći."

"Hvala Bogu i vama, preuzvišeni!"

Razgovarajući tako prošli smo nekoliko popločenih ulica i silazili smo k parku. Bilo je to zapravo staro tursko groblje, gdje se više nije pokapalo, a spomenika je bilo vrlo malo i tako je groblje pretvoreno u park.

Došli smo do osamljenog groba i nadbiskup me upitao:

"Šta je ovo?"

"Hrob!" – odgovorio sam.

"Mi kažemo grob", – učio me nadbiskup. "Gdje vi Česi izgovarate H, tu mi izgovaramo G. Tako na primjer u riječima: hrob-grob, hlava-glava, hrad-grad, hrud-grudi, hospodin-gospodin. Nekad vaše CH izgovaramo kao H, na primjer: chvala Bohu – hvala Bogu. To možete lako zapamtiti."

Tako sam odmah na prvoj šetnji saznao mudre napomene i pouke. Vraćali smo se kući.

Nadbiskup je tada gradio stolnu crkvu, pa vraćajući se sa šetnje, nikad nije propustio da stane na gradilištu i pogleda kako gradnja napreduje. Porazgovarao bi se s radnicima, a zatim otišao u rezidenciju.

Dopratio sam ga do vrata, preporučio sam se i namjeravao da odem.

"Dođite samo u kapelicu da pozdravite našega Gospodina!" Pozvao me na kraću adoraciju.

Kad smo izišli na hodnik, upitao me: "Velečasni, kada ćete večerati?"

"Za hodinu" – brzo sam odgovorio. Nisam tada ni pomislio da naša

"hodina" u hrvatskom "godina" znači nešto posve drugo.

Nadbiskup se nasmijao i rekao: "Ne možete poreći da niste Čeh. Vaš dan ima 24 godine, a naša godina 365 dana."

"Znao sam to, preuzvišeni, ali u brzini nisam bio svjestan toga."

"Ništa zato! To vam se neće drugi put dogoditi. To ćete pamtiti. Na greškama se čovjek uči."

Meni je to bilo nezgodno, pa sam odlučio da zamolim nekoga za satove konverzacije.

Preporučili su mi dvojicu profesora s muške učiteljske škole. Bili su to: Fiři Bujher, upravitelj i pjesnik, te Ivan Lepušić, profesor i pisac. Da u izboru ne pogriješim, zamolio sam obojicu. Imao sam još 14 dana slobodno. Dobro sam učinio. Oni su bili protivne naravi, pa su prema tome i razgovore vodili. Upravitelj Bujher upozoravao me na razne pjesničke osobitosti, kao na primjer da subjekt u rečenici često bude u pjesmi izrečen petim padežom. Tako na pr.: "Konja jaše Kraljeviću Marko." – Njegovi su mi razgovori mnogo pomogli u školi. – Profesor Ivan Lepušić, veseo, dobar i praktičan profesor, učio me raznim praktičnim stvarima za život. Zaustavili bi se makar u kavani, osvježili se findžanom kave, hodali bi čaršijom pokraj raznih dućana i radionica. Upozoravao bi me na sve i poučavao, što mi je također vrlo koristilo.

U razgovoru sam izdao samoga sebe, kad sam u brzini odgovorio nadbiskupu na pitanje, kada ću večerati – za godinu, mjesto za sat. Utješio sam se, kad sam čuo da se slična nezgoda desila i drugim Česima. Meni se nije dogodilo ništa ozbiljno, kako se na primjer desilo mojem zemljaku, sucu.

Bio je on strog sudac. Doveli mu tako pijanca, koji se na ulici protuzakonito ponašao. Sudac kratko odluči: "U ime zakona 6 godina zatvora!"– Kad je optuženi čuo presudu, počeo se braniti: "Gospodine!", ali tek što je izrekao tu riječ, kazna je povišena na "12 godina". Optuženi je počeo dolaziti k pameti i nanovo započeo: "Gospodine proč..." I pala je treća presuda: "24 godine!" U kritičnom času okuražio se perovođa, pa upozorio suca na nesporazum. Sudac se smeo i nasmijao. Opazio je da se osuđeni otrijeznio, da čudno izgleda.

"Šta hoćeš reći?" – upitao je sudac.

"Gospodine, za 24 godine neću više ni živjeti!"

"A hoćeš li se još opijati?" – strogo upita sudac.

"Nikad više!" – obećao je.

"Hajde slobodno kući!" – i kaznu mu oprostio.

Meni se u školi nije mogao dogoditi sličan tragičan slučaj, ali lako sam mogao postati smiješan radi neke malenkosti, radi slabo izgovorene riječi. Zato me to potaklo da budem marljiv i oprezan.

U NOVOM STANU

Kad su sestre osnivale u Sarajevu Zavod svetog Josipa, tad su kupile na Banjskom brijegu nekoliko turskih kuća s baščama, pa su tako dobile gradilište s frontom na tri ulice. Ja sam prigodom dolaska u Sarajevo 1886. godine zatekao već dvije velike zgrade, dvokatinicu i jednokatnicu, a iza njih se prostirala velika bašča, no za onoliki zavod premalena. U susjedstvu su bila dvojica Turaka, koja nisu htjela sestrama prodati svoje kuće, ni svoje bašče. To sestrama nije smetalo. One su preko puta kupile od drugog susjeda i kuću i prostranu bašču. Kuću su srušile, a bašču lijepo uredile. Na najveću granu kruške objesile su sliku božanskog Srca Isusova. Lijepo su uredile putove, pa su u toj bašči navečer molile večernju molitvu. Obilazeći putovima glasno su molile krunicu, a pred slikom presvetog Srca Isusova pjevale su pobožne pjesme. Ukoliko je vrijeme bilo povoljno tu su provele i svoj večernji odmor.

Komšije nisu mogle podnijeti pjevanje "nevjernika" u kući, na dvorištu i u bašči. Zato su svoja dvorišta i bašče ogradili visokom drvenom ogradom, da ih susjedi ne vide. No kako da zabrane da se s prozora dvokatnica ne gleda? Teško je to bilo, a susjedi su uporno prkosili. No zub je vremena pomogao. Daske su strunule, pootpadale, a vlasnici nisu mogli popraviti, pa su im tako s jedne strane virila djeca u bašču, a s druge strane sestre i svi "nevjernici". To je za "pravovjernog" Turčina bilo odviše. Jedan je od njih odmah poručio sestrama da će im prodati i kuću i bašču. Sestre su to prihvatile i pogodile se s njim. Čim se susjed iselio, sestre se prihvatile posla. Srušile su ogradu, bašče spojile. Radovale su se što više ne moraju ići u onu bašču preko ulice, a još ih je više obradovalo, kad im je i onaj susjed s druge strane također izjavio da bi im prodao i kuću i bašču. Sestre su to prihvatile i kupnja je provedena.

Pri razgledavanju tih dviju kuća odlučeno je da se ona prva, premda je na kat, sruši i da se na tom mjestu napravi pećina i u nju postavi kip Majke Božje lurdske.

Druga je kuća bila prizemna, ali solidna. Po sredini je kuće bio uzak hodnik, na južnoj strani poveća soba s dva prozora, a prema bašči manja s jednim prozorom.

"Ovu ćemo kuću ostaviti kakva jest. Tu će stanovati naš cipelar, da ne stanuje u "samostanu", rekla je sestra predstojnica.

"A ne bih li i ja mogao tu useliti?", skromno sam upitao. "Ipak su tu dvije sobe i one bi bile dovoljne za nas dvojicu, barem bi nam bilo veselije."

Sluga Franc Herlander, samostanski cipelar, također je izjavio: "Meni bi bila potpuno dovoljna manja soba, a velečasni gospodin bi mogao uzeti veću."

Predstojnica se zamislila i rekla: "Kad ste s tim zadovoljni, neka bude!"

"Ipak će to biti samo ove zime", izdao sam svoj naum, "a u proljeće ću dignuti prvi kat i odseliti gore."

"S tim sam potpuno suglasna", reče predstojnica. "Franca ćemo onda unaprijedini za majstora i dati mu jednog šegrta."

Kuća je zatim temeljito očišćena i uređena, sazidana je nova "bosanska" peć i krajem studenog uselio sam u novi stan.

Radovao sam se, a imao sam i zašto. Riješio sam se "onih sitnih", kojih na jugu ima obilje, a posebno "onih većih," kojih se nisam mogao riješiti ni pomoću mačaka, ni klopki, ni stupica, a ni trovanjem.

Korist: Cipelar Franc Herlander bio je Nijemac iz Austrije, pa sam bio prisiljen da kod kuće govorim njemački, što mi je također koristilo. Franc je bio dobar momak. Kod službe Božje zamjenjivao je crkvenjaka i ministranta.

Samo se po sebi razumije da sam požurio nadbiskupu da mu saopćim kako su sestre proširile svoj zavod, a također da se pohvalim svojim planom. Nadbiskup se tome vrlo obradovao. Njega je veselio svaki napredak katolika.

Franc i ja bili smo u novom stanu potpuno zadovoljni, dapače sretni! Bio je to upravo idealan život. Vršnjaci smo. On nam je hranu donosio iz samostana, i to ručak i večeru u onakovim posudama u kojima vojnici nose iz kasina hranu svojim časnicima. Ja "gospodin", a on "sluga" — a ujedno "braća"! Učio sam ga hrvatski. Često bi me upitao kako se to i to kaže hrvatski. Kad sam mu tako jednom rekao, kazao mi je: "To je skoro kao češki." — Iznenađen upitao sam: "Kako znate da se tako kaže češki?" Odgovorio mi je: "Kad sam u Beču učio zanat, bilo nas je šest naučnika, a ja jedini među njima Nijemac, većinom se govorilo češki, pa sam tako od njih mnogo naučio. I majstor mi je govorio: "Franc, uči češki i upamti: "Der Deutsche kommt überall durch, wenn er nur a bissel böhmisch kann!" (Nijemac posvuda dobro prođe, ako barem samao mlo zna češki). Mnogo toga nisam naučio, ali i to što znam ovdje mi dobro dođe."

Odmah sam u zimi pozvao bosanskoga dunđera (zidarskog i tesarskog majstora) i pogodio se s njim kako bi trebalo postaviti prvi kat. Majstor je odmah zimi dao napraviti prozore i vrata, a kad je došlo proljeće, počela je gradnja.

Nismo se trebali iz kućice iseliti. Krov je skinut, na zidove je postavljen drveni kostur, a prostor između greda ispunjen je opekama. Gra-

dnja je brzo napredovala. Dosta smo se prašine nadisali, no drugih neugodnosti nije bilo.

Kad je kat dovršen, preselio sam gore. Veća mi je soba bila "salon" i radna soba, a manja spavaona. Između njih je hodnik i nusprostorije. Cijelom dužinom kuće bila je zatvorena veranda sa šest prozora. Tu sam zimi i za nevremena mogao šetati i hodajući moliti časoslov.

Čim sam preselio gore, pozvao sam nadbiskupa da vidi moju novu rezidenciju. Sve mu se svidjelo, no posebno hodnik.

"Veseli me da ste to lijepo uredili", pohvalio je djelo. "Nadam se da ste zadovoljni i vjerujem da ćete nam dulje vremena pomagati."

"Kako Bog da!"

"Čini mi se, velečasni, da imate praktičnog smisla za gradnju", hvalio je dalje.

"Ideja bih imao", priznao sam," ali računati još ne znam. Prekoračili smo predračun za polovicu."

Tada me je nadbiskup, koji ima više iskustva s gradnjom, poučio: "Upamtite ovo: kad budete opet nešto gradili i građevinar vam dade točan predračun na tisuću zlatnika, odmah računajte: predračun tisuću zlatnika i ništa je petnaest stotina zlatnika, i dobro ćete proći, ako to ne bude stajalo više!"

Tu sam pouku upamtio i o njezinoj se ispravnosti mnogo puta u životu osvjedočio.

Ovaj je moj građevinski pokušaj dobro prošao. – Platio sam prema predračunu četiri stotine zlatnika, a ostalo su platile sestre. Zato sam im obećao da ću im to ostaviti za uspomenu, ako od njih odem, ali uz uvjet da mi dozvole da u svojoj sobi prenoćim, ako bih nekad došao u Sarajevu u posjete.

Suglasile su se.

Ovo sam svoje pravo, ili ljepše dobročinstvo, kasnije dvaput koristio. Prvi put godine 1896, na kraće vrijeme, a drugi put 1903, kad sam došao u Sarajevo i tu se razbolio, ležao sam u svojoj sobi 14 dana, a sestre su me brižno njegovale. – Jednog mi je dana došla sestra predstojnica i saopćila mi novost: "Habemus papam!" Poslije smrti Leona XIII izabran je Pio X.

Nakon oporavka otputovao sam u Dubrovnik da koristim morske kupke, a "svoj stan" u Sarajevu nisam više nikada vidio.

EKONOM U ZAVODU SVETOG JOSIPA

Bilo je to 1. svibnja 1887. Najljepši mjesec u godini. Čovjek se ispuni radošću. Na stolu poslužavnik i kuverta, a u njoj mjesečna plaća. Nasmije li se čovjekovo srce? Razvesele mu se obrazi da veselije gleda na Božji svijet. Tako se i moje srce veselilo što će spoznati i doživjeti ljepote svibnja pod južnim nebom. Moju je radost povećavalo saznanje da nešto imam u džepu, zbog čega će se radovati sa mnom i moji prijatelji: knjižar Barvić i krojač Kubiček, kad se razvesele u Božjoj prirodi. Ta je li svibanj?!

Veseo sam šetao po govornici. Unišla je predstojnica, postavila doručak pred mene, a kuvertu koja je bila na poslužavniku, stavila je pokraj sebe. Sjela je šutke, ozbiljno, a njeno je naborano čelo svjedočilo da je nešto tišti...

"Vidim da imate nekakav nesretan papir, koji vam leži na srcu kao kamen. Bacite ga ili turite u peć da ne muči dobre ljude," svjetovao sam zato da šutke ne sjedimo.

"Kad bi to pomoglo, odmah bi ga bacila, ali bacim li ovaj, doći će drugi s biljegom, preporučeno i konačno mora se platiti."

"To je, dakle, račun?" – rekao sam, a nisam se pohvalio da sam jučer takova dva stavio pod pritiskač na pisaćem stolu do privremenog odmora. "Ja ću vam posuditi", kavalirski sam ponudio predstojnici (imao sam još nedirnutu plaću u džepu).

"Dobro, dakle isplatite ovo!" – naglasila je predstojnica i pružila mi račun.

Brzo sam otvorio kuvertu. Račun je bio od mesara. Pogledam na iznos: 400 forinti za jedan mjesec. "To je puno! Toliko nemam. Morao bih imati polugodišnju plaću da mogu ovo isplatiti. Nešto mi ne ide u glavu: kako je moguće za mjesec dana samo za meso platiti toliki račun, a šta je s ostalim? – Koliko plaćate po kilogramu?"

– 44 krajcara! Onda računajte: 30 kg dnevno, to je 13 forinta i 20 krajcara, za 10 dana 132 forinte, a za mjesec triput toliko. Naravno, posni dani otpadaju, ali dođe li veliki blagdan, kupi se nešto bolje i odmah skoči 400 forinta!", tumačila je predstojnica.

"Kako to da za kilu goveđeg mesa plaćate 44 krajcara, ne shvaćam. Ja sve primjećujem kad prolazim gradom. Nedavno sam stao kraj turskih dućana i promatrao šta i kako prodavaju. Meso, činilo mi se lijepo, svježe. Došao stari Turčin, pogledao meso, izabrao but i rekao mesaru da mu odreže dvije oke. Rado mu je udovoljio, on je za oku platio 20 krajcara, a oka je kila i četvrt, tako je za kilogram platio 16 krajcara."

"Mi to ne možemo uzimati. Turski mesari nemaju ledare, pa meso lješti zaudara, a osim toga nisu oni čisti", – rekla je predstojnica u obrani.

"Nisam mislio da vam svjetujem da meso kupujete kod turskih mesara," – tumačio sam stvar, "ali htio sam vas upozoriti na to, da oni valjda jeftino kupe, kad mogu kilogram prodavati po 16 krajcara, i još k tome zarade! Vi priznajete da trebate dnevno 30 kg. Kad na pijaci kupite voliča teška od prilike 150 kg, potrošit ćete ga za 4 do 5 dana, i za to se vrijeme neće meso pokvariti. Tako možete raditi cijelu zimu i mnogo ćete novca uštedjeti. Na taj način ne bi bilo mnogo izdataka, a osim toga koža se može prodati."

"Dobro ste se sjetili. Na to nisam pomišljala. No ipak ne mogu ići na pijacu."

"Ne možete vi, pa idem ja! Meni to pristaje. Nitko me ne pozna, a Mustafa će ići sa mnom." (Mustafa je dulje vremena služio kod sestara).

"Bit ću vam zahvalna! Pokušajmo to." Suglasila se predstojnica.

Spremao sam se da odem na stočnu pijacu. Da bih izgledao kao i drugi kupci i trgovci, kupio sam putem veliki novčanik "bagonjarku", stavio u nju 20 desetica i jednu peticu i forintu. Ostale sam pregratke napunio drugim papirima, za koje čovjek ne može ništa kupiti. Novčanik sam turio u džep na prsima i otišao sam na pijacu. Bilo mi je nekako čudno oko srca, koje mi je jače kucalo nego inače. Lako je prosuđivati kako drugi gospodare, ali je teško nešto bolje provesti. Osudio si gospodarenje sestara, sad ti pokaži šta možeš! Pazi da te tko ne nasamari! Sramotu nećeš oprati, to dobro znaš. Na pijaci su cjenkaroši i cigani. – Takve su mi se misli vrtjele u glavi, no smjelost me nije napuštala. Ulazeći u ogradu za stoku odlučio sam da se vladam kao znatiželjan promatrač.

Na pijaci je već bilo živo: povici, pogrde, hvale, od toga mi se već vrtjelo u glavi. Stao sam kod skupine ljudi koja se već pogađala za dva volića, doduše malena, ali mlada i prilično mesnata. Sviđala su mi se. Nisu im lopatice stršile, bili su zaobljeni. Dlaka im se nije naježila kao u mačke kad na nju pas gleda, uglavnom: bili su lijepi. Dvojica u toj grupi držala su se za ruke: kupac i prodavač.

"Dat ćeš mi ih za 120 forinti."

"Ne dam, ne mogu."

"Daj, ako Boga znaš!"

"Ne dam, ne mogu."

"Daj mu ih! Dobit ćeš gotove pare," navaljivali su na prodavača oni koji su oko njih stajali.

"Ne dam. Ne mogu. Ispod 140 forinti nisu", držao se seljak.

"Zar ne vrijede toliko?", upitao sam tiho onoga što je stajao kraj mene, a izgledao mi je kao mesar.

"Vrijede 140 forinti, a i više", rekao mi je iskreno, "ali na pijaci to ne ide drugačije. Moraš se pogađati."

To mi je bilo dovoljno. Kupci, da bi primorali prodavača da popusti, otišli su nekoliko koraka dalje. Iskoristio sam tu priliku, pristupio seljaku i upitao:

"Otkud su volići?"

"Od Visokog, imam goveđi pasoš!"

"A što ne ideš na sajam u Visokom?"

"Gospodine, ondje sam ih kupio, a ovdje bi ih rado prodao."

"Pa dobro! Ja ću ti dati za njih 130 forinta! Hoćeš li? Mušterija sam. Ako nećeš, onda zbogom, želim ti sreću!", odlučno sam izjavio.

Seljak se malo zamislio, uhvatio mi desnicu, digao je što je mogao više i rekao:

"Daj, gospodine, 140 forinta", reče i ruku mi povuče skoro do zemlje.

"Ne dam!"

"Dat ćeš mi 135 forinta", reče i ruku mi povuče skoro do zemlje.

"Ne dam!" – opet sam odlučno odgovorio. "Kako rekoh, hoćeš li ili nećeš?"

"Hairli, nek je sretno! Volići tvoji! Daj pare!"

Izvadio sam novčanik i isplatio, no tek što su opazili prijašnji kupci i njihovi navijači koliko isplaćujem za voliće, prišli su mu i govorili: "Budalo, zašto si popustio? Švabo ima para ko pas buha, mogao si dobiti više!"

Mogao je dobiti više, mislio sam u sebi, ali na sajmu se mora pogađati, zato sam bio sretan, što sam bar za deseticu smanjio. "Hej Mustafa, odvedi voliće kući!", rekao sam slugi. Mustafa je odvezao voliće i pošao da ih odvede.

"Stani! Volovi su tvoji, ali nisu konopci!", uzvikne neko od onih što su okolo stajali.

"O konopcima nismo govorili", izjavi seljak.

To pogotovo nisam znao da kod kupnje treba misliti i na konopce. Bio sam izvadio novčanik, da mu za konopce nešto platim, ali je Mustafa odlučio. "Ništa mu ne daj! Nek ih sebi ostavi. Ja ću se već snaći. Odmotao je onaj zeleni šal oko pasa, svezao njime voliće i odveo ih. Tako smo se vraćali s prve trgovine kući.

Svojim smo dolaskom uznemirili cijelu kuću. Najprije su se sve sestre sletile u dvorište, a za njima su dotrčala djeca da vide voliće. Sviđali su im se.

"Koliko su teški?", pitala je predstojnica.

"Pogađajte, to vam neću reći," – pravio sam se važan, a uopće nisam znao koliko su teški. Tad su sestre počele pogađati, neke su rekle mnogo, a druge malo.

"To ćemo znati za jedan sat. Mustafa, umiješ li klati?" pitao sam slugu.

"Gospodine, ja neću ni buhu ubiti a kamoli vola," reče Mustafa.

"Ne koljite ih, kad su tako lijepi!", molila su mala i velika djeca.

"Djeco, idite sad gore i učite!", rekla je predstojnica. "A ti, Mustafa, odvedi voliće preko bašče u zadnje dvorište i odmah dovedi mesara neka dođe jednoga zaklati."

"Hoću li dovesti Turčina ili Švabu?", upitao je Mustafa.

"Dovedi koga hoćeš, samo neka odmah dođe!"

Nije dugo potrajalo, a Mustafa dovede mesara, Turčina, pa su odmah počeli raditi. Zaklali su jednog volića i obradili ga. Sestra je pazila da sve bude čisto i uredno. Mesar je tražio za trud jednu forintu. Predstojnica mu je rado platila i još mu je darovala kožu od volića.

Kad sam se popodne vraćao kući, predstojnica mi je veselo kazala: "Dobro ste kupili! Kila mesa dođe na 16 krajcara ne računajući glavu i utrobu. Radujem se. Večeras će biti veselije, jer će djeca za večeru imati tripice da se počaste. Ne mogu vam iskazati kako sam radosna."

"Mislim da ćete se još više obradovati, kad vam reknem što sam naumio. Ove sam voliće kupio ovdje u Sarajevu od prekupca koji ih je doveo iz Visokog. Drugi ću put otići ravno u Visoko, i tamo ćemo, nadam se, kupiti još jeftinije! "To sam rekao. Vrlo sam se radovao, što mi je prvi pokušaj odlično uspio.

"Lijepo vas molim, učinite to!", reče predstojnica. "Prepustit ću vam odmah svu ekonomiju, ako ste tako ljubezni!"

Nisam se mnogo otimao. Malo mi je laskalo, što sam odmah stekao povjerenje. Obećao sam: "Ne brinite se! Koliko god budem mogao, u svemu ću vam pomagati!"

Toga je dana u našem Zavodu započelo "novo gospodarstvo". Preuzeo sam ne samo da kupujem stoku, nego da nabavljam i druge živežne namirnice, kao grah, leću i ostalo. Sve sam to naručivao ravno iz Moravske.

Druge sam sedmice na pazarni dan otišao s Mustafom u Visoko. Vozili smo se željeznicom. Već smo u sedam sati ujutro bili na mjestu. Na pijacu su istom dovodili stoku.

"Šta ćemo sad, Mustafa?", upitao sam ga.

"Nekud na doručak!"

"Ali kuda?" – pitao sam ga.

"Najbolje u kafanu kraj pijace," svjetovao je Mustafa.

"Onda vodi, jer još nikada nisam bio ovdje."

"Hajde!" – odvrati Mustafa.

Unišli smo u nisku kućicu. Mustafa pozdravi po turski "merhaba!", a ja "dobar dan!".

"Bog daj!", odgovorili su prisutni. Bila su tu petorica, šutjela su i nepomično gledala u mene. Bio sam im novi gost, pa nisu znali šta hoću. Sjeli smo za stolić. Mustafa je stavio na klupu pokraj sebe svežanj konopaca.

"Daj kavu, ali dobru", naručio sam da prekinem nastalu tišinu, a Mustafa nagnuvši se k meni šapnu: "To su džambasi" (trgovci, preprodavci i navijači). To mi je bilo dovoljno, pa sam glasno upitao:

"Koliko se komada usuđuješ kući dotjerati?"

"Koliko kupimo. Sve!"

"Koliko kupimo. Sve!"

"Kupiš li više, naći ćeš drugara i on će ti pomoći."

"Šta tražiš, gospodine? Ja ću ti pomoći, šta trebaš?", nudio se jedan pristupivši k nama.

"Dobro! Pomogneš li, mi nećemo žaliti", odgovorio sam mu i ponudio svoj duhan, najfiniji trebinjski. "Zapali! Daj mu kafu!" – naredio sam kafedžiji.

"Hvala ti! Živio!" – zahvaljivao je.

"Možda bi više volio rakiju?", upitao sam ga.

"Mogu i to, gospodine!"

"Možemo li i mi, gospodine? I mi ćemo ti poslužiti štogod želiš," – javili su drugi, željni kafe, duhana i rakije.

"Živjeli! Kad hoćete zajednički ćemo popiti čašicu." – naredio sam Mustafi: Donesi šišu rakije!"

Kafedžija, koji je pratio naš razgovor, već je na poslužavniku nosio bocu i čašice i odmah uslužno nalijevao. Prvu je pružio meni. Bio je to za mene ljut doručak: "crna kafa sa šljivovicom! No čovjek se mora nekad i žrtvovati.

"Dakle, živjeli! da sretno pazarimo" – Kucnuli smo se.

"Šta ćeš zapravo kupovati?" – pitali su.

"Volio bih kupiti nekoliko lijepih volića za klanje: pet, deset, dvanaest, već kako mi se svide", – odgovorio sam.

"Ja ću ti ih pronaći", – nudio se onaj prvi.

"Ne boj se, gospodine, danas ćeš dobro kupiti! Mi ćemo ti svi pomoći", – obećali su gledajući na bocu dobre rakije.

"Ja ću vam se odužiti", – rekao sam opet. Znao sam da zlatan ključ i gvozdena vrata otvara, a bakšiš uvijek pomaže. "Hej, Mujo, nalijevaj!"

"Hajde, Mujo, pogledaj po pijaci, ima li ondje nešto za nas!
"Ja ću ići s njim, gospodine!" – nudi se jedan kojemu nije bilo žao ostaviti neispijenu čašu.
"Dobro, hajte!"
Dvojica su otišla da pogledaju, ostali su uživali u Božjim darovima, pušili i ispijali, a ja sam od njih čuo, koliko se raznih trikova koristi na pijaci. Doznao sam svašta. Jedva da bih to saznao na drugom mjestu. Pomislio sam da bi na toj kafanici trebao biti natpis: "Ovdje se prodaje pamet".
"Evo nas, gospodine!", javlja se Mustafa vrativši se s drugom. "Prošli smo sve. Ima tamo desetak onakvih volića, kakve smo kupili u Sarajevu."
"Ispijte ovo pa da idemo, da što prije izaberem! Ali, Mujo, dobro pazi, da nas netko ne oprži! Ti znaš kako neki misle: 'Švabo peče pare' – pa zato ne zna koliko bi mu zacijenio."
"Ne boj se! Mi nećemo dati da te prevare!" – ponavljali su navijači po ne znam koji put i nuđali mi svoje usluge.
"Dobro! Primam vašu pomoć, ali ako smo mi braća, kese nam nisu sestre. Zato: čist račun – mirna savjest, veli poslovica. Onome tko mi pomogne, dat ću poslije kupnje dva forinta. Tko hoće, neka ide sa mnom, a tko neće – s Bogom!"
To je djelovalo. Vidjelo se da su zadovoljni ponuđenom nagradom.
"Idi ti, gospodine, po pijaci sam s Mustafom, a mi ćemo se razići po pijaci", svjetovao je jedan.
"Hajde, Mujo, pomozi Bože!"
Obilazio sam po pijaci i kupovao. Neću opisivati kako je bilo. Mogla bi se o tome napisati cijela knjiga, kad bih pričao samo zanimljivosti koje sam doživio na ovoj pijaci. Ukratko: za dva sam sata kupio dvanaest volića, bolje negoli u Sarajevu – za to su se pobrinuli moji pomoćnici. Riješivši se brige, vratio sam se u kafanu, a slijedili su me moji pomoćnici. Vidjelo im se na licu da su poslom zadovoljni. Neki su promukli, brisali su znoj s čela i glave, valjda zato da vidim koliko su se trudili.
Temeljito sam ih počastio i platio, dodao još cijelu kutiju cigareta da bratski podijele. Činilo im se to odviše, pa su stalno zahvaljivali i pitali hoću li iduće sedmice opet doći.
"Neću za sedmicu, ali valjda za mjesec", obećao sam.
"Ne uzimaj drugih! Mi ćemo ti pomoći, bit ćeš zadovoljan!" – nudili se opet.
I bio sam zadovoljan. Bez njihove pomoći ne bih tako dobro kupio.

Mustafa je s pomoćnikom otjerao voliće k sestrama u Slatinu ("Betanija"), a otamo su jednog po jednog dovodili na klanje u Sarajevo. Odmah iza prvog klanja reče mi sestra predstojnica: "Kilogram po 12 krajcara!"
"Bogu hvala! Tako ćemo odsele gospodariti i štedjeti!"

ORGULJAŠ

U novom mi je stanu bilo dosta prostrano, zato sam uredio da mi iz Češke pošalju moj harmonij. Kupio sam ga kod Lidla u Brnu. Bio je to njemački primjerak iz Fulde. Mane mu nije bilo. Zvuk krasan, ugodan, tadašnji mu "Lhotovi" primjerci nisu bili ravni. Kad je harmonij stigao, pokušao sam svirati, da vidim nije li se putem oštetio ili inače pokvario. U taj se mah nisam ni sjetio, da trebam biti kod nadbiskupa, da ga po običaju i dogovoru pratim na šetnji. Dok sam tako svirao netko zazvoni. Sam nadbiskup došao je po mene. Slušao je pred vratima, unišao u sobu i rekao: "Velečasni, pa vi biste mogli biti orguljaš u našoj župnoj crkvi."
Izgovarao sam se da skoro ništa ne znam i da sam istom odlučio da učim. Kasnije bih za nevolju mogao pomoći."
"Ne izgovarajte se! Kad zasvirate tako, kako sam vas čuo, dobro će biti. Mi zasad nemamo nikoga, i to zato, jer nitko neće da tu službu besplatno vrši. Vi bi mogli makar nedjeljom i praznikom svirati na orguljama. Molim Vas!"
Branio sam se, ali nadbiskup reče: "Kad ću ja s tim biti zadovoljan, to vam je dosta."
Još sam pokušavao da se obranim. Rekao sam da nedjeljom i blagdanom imam službu Božju kod sestara na "Betaniji". Ondje su sestre imale svoje gospodarstvo, bilo ih je deset. One su Zavod sv. Josipa opskrbljavale mlijekom i drugim živežnim namirnicama.
"Tamo ćete se voziti ranije, da se na vrijeme vratite", odlučio je nadbiskup.
Šta mi je preostalo nego da se pokorim i poslušam?!
"Trudit ću se, preuzvišeni, svim silama i sposobnošću, da zadovoljim." Pristao sam i primio novu dužnost orguljaša. Bilo je to po prilici mjesec dana prije Božića. Krajnje vrijeme da se pripravim za taj blagdan.
Izabrao sam u školi nekoliko djevojčica, dobrih pjevačica, i marljivo sam s njima vježbao božićne pjesme. Dobro je išlo. Ipak mi je priprava zadala mnogo više posla i briga. Izabrao sam što jednostavnije predigre i međuigre, marljivo sam vježbao, ali kad sam se god sjetio da će na Božić biti pontifikalna sv. misa i da će prisustvovati katolici pročelnici svih

ureda i vojske, a među njima će sigurno biti i glazbenici, a ja siromah za orguljama – tad me je uvijek zima podilazila. Naježio bih se. Toga se nisam mogao osloboditi.

"Tim strahom nećeš ništa postići", pomislio sam i sjetio sam se kako bi me nadbiskup uvijek hrabrio: "Bog junake jača", pa sam se predao u volju Božju.

Stigao je Božić. Najprije sam obavio svoju dužnost kod sestara na "Betaniji". Otamo sam jahao sve do crkve sv. Ante, koja je tada bila biskupska i župna crkva. Brzo sam s konja sjahao, predao ga svome slugi. On me je tu čekao. Žurio sam u crkvu na svoje mjesto – na kor. Otuda sam mogao sve dobro vidjeti.

Crkvica mala, jednostavna i siromašna, stajala je samo deset tisuća zlatnika sa svim unutrašnjim uređenjem: tri oltara, orgulje, ruho i sve što treba., ali crkvica je na istaknutom mjestu – pred Konakom. U toj su zgradi stanovali sultanovi veziri i na tom su mjestu pred Konakom često puta mučili kršćane: šibali ih, mučili, glave im odsijecali, spaljivali ih, nabijali na kolac. Lako je zamisliti, kakvom su radošću sada dolazili katolici na to mjesto, koje im je prije bilo strašno, a sada je to mjesto mira, duševne utjehe, mjesto gdje mogu govoriti s nebeskim Ocem. Kolikom radošću žure sada u svoju crkvu potpuno slobodno, samosvjesno!

Crkva je tada na Božić bila tako puna da ni igla ne bi mogla na pod pasti.

Smjestio sam se kraj orgulja i note sam slagao.

"Ja se bojim!", šapnula mi je Anica Domazetović, osmogodišnja djevojčica.

"Zašto se bojiš? Ta sve znaš!"–tješio sam je, a i meni su se koljena tresla.

Zazvonilo je zvonce. Nadbiskup u pratnji brojne asistencije pristupa oltaru.–Zasvirao sam uvježbanu predigru i vidio da je dobro. Oslobodio sam se straha i počeo pjesmu: "Veselje ti navješćujem, puče kršćanski, jerbo kralj se u Betlehemu rodi nebeski!"

Djevojčice zapjevale – radost ih je bila slušati! Najednom se u crkvi okrenuše glave prema koru.

Odgovore smo pjevali bez pratnje orgulja.

Epistola je pjevana hrvatski, također i evanđelje. Đakon je zapjevao: "Gospodin s vama!" – a svi su odgovorili: "I s duhom tvojim!"

"Početak svetog evanđelja po Ivanu."

"Slava tebi, Gospodine!"

Nakon svršenog evanđelja svi su vjernici uskliknuli: "Bogu hvala!" To je ostatak stare slavenske službe Božje, koja je sve do danas sačuvana u Bosni.

Svečanost je u crkvi sretno završila. Svi su bili zadovoljni.

"Bez Božića nema Uskrsa!" – kaže Bošnjak. Stoga se na Božić svi iskreno raduju, a svoju radost dijele sa svojim prijateljima. Posjećuju se od Badnje večeri pa do Nove godine i uzajamno žele sretne blagdane.

Putem iz crkve sreo sam Antu Perišića, uglednog katoličkog građanina i člana gradskog vijeća.

"Čestit Božić i porođenje Isusovo!" – radosno me pozdravi Anto.

"Hvala! Bog daj zdravlja!", zahvalio sam mu. "A kuda ćemo sada, Anto?"

"K preuzvišenom da mu čestitamo!"

"Hajdemo zajedno! I ja idem k njemu."

"Hajte s nama!" – pozvao je Anto katolike koje smo sretali i dostizali. Mnogo ih se priključilo, pa se tako skupio lijep broj vjernika prije negoli smo stigli do rezidencije. Anto je predvodio ravno na prvi kat, gdje je stanovao nadbiskup sa svojim tajnikom.

"Hvaljen Isus!" – pozdravio je stupivši u sobu. "Preuzvišeni, došli smo da vam po bosanski zaželimo: "Čestit Božić i sveto porođenje Isusovo!"

"Čestita vam duša pred Bogom bila! Draga braćo, velika vam hvala!" Zahvalio je nadbiskup umiljato se smiješeći.

"Kako je, Anto? Kako si, Pero? Kako je, Jozo?" – pitao je tako nadbiskup redom pružajući svakom prijateljsku desnicu.

"Oho! tu je i naš orguljaš! – uzviknuo je veselo, kad me je ugledao iza ostalih. Pružio mi ruku i rekao: "Dobro ste to izveli. Hvala vam! A sada dođite svi da se po domaću pozdravimo i upitamo za junačko zdravlje!" – Tako je nadbiskup pozdravio i cijelu četu vjernika odveo u blagovaonu. Sam je nalijevao šljivovicu u čašice pripremljena na poslužavniku.

"Mnogo nas je!" – nabacio je Anto kao izgovor.

"Što nas je više – tim bolje! Samo budimo svi dobro! Ovdje je duhan, služite se! Ta Božić nije uvijek!"

"Hvala vam, preuzvišeni!" – svi su rado zahvaljivali pripaljujući cigaretu najfinijeg duhana. Brzo su se opraštali, jer su znali da nadbiskup po običaju posjećuje neke obitelji da im čestita Božić.

"Velečasni, pođite sa mnom! – ponudio mi je nadbiskup da ga pratim, na što sam rado pristao. "Tajnik mora ostati kod kuće."

Samo se po sebi razumije, da nismo mogli posjetiti sve katoličke obitelji. Nadbiskup je tada odlučio da posjeti nekoliko odličnih, nekoliko građanskih i nekoliko siromašnih. Svugdje su se trudili da nas čestitare što bolje počaste, a siromašne je nadbiskup obdario novcem.

Podne je već davno prošlo, kad smo se vratili s božićnog obilaska.

"Požurimo!" – bodrio je nadbiskup. "Već nas svi čekaju."
I zbilja! Kad smo se vratiti u rezidenciju, već su se skupili sarajevski svećenici, redovnici i vojni svećenici. Došli su da svom nadbiskupu čestitaju. Veselili su se sa svojim "ocem" za vrijeme zajedničkog objeda.
Nikad nisam primijetio neke pretjeranosti kod nadbiskupova stola, iako sam često bio njegov gost. Dvije vrste mesa uz dodatak, komadić sira, voće, crna kava i cigareta. To je bilo sve i za najraskošnije gozbe. Gostima, pogotovo strancima, takav je način vrlo odgovarao.
Kaže se da Hrvat, rođeni govornik, ne može zamisliti gozbu bez pića i riječi.
"Poživio Bog moje mile goste! Gospodo moja, pozdravljam vas od sveg srca i želim da porođenje Isusovo bude na spas naših duša. Da ste mi zdravo i veselo!" – tim je riječima pozdravio nadbiskup svoje goste.
Poslije toga izgovoreno je još dosta lijepih i pobudnih riječi.
Čim su gosti zapalili – nadbiskup nije nikad pušio, ali je drugima omogućio tu radost – veselo je rekao: "A sad, braćo, zapjevajmo naše lijepe božićne pjesme!" Sam je poveo:
"Narodi nam se Kralj nebeski
od Marije, čiste Djevice!"...
Svi smo s njim zapjevali i ispjevali iz Eisenhutove pjesmarice po nekoliko kitica od svih deset pjesama. Na kraju su pozvali mene da im zapjevam koju češku božićnu pjesmu.
Počeo sam bez ustručavanja kao kod kuće: "Narodil se Kristus Pan, vesel me se..."–Naša stara božićna pjesma s melodijom himne očevidno je ganula sve prisutne.
"Mi Slaveni imamo u svojim pjesmama pravo blago, a nismo toga svjesni. Trebali bi se više usavršavati uzajamno u tom smjeru",–oduševljeno je izjavio nadbiskup. "Kad na primjer čujemo neku lijepu pjesmu, trebali bi je prevesti na svoj materinski jezik i prihvatiti je, da se i kod nas udomaći u unarodi."
"Tako je!" – potvrdili su svi.
"Gospodo, ja sam započeo!" – Gotovo samosvjesno najavio sam cijelom društvu: "Sutra, na blagdan sv. Stjepana možete u Zavodu sv. Josipa na Banjskom brijegu čuti dio češke božićne glazbe pod naslovom "Četiri godišnje dobe kod jaslica", koju je spjevao moj profesor iz gimnazije Vladimir Štastneho, a uglazbio je moj profesor iz Bogoslovije dr Josef Chmeliček. Tekst smo na hrvatski preveli gospodin Jirim Bujher, ravnatelj ovdašnje učiteljske škole, i ja. Sve vas najljepše pozivam da dođete to poslušati!"
"Ja ću doći!"
"Ja ću doći!" – odzvanjalo je sa svih strana.

"Živio naš velečasni!" – uzviknuo je nadbiskup, a ostali su prihvatili.
"Živjeli Česi!"
Tim je završilo čestitanje o Božiću kod nadbiskupa godine 1888.
Gosti su održali svoje obećanje i došli su na blagdan sv. Stjepana da čuju glazbu: "Četiri godišnje dobe kod jaslica". Melodrama je uzorno izvedena. Zaista dostojno naše češke glazbe. Još se i danas rado sjećam onog oduševljenja, kojim je bila primljena.–Oduševljenje je dostiglo vrhunac, kad je iz stotinu dječjih grla zaorila pjesma: "Rodio se Krist Gospodin, veselimo se!"

OLTAR SVETOG ĆIRILA I METODA

Dovršavala se stolna crkva. Iz crkve su odstranjene skele. Gospodin je nadbiskup po običaju vraćajući se s popodnevne šetnje unišao u crkvu, i to na glavni ulaz. Kao uvijek, pratio sam ga. Ušao je u crkvu, prekrižio se, a iz grudi mu se oteo uzdah: "Što će to biti divno!" Skele su uglavnom odstranjene, pa smo vidjeli cijeli prostor crkve: prekrasan mramorni glavni oltar Presvetog Srca Isusova, dar braće Hrvata, a u lađi na lijevoj strani oltar Majke Božje, također mramorni, dar tadašnjeg cara Franje Josipa, a u desnoj lađi prazno mjesto.
"Koji će oltar biti ovdje?" – skromno sam upitao.
"Onaj, kojeg će nam darovatelji platiti!" – odgovorio je nadbiskup kratko, uzeo me za ruku i produžio: "Čujte, velečasni! Braća Slovenci darovala su nam sedam zvona, braća Hrvati krasan glavni oltar. Zar ne bi i braća Česi mogla nama, siromašnim Bošnjacima, darovati nešto za našu katedralu?"
"Mogli bi!" – odgovorio sam. "Makar ovaj oltar. Kod nas nitko ne zna da se u Sarajevu gradi Katedrala. Nitko nema pojma uz kakve se teškoće i bijedu gradi. Kad bi nas netko na to podsjetio, zacijelo bi se našlo dosta dobročinitelja."
"Pa dobro, velečasni, pobrinite se, da nam braća Česi daruju ovaj treći oltar", potaknuo me nadbiskup.
"Pokušat ću, preuzvišeni, ali to bi onda morao biti oltar svetog Ćirila i Metoda!" – dodao sam.
"Tim bolje! Sveta su Braća i naši zaštitnici. Ali, velečasni, ne mislite postaviti neki drveni oltarić! Taj mora materijalno i izradom odgovarati suprotnom oltaru Majke Božje, koji je stajao 700 zlatnika", napomenuo je nadbiskup.

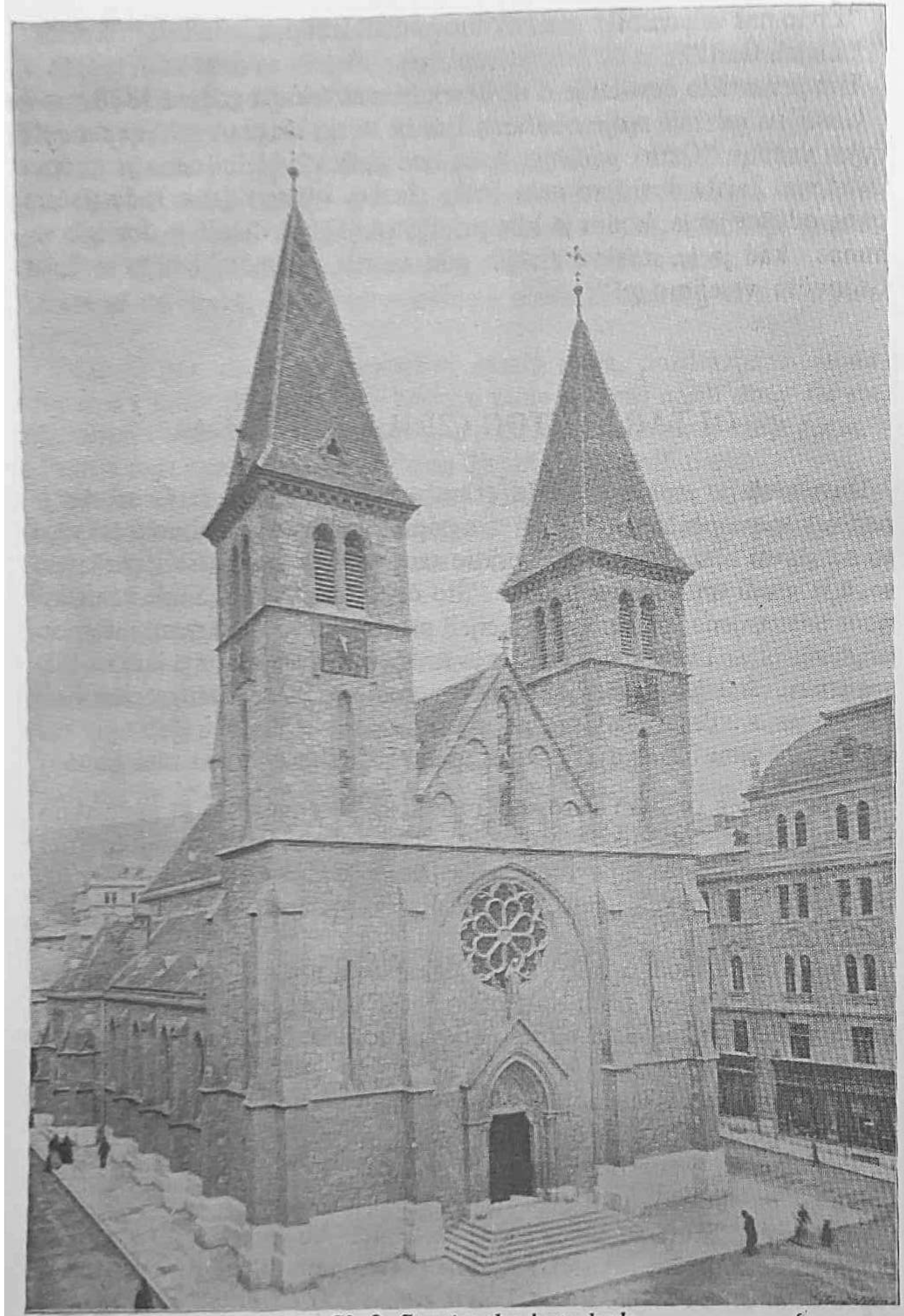

Sl. 3. Sarajevska katedrala

"Naš će sigurno biti još skuplji, jer će na njemu biti dva kipa."

"Hajdemo zahvaliti Gospodinu Bogu i moliti Duha Svetoga za dobra nadahnuća!", rekao je nadbiskup i poveo me u kapelu svoje rezidencije. Na oltaru Srca Isusova pohranjeno je Presveto. – Nadbiskup je stanovao u iznajmljenom stanu odmah pokraj katedrale.

Radosno sam se prihvatio posla. Počeo sam skupljati priloge. U tadašnjim češkim vjerskim novinama "Hlas" (Glas) objavio sam skroman dopis. Prije negoli je katedrala dovršena, postavljen je u desnoj lađi mramorni oltar sv. Ćirila i Metoda, izrađen prema nacrtu sarajevskog arhitekta Josipa Vancaša. Isklesao ga je moj zemljak kipar Novotný, koji je tada živio u Sarajevu. To je bio dar braće Čeha darovan siromašnim bosanskim katolicima.

Katedralu je još trebalo umjetnički oslikati. – Freske su povjerene čuvenom umjetniku Aleksandru Seitzu u Rimu. On je samo kratko došao u Sarajevo, da sam vidi, gdje treba freske izraditi, kao i to kako je mjesto osvijetljeno. Kad se vratio u Rim, obavijestio je nadbiskupa da pobolijeva , ali da ipak radi.

Godine 1887. slavni je biskup Strossmayer vodio hodočašće Hrvata u Rim. Pridružili su im se i Bošnjaci. Bilo nas je 72. Ja sam pratio nadbiskupa Stadlera. Neću sada spominjati audijenciju kod sv. Oca Lava XIII, niti obilazak rimskih crkava i spomenika, jer to ne spada u okvir ovih mojih uspomena. Napominjem samo da smo tom prilikom posjetili bolesnog slikara Aleksandra Seitza. – Uistinu je ležao, ali potpuno obučen, i to u odijelu sašivenom po bosanskom kroju. Imao je i fes na glavi. Vjerojatno se obradovao posjetu našeg nadbiskupa. Rekao mu je: "Nacrti su potpuno gotovi i izrađeni, ali ja sam ih jedva izradio. Ne brinite se, ugovor važi. Moj će sin Ludovico izvesti poslove, možda i bolje negoli ja." – Njegov je sin bio u to vrijeme glasoviti slikar. I papa Leon XIII povjerio mu je izradu fresaka u "Loggi" u Vatikanu. Upravo je taj posao završio. – Nadbiskup je bio zadovoljan. Bolesnom je umjetniku isplatio po ugovoru ono, na što je bio obvezan. Pri tom sam slučajno bio svjedok.

Kad je u katedrali postavljen naš oltar sv. Braće i kad je crkva bila obojena dosta se prašine sleglo po mramornim stupovima, koji su dijelili pobočne lađe od glavne. Primijetio sam da su stupovi grubo izrađeni. Stao sam kraj njih, opipao ih i puhnuo, ne bi li prašina s njih spala.

"Preuzvišeni, smijem li vas na nešto upozoriti?"

"Slobodno! Recite samo svoje mišljenje!" – odgovorio je. "Šta vam se to ne sviđa?"

"Ove bi stupove trebalo izgladiti."

"Zašto to mislite?", upitao je. "Zar nisu lijepi?"

"Jesu danas, ali dugo neće biti!" – usudio sam se ustvrditi. "Pogledajte kako se na njih taloži prašina. Za vlažnog se vremena neće moći ni oprašiti, potpuno će se osušiti. U katedralu će doći vjernici iz okolice, zaprašeni ili pokisli, pa će se umorni naslanjati na stup. Nekima će glava biti oznojena i masna, pa će na stupu ostati tragovi. Smatram da će stupovi za pola godine biti dosta zamazani. Pocrnit će. Neće se moći pošteno očistiti..."

"Mislite li da bi se dali izgladiti?"

"Sigurno da bi! Mramorni su! Glatke bi stupove bilo lakše održati čiste. Oni bi osim toga znatno povećali dojam ove katedrale", dodao sam u obranu svoga mišljenja.

"Vidjet ćemo šta će reći naš umjetnik Novotný", odlučio je nadbiskup.

Kipar Novotný, koji je tada izrađivao naš oltar, čuo je o čemu smo razgovarali, pa reče: "Smatram da velečasni Venhuda ima pravo, no za svaku ćemo sigurnost pokušati", dodao je oprezno.

Drugog je dana kipar Novotný donio kamen izglačan s jedne strane. "Evo, preuzvišeni, to je vaš bosanski mramor!"

"Ma je li to moguće?!"–čudio se nadbiskup. Krasna bijela ploha, a na njoj crvenkaste i smeđoplavkaste pruge.

"Hoće li i stupovi isto tako izgledati?" – upitao je nadbiskup.

"Potpuno tako, a možda još i ljepši", tvrdio je kipar.

"Tako! Odmah to uradite! Izgladite sve stupove!" – reče nadbiskup, a zatim oprezno upita: "Koliko će to stajati?"

"Dvjesto forinta jedan stup."

Kad je posao bio dovršen, nadbiskup me potapšao po ramenu i rekao: "Aferim, junače!"

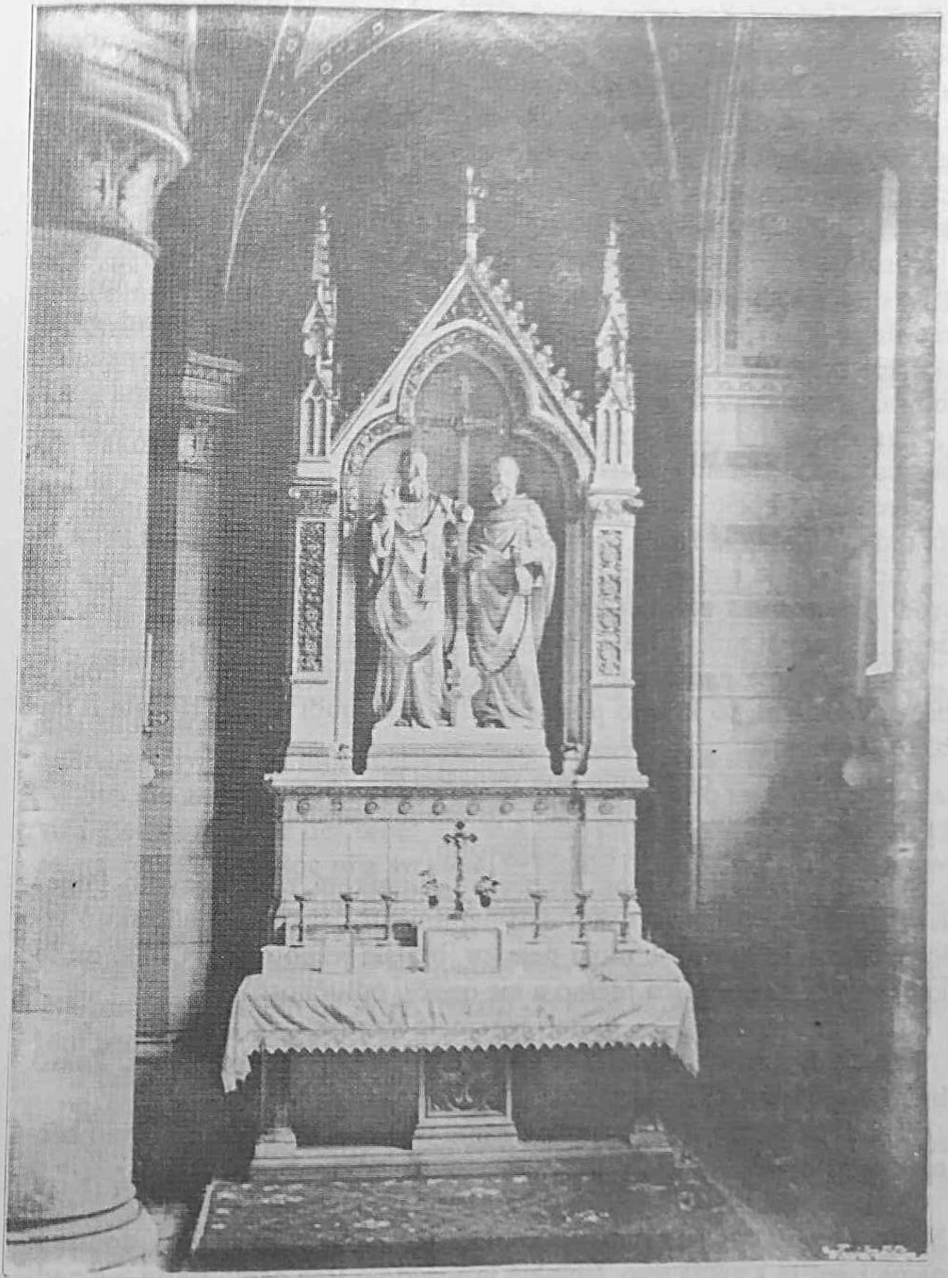

Sl. 4. Oltar sv. Ćirila i Metodija u sarajevskoj prvostolnici

ŽUPNIK

Godine 1890. proljeće je poranilo. Odmah početkom veljače sunce je jače pripeklo. Snijeg se otopio. Bašče se zašarenile od proljetnoga cvijeća. Divota je bilo izići u Božju prirodu.

Na sjevernoj strani Sarajeva pruža se prostrani obronak Logavina. Tu su najljepše bašče. Na sunčanom obronku prema jugu najbujnije se rascvjeta prvo proljeće. To je mjesto proljetnih šetnja. Sarajevski je nadbiskup najčešće onamo išao, a ja sam ga pratio.

Jedna nas krasna proljetna šetnja namamila skoro navrh Logavine. Duboko pod nama prostrlo se slikovito Sarajevo. Krasan pogled! Čini se kao da se grad spušta s tijesnih obronaka u ravan. Žuri se na zapad, gdje se stere prostrano Sarajevsko polje. Sa svih je strana slikovito opasano brdima. Promatrali smo ga. Sunce je obasjavalo po polju raštrkana sela.

"Sarajevsko bi polje trebalo biti samostalna župa", rekoh slučajno kao da sam se trgnuo iza sna.

"Trebalo, trebalo! Dobro to znam i već sam o tome razmišljao. No šta da radim? Žetva je zaista velika, ali je radnika malo", uzdahnuo je nadbiskup. Tada je nadbiskup osim četvorice kanonika imao samo trojicu svojih svjetovnih svećenika. Dvojicu je doveo iz Hrvatske, treći je bio ovdašnji, a četvrti sam bio ja – privremeno na ispomoći.

Najednom me nadbiskup uhvati za ruku i oduševljeno reče: "Pogledajte, velečasni, to krasno polje i sela! Ovi su ljudi dobri. Hoćete li im biti župnikom?"

"Što ne bih?" – odgovorio sam smiješeći se.

"Čujte, velečasni, ne šalite se! Ja to ozbiljno mislim!"

"I ja također", odlučno sam odgovorio.

"Dobro! Ovim vas časom imenujem župnikom za Sarajevsko Polje. Kad dođemo kući, to ću vam dati napismeno", rekao je nadbiskup vrlo ozbiljno. Prihvatio je moju desnicu, bratski je potresao. Činilo mi se kao da je iz njegova srca prešao u me osjećaj odlučnosti.

"Gdje ću stanovati?" – upitao sam malo kasnije.

"To će biti vaša briga. Živa glava šešir nađe. Izgradite župu. Zasad imate kapelicu na Stupu, a onda si sagradite crkvu."

"Od čega ću živjeti?" – upitao sam. Tim sam riječima očitovao manjak apostolskog duha.

"I to je vaša briga. Ne bojte se! Nećemo dopustiti da umrete od gladi! Nešto će vam župljani dati, a ako ne budete imali šta za jesti, dođite k nama i jedite s nama ono, što nam je gospodin Bog dao", tješio me nadbiskup.

Vratili smo se kući.

"Najprije ćemo zahvaliti Gospodinu za dobra nadahnuća", rekao je nadbiskup. Unišli smo u kapelu, poklonili se Spasitelju i zamolili za potrebne milosti.

"Zbogom, preuzvišeni!" – rekao sam.

"Kako zbogom?! Još se nećemo rastati. Potrebno je da nešto uredimo. Hajdemo gore!"

Shvatio sam šta to treba urediti, zato sam i upitao: "A šta će reći sestre, ako ih ostavim?"

"Pobrinut ćemo se za drugog katehetu. Lako će se naći, jer sestre dobro plaćaju."

Uto je unišao sluga u hodnik. Čuo je da dolazimo. Čekao je misleći da nam treba pomoći. Nije se prevario.

"Jakove, našem je velečasnom nešto slabo oko srca. Donesite bocu vina da se okrijepi!"

Unišli smo. Nadbiskup je pisao.

"Tako! Ovo vam je dekret za župnika u Sarajevskom Polju. Ovce imate, to je glavna stvar. Sad ćemo se zajednički latiti posla. Ja ću se pobrinuti da vlasti odobre uređenje župe i da pomognu gradnju. Obavit ću i sve ostale službene stvari. Vi se brinite, kako ćete skupiti potreban novac. Najprije treba pronaći i zakupiti zemljište. Odmah ćemo početi graditi župni stan."

Briga se svalila na moju neiskusnu glavu.

"Što ste zamišljeni?" – pitao me nadbiskup. Stavio mi desnicu na glavu i gledajući me u oči reče: "Vesela darovatelja Gospod ljubi!" Ništa se ne bojte! Zar Bog nije svemoguć? Molite i dat će vam se! Čovječe, potrudi se, pa će ti Bog pomoći i blagosloviti te. Bog junake jača! Franjo, budi junak!"

"Hoću, preuzvišeni!" – odgovorio sam odlučno. "No samo pod tim uvjetom da ostanem na svom mjestu do kraja školske godine (bilo je istom proljeće)."

"I tako u ime Božje s voljom na posao."

"Šta mislite da najprije pišem biskupu Strossmayeru?"

"Nemojte njemu pisati! Veliki vam dar ne može dati, a mali vam neće htjeti udijeliti." (Bilo je to upravo onda, kad je gradio divnu katedralu u Đakovu). Poslušao sam i otišao po svom poslu.

U glavi mi neprestano zuji: kako da počnem? Istog su mi dana došle pod ruku zagrebačke novine "Agramer Zeitung". U njima je bila sočna lokalna vijest: "Lakomac na nadbiskupskoj stolici: Josip Mihalović".

O tome ću se osvjedočiti! Odlučio sam da najprije njemu napišem pi-

smo. Valjda nema srce od kamena. To bi bilo nešto, da se ne smiluje i ne pomogne, ako sve temeljito obrazložim.

"U ime Isusovo!", počeo sam i umočio pero. Pisao sam prvu molbu za pripomoć za uređenje nove župe u Sarajevskom Polju. Odnio sam molbu nadbiskupu da je on otpremi.

"Kako ste došli do ovog?"

Pokazao sam mu novine.

"Lijepo ste to napisali i kamen bi se smekšao." – Nadbiskup je molbu preporučio, potpisao i blagoslovio. Četvrtog sam dana dobio odgovor. Pismo i u njemu tisuću forinta.

"Deo gratias!" –Odmah sam otrčao nadbiskupu. Novac sam držao objema rukama na prsima i žurio sam. Kako sam se pri tom držao –ne znam. Možda upadno. Radost me je zaslijepila.

"Hvaljen Isus!" – viknuo sam s vrata. Nisam čekao ni da nadbiskup po običaju kaže: "slobodno!" Unišao sam u njegovu radnu sobu i odmah počeo: "Pogodite, preuzvišeni, koliko sam dobio iz Zagreba!"

"Pedeset!"

"Više!"

"Sto!"

"Mnogo više!"

"Pet..?"

"Tisuću forinta!" olakšao sam svome razdraganom srcu.

"Bogu hvala!" – uzviknuo je nadbiskup. "A sada hajdemo u kapelu da zahvalimo Onome, koji upravlja ljudskim srcima!"

Kad smo se vratili u radnu sobu, kovali smo daljne planove.

"Uistinu, sad možemo početi. Ponajprije treba potražiti prikladno zemljište, a ujedno i daljne dobročinitelje!" – zvučala je nadbiskupova odluka.

"Zemljište!–Prvi zadatak. Dobro, odmah ću popodne odjahati, jer nemam nastave."

"Josipe, otiđite za mene po konja na Betaniju!" Tako su sestre nazvale svoju kuću u Slatini. Imale su svoje gospodarstvo za Zavod sv. Josipa u Sarajevu, u kojem je bilo 120 osoba: sestara, gojenica i sirotinje.

Josip skoči, otrči k bunaru da se umije, bio je zamazan, a nije ni čudo, jer je za toliko osoba popravljao cipele. Od svih poslova najradije je išao po konja. Smio je uzjašiti i tako makar malo glumiti gospodina. Gospodičić u oficirskom sedlu, to je drugačije negoli sjediti na tronošku za cipelarskim stolom.–Dojahao je na konju i poput vojnika skočio s konja i javio mi da je naređenje točno izvršio.

Pregledao sam sedlo i osvjedočio se, da li je kolan dobro pritegnut i je

li sve ostalo u redu. Uzjahao sam dorata i odjahao u Sarajevsko Polje.

Na Stupu ima katoličko groblje i u njemu drvena kapelica, veličine 4 metra u kvadrat. Bila je filijala za Sarajevsko Polje. U njoj su vršena samo vjenčanja. Sprovodi su većinom obavljeni bez svećenika, i to istog dana kad je netko umro.

Tako se jednom desilo da je gazda kuće odjahao u grad na pijacu. Kad se navečer vratio upita: "Gdje je Nikola?" Ukućani rekoše: "Umro je i već je pokopan." Naravno, svećenika na sprovod nisu ni mogli zvati. Bilo je sela i po deset sati udaljenih od Sarajeva, a groblja su im bila po raznim mjestima raštrkana.

Kapelica na Stupu bila je filijala Sarajeva. Ondje se narod skupljao u raznim zgodama i prilikama, i veselim i žalosnim. Sastajalište im je bila mala kafana blizu groblja. Držao ju je Stjepan Janak. On je bio grobar, zatim crkvenjak u kapeli, guslar u kafani i općenito savjetnik u svim potrebama i duhovnim i svjetovnim, dakle kao "poluduhovna osoba", a usput informaciona kancelarija za sve.

Tamo sam i ja upravio korake svoga dorata. Stari je Stjepan čučao kraj vrata svoje kafane, promatrao je goste i bistrim okom mjerio sve putnike na ulici, kako pješake, tako i konjanike. Kad me ugledao, skinuo fes, dotrčao na put i pozdravio: "Hvaljen Isus i Marija! Dobro nam došli, velečasni!" Srdačno me dočekao.

"Navijeke. Amen!"

"Odmorite se malo kod nas", ljubezno me pozivao.

"Malo ću stati, Stjepane, ali imam važan posao. Znaš šta, pošalji odmah po starog Lukića, i to odmah, a onda ćeš čuti zašto sam dojahao. Pobrini se za konja, a onda ispeci kavu!"

"Odmah ću sve uraditi", obećao je Stjepan. Njegov je sin Petar otrčao po Marka Lukića, koji je stanovao u blizini. Stari je Stjepan pristavio džezvu, samljeo svježe kave, pa sasuo u džezvu da prokuha. Savili smo cigaru, srkali kavu, a da ne bi šutjeli, upitao sam Stjepana: "Ima li ovdje neko zemljište na prodaju?"

"Velečasni, što je tursko, sve je na prodaju! Odmah ovdje Svrzin Dvor. Njegova zemljišta graniče s našim grobljem", reče Stjepan." A odmah pokraj ove njive i Dobrinja Han, i to je sve na prodaju. Turci prodavaju. Trećina im je dosta za život, a više ne smiju kmeta guliti, zato prodavaju i odlaze u Aziju. Bog im dao sreću i sretan put!"

"Hvaljen Isus i Marija!", pozdravio je na pragu Marko Lukić, starješina brojne zadruge. Imao je šest sinova, četiri oženjena, a dva slobodna. Bio je razborit, iskusan. Njegova je riječ mnogo vrijedila kod ostalih građana.

"Uvijeke. Amen!" odgovorili smo.

"Sjedi, Marko!" – ponudio sam starca. "Dojahao sam radi važne stvari. Dobro je što smo ovdje sami, možemo se povjerljivo porazgovarati. –Sjećate li se, kad sam o Svi svetima s biskupovim tajnikom došao u Crnotinu, kad je ondje u kapelici pod hrastom na groblju fra Nikola vršio službu Božju?"

"Dobro se sjećamo", potvrdila su obojica, a Stjepan se spremao da kao guslar sve temeljito i opširno reproducira, ali zaustavio sam njegov tok. "Ja ću to ukratko reći: Biskupov tajnik Mato Pajić prenio je svima prisutnima pozdrav od presvijetloga i rekao: "Gospodin nadbiskup pita vas da li bi željeli imati crkvu u Sarajevskom Polju ili bi više voljeli da i dalje idete u Sarajevo? Starješina neka odluči! A ti si, Stjepane, odmah sâm odgovirio za ostale: "Stotinu ćemo puta radije ići u crkvu kod kuće u Polju, negoli u Sarajevo. Kad bi nam to gospodin Bog dao! Mi smo već davno počeli pripremati kamen za gradnju crkve. To sada leži na Stupu kraj groblja. Mislim da ga ima više od stotinu kola. Onda su nam i Srbi pomagali. Onaj najveći kamen dovezao je Lemez, Srbin iz Zabrđa. Računali smo da će ga biti dosta, a sada inženjer tvrdi da to neće biti dosta ni za temelje. I tako su se naši ljudi ohladili, te prestali dovoziti kamen. Mi sami nećemo crkvu sagraditi ni do sudnjega dana. Tako si rekao, Stjepane."

"Doslovce je tako", potvrdio je Stjepan.

"A biskupov tajnik rekao ti je: 'Dobro govoriš, Stjepane, mi to sami nećemo sagraditi.' – A ja vam kažem: Crkvu će sagraditi biskup. Svi ste vikali: Živio!, kao znak suglasnosti. Tajnik je produžio: Dobro, vi hoćete crkvu, pa sada odlučite na kojem će se mjestu graditi!"

"Ljepšeg mjesta nema od onoga na Latici na Stupu, u tome smo se već davno složili, pa smo zato tamo i kamen počeli dovoziti. Ondje nam je i naše groblje."

"Tako su starješine zaključile, a fra Nikola je dodao: "Mjesto je bez primjedbe najljepše, ali je premaleno za crkvu i župni stan. Morate negdje u mjestu tražiti zemljište koje bi odgovaralo i bilo dovoljno, te da li je za prodaju." Ti si, Stjepane, odmah rekao: "Ja ću to izviditi. Kod mene se u kafani zaustavljaju ne samo naši, nego i Srbi i Turci. Ne sumnjam o tome, da za prodaju ima i više negoli ćemo moći kupiti." – Na to je rekao tajnik: "Stjepane, ti to ispitaj, pa mi poruči, a mi ćemo s nadbiskupom doći kod tebe na Laticu."

"Je li tako bilo, Stjepane?"–upitao sam.

"Jest, baš je tako bilo", potvrdi Stjepan. "Imaš dobru pamet, velečasni, svako si slovo upamtio."

"A šta si ti na to odgovorio tajniku?"

"Rekao sam: Hoću, velečasni! Živio! I tad se kum odmah pridružio i rekao: "Nemoj sâm, Stjepane, mi ćemo zajedno."

"Tako ste vi preuzeli zadatak da nađete dobra gradilišta za crkvu i župni stan, a sad je nadbiskup mjesto tajnika poslao mene da to s vama provedem. Sad znate o čemu se radi. Idemo odmah od groblja pored puta."

Išli smo između živica i našli se na lijepoj njivi. Pokraj nje tekla je rječica Dobrinja. Odmah uz nju sagrađena je gostionica. Po rječici je dobila i ime "Dobrinje han". Mjesto mi se činilo vrlo pogodno.

"Je li to na prodaju?"

"To je već u prodaji", odgovorila su mi obojica pratilaca, "ali kuća je trošna."

"To ne smeta! Trošno se popravi ili se sagradi novo, samo ako odgovara."

Stali smo na putu pred hanom i u hladu pod jelom dogovarali se, kako ćemo dozvati Turčina da nam to proda. Naravno, ne smije znati u koju svrhu kupujemo. U to su vrijeme bili mnogi neskloni prema "Švabama" i kršćanima i ne bi prepustili svoje da nisu bili prisiljeni.

U to nam se približi kočija i u njoj dr Karel Bayer, upravitelj sarajevske Zemaljske bolnice, moj zemljak iz Praga i moj dobar prijatelj.Čim nas je opazio, zaustavi se i reče: "Šta to ovdje u polju ganjate?"

Ispričao sam mu o čemu se radi, a on, dobar katolik, reče:

"Za tu ću vam svrhu prodati svoj 'čifluk'."

"A gdje je to? Je li daleko odavle?"

"Nije! Samo na puškomet! One prve kućice koje vidite Azići su. Ondje je moj čifluk."

"Odmah ćemo to pogledati", – odlučio sam.

Ali se Stjepan nije mogao suzdržati da nešto ne pripomene.

"Gospodine, samo u Azići ne gradite crkvu! To je najbjednije selo u cijelom Sarajevskom Polju."

"Zašto?" – upitao sam,

"Cijelo selo ima samo jedan bunar, putovi su ružni, sama kaljuža. Kad kiša pada, gazi se po vodi", – govorio je Stjepan.

Na to mu je Marko pripomenuo: "Pričekaj, Stjepane, kad velečasni vidi, sam će odlučiti."

"Gospodine doktore, jesu li zemljišta ujedno ili su razdijeljena?"

"Razdijeljena su!"

"Tim bolje! A jesu li neka blizu puta?"

"Odmah su ovdje kraj Dobrinje, a tri su pokraj sela. Jedno veće ima na Latici, po prilici trideset koraka od puta."

"Koliko je veliko?"

Doktor je razmišljao, a Marko je mjesto njega odgovorio:

"Četiri tovara usjeva."
"To bi bilo posve dosta! Hajdemo na Laticu", odlučio sam. I otišli smo.
Od puta skreće poljski put u donja sela. Jedno deset koraka od puta prekoračili smo prugu koja vodi iz Sarajeva za Mostar, otprilike iza desetak koraka stali smo kod doktorova polja.
Njiva je dosta prostrana, ponegdje uzdignuta, ali ravna kao stol. Jedan se dio spušta prema Miljacki. Upravo idealno mjesto za crkvu i župni stan. Srce mi je zadrhtalo.
"Gospodine doktore, recite, molim vas, koliko ste dali za taj čifluk?," upitao sam ga.
"Tri tisuće forinta."
"Koliko je veliko zemljište?"
"Nešto više od 60 mjera."
"Dobro! Ja sam kupac. Vjerujući u vašu dobrotu i plemenitost nadam se da ćete nam to prodati bez zarade", uzbuđeno sam navaljivao na doktora. U duši sam slutio da će ovdje stajati crkva i župa. Jedva bi našli ljepšeg i zgodnijeg mjesta. U ravnici, a opet izdignuto, kraj puta, kraj željeznice, kraj vode i samo četvrt sata udaljeno od banje Ilidže, koja je bila čuvena. U glavi mi se vrtjelo. Ne čekajući doktorov odgovor snovao sam planove i ujedno ih rješavao. Ovako sam stvar zamišljao: Kmet će dobiti kuću za stanovanje, a nama će ostaviti ovu njivu za gradnju crkve i župnog stana. Ostalo zemljište popolovimo i svatko će na svojoj polovini gospodariti. Naravno, pitanje je da li će se kmet s tim zadovoljiti."
"Dvojica su kmetova", odgovori doktor. Slažu se dobro. Podijelili su se i svaki gospodari za sebe."
"Vidi, svaki teži za tim da se osamostali. Možda će im to dobro doći da se iskupe iz kmetstva i robovanja, pa će se s ovim prijedlogom sporazumjeti."
"Kmetovi će na to rado pristati", reče Marko. "To su moji sestrići. Ja ću se za to pobrinuti."
"Gospodine doktore, prethodno bi bilo dogovoreno. Vi nam svoje vlasništvo prodajte za tri tisuće forinta bez ikakvih naknada, a za ostale ćemo se sitnice dogovoriti sutra kod gosp. nadbiskupa. Nama je sada najpotrebnije gradilište, da možemo početi graditi čim se žito požnje. —Hajdemo sad pregledati zgrade!"
"Ne znam hoće li sve ići tako glatko, kako to vi mislite. Moram vam reći još jednu okolnost. Kad sam to kupovao, kupio sam "zeca u vreći". Mislio sam da kupujem sve, a kasnije sam kod prijepisa saznao, da su tu 32 suvlasnika. Dvadesetdvojica su mi prepisala svoje dijelove, a desetorica nikako. To su, zapravo, dijelovi od siročadi i ne mogu se prodati sve

do njihove punoljetnosti. Tako sam vam ja zapravo "aga" na tri četvrtine posjeda, a jednu četvrtinu drži "kmet". Ta četvrtina od siročadi procijenjena je na 1.200 forinta. Drugi je čifluk u Lepenici, kotar fojnički. Lepenički je veći, ima nešto livade i malo šume. Sve skupa stoji 4.200 forinta."
"Vi bi sebi mogli zadržati lepenički."
"To ne mogu! Ili sve ili ništa!", reče doktor.
"Dobro! Možda ćemo kupiti sve, koliko poznam gosp. nadbiskupa. O svemu ćemo se dogovoriti sutra. Javit ćemo vam vrijeme sastanka. Znam da nadbiskup voli sam sve vidjeti."
Stigli smo u selo. Na putu, kako je Stjepan i rekao, mnogo jama. Ovdašnji su seljaci imali čudan običaj. Kad im zatreba ćerpič, onda ga na putu prave, ali se ne brinu da rupe poravnaju. Kako je dugo bila suša, prošli smo suhih nogu. Vidjeli smo kuću Pere Grgića. Krov prolomljen, kuća bez prozora i napola oborena.
"Pogledajte! Pero ima dosta gospode. Svi bi samo ubirali, ali kmetu ne bi ni najnužnije popravili, pa tako ljudi ovdje žive kao u duplji."
Malo podalje ogroman jasen i pod njim kućica. Čista, obojena, okrečena, a pred njom sve poravnato. Kraj nje bunar s dobrom vodom. Radost pogledati!
"Ovdje je ili dobar gospodar ili dobar gospodin. Kad se hoće, onda se i može" — rekosmo.
"To su radni ljudi", reče Marko.
Nešto podalje na okupu tri seoske kućice. Na prvi se pogled vidi da je to valjda spadalo uz čardak nekog starog vlasnika.
— "Pa to je moja kuća!", reče doktor.
Nije loše, mislio sam, ali nama nije stalo do zgrade. Još bolje, barem će se kmetovi lakše podijeliti.
Nismo se zadržali, jer se doktor žurio radi nekog posla. Ja sam bio zadovoljan, što nam je prvo traženje uspjelo.
Rastao sam se s doktorom riječima: "Tako! Do viđenja sutra!"
Sa svojim sam savjetnicima otišao u Stjepanovu kafanu. Više nisam imao strpljivosti. Okrijepio sam se kafom i cigaretom. Zamolio sam Stjepana da mi konja napoji i pripravi. Marku sam naložio: "Ti obrazloži kmetovima o čemu se radi i svjetuj im neka se sporazume kako bi se dijelili. Sutra ih pošalji nadbiskupu!"
"Ja ću ići s njima", reče Marko.
"A ti, Stjepane, zasad šuti, ni ženi ni riječi, dok nadbiskup sutra ne odluči! Jesi li razumio?"
"Razumio sam, velečasni! Stjepan zna i šutjeti i govoriti, ne brini!"
"Tako, a sad zbogom! Molite da se to dobro svrši!"

"Zbogom! Sretan put!"
"Zbogom, a sutra, ako Bog da, do viđenja!" – i odjahao sam u Sarajevo.
Slugi sam predao konja i požurio sam nadbiskupu. Zakucao sam.
"Hvala Bogu! Vidim na vama da ste dobro uradili." Tim me riječima dočekao nadbiskup.
"Bogu hvala! Mislim da je dobro. Mjesto je vrlo pogodno, dovoljno i nije skupo, ali odluku sam prepustio vama."
"Dobro! Sutra rano odvest ćemo se tamo. Pripravite sve potrebno!"
"Možda će biti nekih smetnja, no nadam se da neće biti nesavladive", upozorio sam.
Nadbiskup je bio čovjek, koji se nije bojao ni većih smetnja, zato je odmah dodao: "Odvest ćemo se!"

GRADILIŠTE

Sutradan rano odvezli smo se kolima. Nadbiskup je običavao da sve sam prije pregleda negoli donese odluku. Stali smo kraj groblja. Tu nas je čekao Stjepan, vjeran čuvar pokojnih. Poslije kratke molitve upitao je nadbiskup: "Čije je ovo?" i pokazao široko nezagrađeno zemljište između groblja i puta.
"To je "mera", reče Stjepan. – To su bila zemljišta bez vlasnika, pripadala su državi, a ne općini."
"To će trebati za proširenje groblja", mislio je nadbiskup.
Vozili smo se dalje i uskoro skrenuli s puta, prešli željezničku prugu i stali kraj polja zasijanog pšenicom.
"Ovdje bi bilo gradilište za crkvu i župni stan, te gospodarske zgrade", rekao sam nadbiskupu.
Susjed Pero Šakić pokazao je nadbiskupu tlocrt zemljišta. Nadbiskup je križem blagoslovio polje i rekao: "Mjesto je krasno, upravo idealno. Velečasni, dobro ste izabrali. Ovdje ćemo graditi. A sad se porazgovorite s kmetovima!"
Čudna stvar! U ono vrijeme još nije bilo bežične telefonije, ali prije negoli smo se dovezli, već se skupilo dosta ljudi da pozdrave nadbiskupa. Nema sumnje, Stjepan je "šutio", ni ženi nije ništa rekao!
Stari Marko Lukić sa svojim sestrićima čekao je i predstavio ih "presvijetlom". Rekao je: "Oni su sa svime suglasni, kako vi odlučite."
Nadbiskup je tada predložio: "Sve zgrade, čardak i begluk neka bude vaše. Bratski podijelite. Nama prepustite ovu njivu na Stupu, da na njoj

sagradimo crkvu i župni stan. Ostala ćemo zemljišta prepoloviti, polovica vama, a polovica župi. Kupit ćemo i onih deset dijelova od siročadi, pa ćete tako biti potpuno gospodari svojih imanja. Ono, što ćete posijati i pokupiti, bit će potpuno vaše i nikome nećete davati ni trećinu ni polovinu. Bit ćete potpuno slobodni. Slažete li se s time?"
"Živio nadbiskupe! Bog ti platio! Potpuno smo suglasni!" – izjavili su kmetovi, a ostali su povlađivali. "Kad bi tako sva gospoda uradila, bilo bi nam bolje."
"Tako, braćo! Ovdje smo dogotovili, a sad se vratimo kući. Ostajte zbogom!"
Kad smo se na povratku vozili kraj gradilišta, važno mi reče nadbiskup: "Pa, velečasni, dok sazori pšenica, sakupite pare!"
"Kako Bog da. Moramo se potruditi!"
S doktorom Bayerom postupak je bio kratak: Ustupio nam je oba čifluka. Dobio je za njih što je tražio. Dali smo mu zapravo što smo imali, a ostatak smo ostali pošteno dužni. Gospodin doktor je strpljivo čekao, dok je u blagajnu nakapalo onoliko, koliko je iznosio ostatak. Nije to bilo odmah, jer se novac teško dobiva, pogotovo pismenim putem. To zna samo onaj, koji je to iskusio.
S mnogo smo volje započeli raditi. Da imamo barem neki pregled, koliku svotu treba sabrati, arhitekt Josip Vancaš izradio je plan crkve. On je također izvodio gradnju sarajevske katedrale. Plan župnog stana i gospodarskih zgrada izradio je njegov asistent František Výmlátil iz Křoměříža. Nacrt je jednostavan, ali lijep. Predračun je "udario u glavu"... Ipak za to ima još vremena. Planove smo platili, odnosno "platio je dragi Bog". Za mene su počeli vrući dani, premda je ljeto tek nastupilo. Nisam mogao na sve stići, zato sam uredio "prosjački ured" i postao njegovim šefom. Prva mi je briga bila da nađem pomoćnike. Oni će mi pronalaziti adrese poznatih dobročinitelja, označit će njihovu narodnost i titulu koja im pripada. Materinski jezik najljepše progovori srcu, zato je svaka molba bila napisana materinskim jezikom dotične osobe. I nadbiskup je prema tome na istom jeziku napisao svoju preporuku. To je vrlo uspješno djelovalo. Malo je koji dopis uzalud poslan. Onima, koji su poslali svoj prinos, zahvalili smo na njegovom jeziku. O svemu se vodila evidencija. Taj posao nije bio tako jednostavan.
Glavni nam je pomoćnik u Moravskoj bio tadašnji župnik u Dražovicama: Antonin Cyril Stojan. On je za mene predobio bogoslove, koji su u svome kraju skupljali adrese dobročinitelja. Zatim je u Příboře predobio penzionera, koji je za neznatnu nagradu pisao molbe i gotove mi slao u Sarajevo. Dvojica dobrih poljskih činovnika preuzela su poljsku agenturu. Mađar Fabián Rapp, nadziratelj putova, imao je u Kalocsi bra-

tića, biskupovog tajnika. Mnogo je nastojao da nam pomogne. – Mi smo sebi zadržali samo dopisivanje na hrvatskom i na njemačkom jeziku.

Zanimljivosti radi navest ću jedan slučaj, kako smo pronašli jednog dobročinitelja. – Kad sam se s posla vratio kući, upitao me skromno stari sluga Franc, a znao je šta radim: "Kako je, uzvišeni gospodine?"

"Pa tako! Pomalo kaplje, ali bi trebale veće kapi."

"Uzvišeni gospodine! U Beču ima jedan dedica. Vrlo je dobar i darežljiv. Pričaju o njemu da sve razdijeli."

"Kako se zove?"

"Ne znam!"

"Šta je on ili gdje stanuje?"

"Ne znam."

"Onda će se teško pronaći. Šta znate o njemu? Kako bih pronašao njegov trag?"

"Znam samo toliko da svakoga dana u 11 sati ministrira u crkvi sv. Stjepana, kad nema ministranta."

"To mi je dosta!"

Upravo je tada premješten u Beč vojni svećenik iz Sarajeva, Valentin Chocholouš, Slovak. Njegov je otac bio iz Budče u Moravskoj. Odmah sam mu pisao i zamolio informacije.

Odgovor je stigao putem pošte. Dotični je vojni svećenik često služio sv. misu u 11 sati i onaj mu je dedica često ministrirao. Dobio sam adresu i odmah sam poslao molbu u Beč. Odgovor je brzo stigao. Glasio je: "To je bila najljepša čestitka koju sam primio za svoj imendan, na blagdan sv. Josipa. Izvolite primiti mali doprinos (100 forinta), zasad nemam više. Neću Vas zaboraviti. Josef Mohr."

I nije zaboravio! Jednom je poslao veliku količinu poštanskih maraka, a ispričavao se tim, da je u njemačkim novinama pročitao, da za istu svrhu šalju" marku ili dvije", pa zato misli da će i nama marke dobro doći. I došle su! Trebali smo ih dosta!

"Prosjački štab" marljivo je radio. Bilo mu je dobro, pa se hvalio. Ali, nadbiskup nije imao uspjeha u svojim molbama. Rješenje molbe da se odobri osnivanje župe na Stupu dobio je, i to neočekivano brzo, ali uz primjedbu: "...uređenje se nove župe odobrava pod ovim uvjetima: 1. da vlada neće ničim pomoći gradnju crkve i 2. niti će uzdržavati župnika."

Tadašnja je vlada u Bosni bila vrlo pravedna. Svima je jednako odmjeravala. Sjećam se kako je u to vrijeme katolički kanonik Josip Bezić trebao slaviti 50-obljetnicu svoje svećeničke službe i vlada je zamoljena da on u ime priznanja za dugogodišnji i revan rad dobije od "svjetovnih vrhova" neko priznanje. Primio je zasluženi "križ", ali su zajedno s njim

bili odlikovani: pravoslavni pop, muslimanski hodža i židovski rabin. Tako su bili odlikovani zastupnici svih četiriju religija. –Svima jednako!

Došao je, dakle, povoljan odgovor glede osnivanja župe na Stupu. A šta sada?–Treba dobro razmisliti i odlučiti kako da se to provede.

Razmišljali smo i odlučili: zemljište imamo, a određeni će svećenik doći ne kao župnik, nego kao seljak, a po tadašnjem zakonu mora dobiti iz državnih šuma građevno drvo, kako za stambenu zgradu, tako i za gospodarske zgrade.

"Zar se ne bojite te borbe?"–pitao je nadbiskup.

"Ne bojim se, preuzvišeni, izdržat ću, pa makar trebao i pasti. Što više zapreka, tim sjajnija pobjeda."

"To je upravo znak da poduzimam djelo Božje, kad se država tako napreže da ga onemogući", reče nadbiskup.

"Već imam u glavi gotov plan, kako ću to sve složiti u četverokut kao dvorac. Radujem se što ću dobiti daske za krovove i što ću urediti gumno, salaš za tuke, staje i sve ostalo."

"Tako, velečasni! Bog junake jača!"–priznao je nadbiskup.

Zatim sam odmah požurio k Výmlátilovi.–"Franjo, izradite nacrte! Sve veliko i masivno! Znaš šta, dobit ću džaba drvo za gradnju, pa neka i ovdje bude kao u Přikazech ili u Nákli temeljito, a da mi nešto i ostane! Razumiješ"

"Dobro!"– potvrdio je i dokazao da je dobro razumio.

Pšenica je na Stupu rasla, a meni je u Sarajevu rastao posao. Treba čim brže tražiti novac po svijetu. Sabirao sam adrese, obilazio kavane, prelistavao sve moguće novine, pregledavao zahvale, pa gdje je bila barem približna adresa, našla bi se odmah u mojoj bilježnici. Dopisivao sam se, i usmeno sam tražio. Zaista mi je uspjelo da pronađem mnoge koji su svoje darove davali u najvećoj tajnosti.

Vrijeme je prolazilo. Pšenica klasala i zrila. Žetva je pred vratima.

Hvala Bogu, sabrali smo toliko novaca, da smo isplatili zemljište osim onog dijela od siročadi, ali taj nas neće zadržati od gradnje.

Kao "seljak" nisam mogao početi graditi crkvu, nego stambenu zgradu, staju i ostala gospodarska zdanja. Planovi su bili gotovi, a gradnju je preuzeo građevni poduzetnik Karlo Brozović, Hrvat-Primorac, koji je nakon okupacije potražio sreću u Bosni i našao je. Već je dosta kuća sagradio. Pogodili smo se za jednokatnicu i prostranu staju isplatit ćemo 4.000 zlatnika.

"Ali molim, pola trebam dobiti odmah, jer moram naručiti materijal, zanatlijama dati kaparu za kupovinu, zatim platiti nadničare i zidare",– obrazlagao je Brozović svoja traženja.

Priznali smo da je to opravdano, ali naša je blagajna bila prazna. Šta sada?!

"Velečasni, trebate negdje novac pozajmiti", svjetovao me je nadbiskup.

"Ovdje ga ne mogu dobiti. Moram se obratiti našima u Moravsku."

Sjetio sam se da imam zemljaka iz Chvalkovice, školskog nadzornika u N. Rousinovu, koji je predsjednik tamošnje zalagaonice. Molio sam da posude 2.000 zlatnika na mjenicu. Za jamca sam predložio sarajevskog nadbiskupa. Zajam je odobren. Poslali su mjenicu na potpis, a na naše veliko iznenađenje vidjeli smo da je kao drugi jamac potpisan na mjenici Ant. C. Stojan, župnik u Dražovicama.

Mjenica je potpisana, novac je stigao, za početak je dosta. Školska je godina završena i nastali su mi praznici – no čekao me mučan posao.

"Dragi velečasni, mnogo ste uradili, no osobno se uradi još više i lakše negoli pismeno."

"Iscrpili smo već sva vrela, koja smo pismeno pronašli."

"Ta vidite da će biti najbolje ako krenete u svijet da potražite dobre ljude i sakupite priloge.–I sami vidite kako su Bošnjaci siromašni i da bez tuđe pomoći nećemo moći ništa učiniti", govorio je nadbiskup.

"Dao sam se na borbu, borit ću se i neću popustiti", glasila je odluka.

Pozvan je graditelj Brozović. Gradnja je definitivno predana i pogođena da do kraja rujna bude sve gotovo.

U SVIJET NA PROŠNJU!

Oprostili smo se za četvrtinu godine. Otputovao sam u domovinu na prošnju. Za vrijeme vožnje nisam promatrao okolinu, bila mi je dobro poznata, a nisam ni sa suputnicima razgovarao, nego sam snovao planove i u bilježnicu zapisivao misli i osobe koje namjeravam posjetiti.

U Beču nisam mogao odoliti, a da ne posjetim uz ostale i onog dobrog dedicu, koji me je bogato nadario prigodom moga imendana. Pronašao sam ga. Živio je u centru grada, ali kao pustinjak. Sestra mu je vodila kućanstvo. Došao sam mu baš u žalostan čas. Sestra mu je prije nedjelju dana pokopana. Ipak se vrlo obradovao što sam još osobno došao da mu zahvalim na svemu, što je poslao. Kad sam odlazio, kleknuo je i zamolio da ga blagoslovim. Zagrlili smo se i rastali. Više se nikad nismo sastali. Brzo je otišao za svojom sestrom.

Stigao sam kući već po četvrti put na odmor.

"Evo me opet kod kuće!" – pohvalio sam se roditeljima, kad su me dočekali. "Uvijek ste se bojali da će me Turci ubiti, a vidite, već sam četiri godine u Bosni i zdrav sam kao bukva. Ljudi su ondje dobri. U Bosni je toplije negoli kod nas. Oće, i pčelama je ondje dobro. Kad se u jesen i treći okvir sa saćem stavi, tako se napuni da se ne može podići. Nadam se da ćemo jednom svi onamo otići, pa makar na jedan sat!"

Putem sam se sjetio da bi mi pri osnivanju nove župe najbolje mogli pomoći roditelji, kad bi se na to odlučili. Nešto sam im o tome izdaleka pripomenuo, ne valja iznenada.

"Idi! Ne kušaj gospodina Boga!"–izjavila je majka. "Kako bi se mi stari uputili u svijet!?"

"No ipak! To nije Amerika i ne vozi se po moru. Taj komadić željeznicom nije ništa! Uostalom, to mi je najednom sinulo, da bi mi s vama bilo najljepše. Ta s vama nisam dugo živio. Od svoje sam devete godine uvijek sâm u svijetu među tuđima. Nadam se da ću ove praznike s vama proživjeti."

"Dakle, sad si došao na praznike, pa ćemo se dva mjeseca tješiti."

"Ljetos imam tri mjeseca praznika, ali mislim da ćemo biti manje zajedno, negoli ranije za dva mjeseca."

"Kako to?", upitala je majka.

"Reći ću vam ukratko. Sa sarajevskim nadbiskupom osnivam novu župu kraj Sarajeva. Zemljište smo već kupili. Oko župe prostire se veliko polje ravno kao dlan. Kuća se već gradi. Za tri mjeseca treba već sve biti gotovo. Došao sam ovamo da za isplatu gradnje skupim dobrovoljne priloge, pa se tako neću kod kuće odmarati, nego tražiti dobre ljude, da nam nešto daruju. Sad ću se uz vas koji dan odmoriti, a onda idem u svijet da prosim."

"Pomogao ti gospodin Bog!"–zaželjeli su mi roditelji.

Nisam se dugo zadržao kod kuće. Već mi se treći dan činilo da sam se dosta odmorio, zato sam se spremio na put. Uzeo sam kovčeg i u njega stavio sve najpotrebnije. Rastao sam se s roditeljima.

"Ta kud ideš?– upitali su me moji.

"Još ne znam. To ću vam kazati istom za gumnom!" Koračali smo kroz bašču u polje.

Za gumnom sam rekao: "Sad ćemo vidjeti po lovačku otkud sreća namiguje!" Pljunuo sam na prst, digao ga u vis i motrio otkud vjetar puše. (Lovci navodno idu na čeku najradije protiv vjetra, da ih zvjerka ne osjeti prije negoli dođu.) Hladan je vjetar s brda puhao dolje u naselje.

"Krenut ću šumom. Još ne znam kuda, ali u ovoj vrućini svakako će biti ugodnije ići kroz šumu."–Šumu sam dobro poznavao, jer sam kao student svu prošao tražeći gljive.

Pošao sam po "kraljevki" prema Pačlavicama. I dobro sam odabrao. Prvo je putovanje bilo kao informacija za župu. Tada je u Pačlavicama bio župnik Tomáš Sedlaček, vrlo dobar gospodin. On je vodio zavjetno hodočašće k "spomenicima od kuge". Osobno sam ga poznavao. Tu mi je bila prva stanica.

Stručno sam se ispričao na kakav sam put krenuo. Zamolio sam ga da mi naznači na koga bih se trebao obratiti. Priznao sam da sam k njemu prvom došao po "lovačkom vjerovanju", da je naime od Pačlavica puhao vjetar.

"Pa nešto ćete dobiti, samo ako vam to vjetar ne odnese. Novca nemam, ali dat ću vam nešto što imam. Kad se, naime, osnivala "kojetinská sladara", upisao sam 1000 forinta akcija, a majka je imala 600 forinta uštednje i sve smo darovali tom narodnom poduzeću. Ja vam sve poklanjam, ali hoćete li za njih nešto dobiti, to vam ne znam reći."

Tako je rekao župnik, koji je razdijelio sve što je imao.

Tim je darom bio određen pravac moga puta ka Kojetinu. U Pačlavicama se nisam dulje zadržavao. Lijepo sam se zahvalio župniku i uputio se na stanicu u Ivanovice. Putem sam napamet govorio i pjevao: "Tebe Boga hvalimo!", što sam već na prvom mjestu bio tako bogato obdaren.–Hoće li to tako i dalje ići da igrajući se saberem sav potreban novčani iznos?! Kao neiskusan računao sam da već imam u džepu 1.600 forinta, te da ću mjenicu brzo isplatiti. Zbunila me jedino ona napomena darovatelja: "... hoćete li nešto dobiti za to?" Naumio sam stoga da budem oprezan i da se posavjetujem s iskusnim ljudima. – Ali, kojima?!

Razmišljao sam i sjetio se da u blizini, u Němčicich na Hané živi župnik Kubanek. O njemu se u cijeloj okolini priča, da je kao voda. Idem k njemu po savjet, da se ne bih u Kojetinu prevario.

Vrlo me ljubezno primio, ali su informacije bile žalosne. "Za stotinu ćete dobiti deset forinta." Tako sam sa 1600 pao na 160 forinta.–Šta da radim? Bolje išta nego ništa! Zahvalio sam na informaciji i krenuo prema Kojetinu. Išao sam pravo do Měrovica, pa ravno u župu.

Dočekao me mladi župnik. Na prvi se pogled vidjelo da je stvorena dobrota. Imao sam potpuno povjerenje u njega i sve sam mu iskreno ispričao. Rekao sam: "Kateheta sam u Sarajevu. Nadbiskup me poslao u Moravsku da sakupljam priloge za gradnju crkve i župnog stana. U Pačlavicama sam na tu nakanu dobio od župnika "akcije kojetinske sladare". Poslao me u Kojetin da ih prodam. Došao sam k vama i molim vas da mi kažete, kako s tim stoji stvar, da me ne bi netko prevario."

"Ali, prijatelju, one stoje loše! Kako čujem po deseticu su, a svejedno ih nitko neće.– Koliko ih imate?"

"Za 1600 forinta! Molim vas, svjetuje me, šta da radim? Da ne bih možda još na kraju kraja morao doplaćivati za njih."

"Znate šta? Idite u Kojetin i pokušajte da ih prodate. U slučaju da ih ne bi prodali, onda obzirom na to, da je to za dobru svrhu, nudim vam 20 forinta za akciju."

Odmah sam bio radosniji. Mislio sam: što sam bliže Kojetinu, akcije rastu.

Gospodin me je župnik još više razveselio, kad je na rastanku rekao: "Mi smo kod nas u crkvi uredili sve novo, a sve ono starije što vrijedi, sakupit ću i darovati. Kad ništa nemate, dobro će vam doći."

"Platio vam to stostruko gospodin Bog, poštovani župniče!" Bio je to župnik Fučik, kasnije kanonik u Kroměřižu.

Radio sam prema njegovom savjetu. U Kojetinu o akcijama nije nitko htio ni čuti. Zato sam se uputio na protivnu stranu od Kojetina, prema Kroměřižu. Uzaludan posao! Nisam našao kupca ni po deseticu, pa sam bio vrlo zahvalan župniku Fučiku, koji mi je ponudio da će dati 20 forinta po akciji. On mi je zaista osim 320 forinta poslao i razne crkvene stvari. Dodao je križ za procesiju, kadionice, škropilo, kantice, misna ruha i razne druge potrebne stvari. Bio je to velik sanduk.

U Kroměřiž sam stigao na prenoćište. Malo sam se odmorio, a zatim sam posjetio Výmlátilove roditelje. Kod njim sam kao student stanovao. Sad sam im donio vijesti i pozdrave od njihova sina Františeka. Bilo im je vrlo drago čuti da se danomice viđamo i da mi on sada izrađuje planove za župnu kuću i gospodarske zgrade.

Poslije ove prve sabirne akcije, koja je, Bogu hvala, dosta dobro završila, neumorno sam obilazio moravske proplanke. Poput pčelica na livadi, koje oblijeću cvijeće tražeći slatki nektar, često neke cvjetove uzalud posjete, ali zato naiđu na cvjetove, koji im bogato nagrade marljivost. Tako je i meni bilo. Ne mogu ovdje opisati razne slučajeve, premda su bili zanimljivi. Poznato je, kako su ljudi različiti i kako se odnose prema prosjacima.–Negdje sam dobio što sam molio, a drugdje sam dobio i ono, što nisam molio. Svakome sam zahvalio i dalje pješačio.

Školski se ljetni odmor približava kraju. Krenuo sam prema Rousinovu. Usput sam svratio u Dražovice da posjetim gospodina župnika Antonina Stojana.

"No, kako ste prošli?"–upitao je.

"Zasad prilično dobro. Mjenicu ćemo isplatiti i još će nam ostati toliko da nabavimo kalež, ciborij, svijećnjake i druge razne potrebne stvari", hvalio sam se.

"Hvala Bogu!" – reče Stojan. Nisam ni očekivao da će tako biti. Zato vam također moram nešto dodati!"

Dao je od starih paramenata one, bez kojih može biti. Sve smo sredili i u sanducima poslali željeznicom nadbiskupu u Sarajevo. Vratio sam se kući. Treba se spremati za povratak u Bosnu.

A bilo je to i te kakvo spremanje!

Najprije sam trebao nagovoriti roditelje da pođu sa mnom i pomognu mi u teškom, ali zaslužnom poslu. Odmah sam im kod dolaska spomenuo, kako se nadam da će ići sa mnom i kad sam se god prigodom sakupljanja navraćao kući, pitao sam ih, kako se spremaju na dalek put, ali oni to nisu uzimali ozbiljno. Ipak, smatram da su o tom razmišljali i konačno uvažili. Tad sam ih odlučno upitao, šta su odlučili. Iznijeli su, doduše, neke primjedbe, ali na sve sam im lako odgovorio. I tako su konačno izjavili: "Idemo s tobom, pa makar na kraj svijeta!"

Počelo je veliko spremanje. Trebalo je sa sobom ponijeti sve što je potrebno za domaćinstvo i sve ostalo potrebno za početak novoga života.

Odijela, rublje, posteljinu zašili smo u vreće, a kuhinjsko suđe i pribor složili smo u sanduke. U drugom je sanduku bio sav alat, potreban u gospodarstvu. – Plug i strojevi otvoreno su predani na željezničkoj stanici.

Bila je to zaista prava selidba.

Našli smo odmah i kućnu pomoćnicu: Mariju Medkovú. Odlučila je da ide s nama.

Određen je dan odlaska. Počeli smo se opraštati.

Crkva je bila puna vjernika. U selu, valjda, nije nitko ostao kod kuće. Svi su došli da se oproste s mojim roditeljima, koji su se odlučili na tako dalek put. Došli su: zet, moja sestra i djeca. Najstariji Franjo, imao je tada pet godina, pružio je ručicu djedu i baki, pogledao svoju mamu i uskliknuo: "Majčice, zašto plačete?", a i sam je plakao, srce mu je zaplakalo. Zacijelo je mojoj sestri bilo najteže, jer joj roditelji odlaze.

Kod kuće smo klekli i molili za sretan put.

U Brankovcima smo sjeli u vlak i odvezli se u Bosnu.

PRIPRAVE ZA NOVU ŽUPU

Nakon putovanja dva dana i dvije noći sretno smo stigli u Sarajevo. Roditeleje sam smjestio na stanici da čekaju, dok ja sredim prijave na policiji (bilo je još vrijeme okupacije). Pobrinuo sam se za prtljagu, koja je s nama stigla. Prije negoli sam se vratio k roditeljima, već je uz njih bio Franjo Vymlátil. On je kod nas u Chvalkovicich proveo svoj odmor, a sad je moje roditelje srdačno dočekao. Oni su se vrlo obradovali, kad su odmah na stanici našli znanca, pa im neće biti tako tužno.

"Franjo, je li sve gotovo, kako je ugovoreno?" –upitao sam.

"Gotova je samo staja i uz nju soba za slugu ili za svježu stočnu hranu", izjavio je Franjo i odmah je nadodao: "Nadbiskup je više puta opominjao Brozovića da gradnja neće biti gotova, ali on je tvrdio da hoće.–Ja znam zašto nije gotova. On je prihvatio više građevinskih radova, pa nije na sve stigao. Ili ne nabavi materijal ili zanatlije ne svrše poslove na vrijeme. One ostale radove žurno posvršavaju, da ne bi morao plaćati penale. Nadbiskup se u svojoj dobroti oslanjao na njegovu riječ, penale nije odredio, pa od župskog stana vire iz zemlje samo temelji. Brozović je uvjerio nadbiskupa da će za 14 dana biti sve gotovo!"

"To je razočarenje!" – kratko sam rekao, "ali nećemo kukati! Kao kateheta sam sagradio sebi kuću, pa ćemo se zasad naseliti u nju. Valjda će se i gradnja župske kuće brzo svršiti. Sad ću ja nadzirati radove. Zna Bog šta radi! – Franjo, molim te, naruči kola! Odvest ću se nadbiskupu i predstaviti mu svoju družinu." – Ubrzo je fijaker drndao u grad i zaustavio se pred nadbiskupovom rezidencijom.

Unišli smo. Nadbiskup je upravo silazio. Ili je išao u tajništvo ili nas je opazio s prozora. Odmah me je tu zagrlio i rekao: "Velečasni, pozdravljam vas!–Znate li, kako nas je Brozović prevario? Nije gotovo, no valjda će za 14 dana sve biti gotovo."

"Vymlátil mi je sve rekao. Ja ću se zasad sa svojim pomoćnicima useliti u svoju kuću na Banjskom brijegu.– Dozvolite, preuzvišeni, da vam ih predstavim: moj otac, majka i kućna pomoćnica."

"To su, dakle, vaši roditelji! Lijepo! Oče, majko, srdačno vas pozdravljam. Sada ćete biti moji gosti, dok ne uselite u novu župsku kuću. Hajdemo gore k meni!" – pozvao je nadbiskup. "Svi ćete biti kod nas.–Jakove, donesite svu prtljagu gore!" – Nije bilo druge, već poslušati.

Unišli smo. Nadbiskup me uzeo ispod ruke i rekao: "Velečasni ne mogu vam iskazati kako sam veseo, što ste doveli svoje roditelje. Divim se njihovoj odluci i hrabrosti da odu u tuđinu i upute se na tako dalek i težak put. Vidi se koliko vas vole!"

"Šta sve neće učiniti roditelji da ugode svome djetetu!", napomenuo sam.

"Koliko ih je to stajalo žrtve?! Sigurno mnogo" – odgovorio je nadbiskup.

Sve nas je odveo na drugi kat. U potkrovlju ima nekoliko sobica i veliko predsoblje. Nadbiskup nije imao svoju rezidenciju, nego je iznajmio cijelu kuću odmah pokraj katedrale. Ta je kuća sagrađena prije negoli je počela gradnja katedrale.

"Evo, velečasni! Ovdje se svi nastanite.–Vaši će roditelji s nama blagovati", odlučio je nadbiskup.

"Najljepše zahvaljujem!"
Moji su se roditelji vrlo svidjeli nadbiskupu. Valjda radi svoje jednostavnosti i iskrenosti. Želio je da s njima razgovara, no to je isprva bilo teško. Moji nisu razumjeli hrvatski, a nadbiskup je samo donekle znao češki. Učio je češki kao student i dobio je ocjenu "odličan", ali od studentskih dana dosad mnogo je toga zaboravio. Trudio se da pokaže šta je još upamtio, i to odmah kod prvog ručka. Mojim je roditeljima dao mjesto pokraj sebe, da mu budu bliže.

Poslije molitve zaželio je: "Dobar tek!"
Majka me pogledala kao da pita, šta će odgovoriti. Bio sam kraj nje i tiho joj rekao: "dobré chutnání". Ona se okrenula k nadbiskupu, naklonila se i glasno rekla: "Vaša milosti, dobré chutnání!" Otac se samo šutke naklonio.
"Hvala vam!" – odgovori nadbiskup. Sjeli smo. Nadbiskup je radostan pazio, kako roditelji pažljivo motre šta drugi rade. Dosad nisu imali prilike da blaguju zajedno s takvom gospodom, stoga su se vladali vrlo oprezno.
Iza juhe doneseno je meso i umak.
"Majko, šta je ovo?" – češki je upitao nadbiskup, pokazujući na meso.
"Maso!" – odgovorila je bez kolebanja.
No vidite, mi kažemo "meso". To se lako upamti "maso-meso", zvuči skoro isto.–A šta je ovo?" – pitao je dalje i pokazao na umak.
"To je mačka," – odgovorila je po domaću.
"Mačka!?" – pitao je ponovo i lukavo se smiješio.
"Máčka!" – smjelo je potvrdila majka.
(Hrvati "kočku" zovu mačka, a kod nas Čeha sačuvao se stari korijen u riječi mačak – macek.)
"Čujte, velečasni, ja sam mislio da samo Talijani jedu mačke, a sad vidim da ih i vi Česi također jedete.–A tko, majko, kod vas lovi miševe?"
"No, kočka!" (mačka)
"To je dobro! Naše kvočke vodaju piliće, a vaše kočke love miševe!" – srdačno se smijao nadbiskup.
"A kako kažete ovome?" – ispitivao je dalje pokazujući na jabuku.
"Jablko!"
"Mi kažemo jabuka, to se lako razumije.–A na čemu rastu jabuke?"
"Na jabloni!" (jabukovo stablo)
"Na jablanu?! Pa to je kod vas kao u raju zemaljskom, kad vam i na jablanu rastu jabuke!"
Svi smo se smijali toj usporedbi slavenskih riječi. Iste, a značenje posve drugačije.–Naše "hodina" hrvatski godina znači cijela godina, no češki je to "sat".
Poslije ručka hvalio se nadbiskup, kako smo se s roditeljima lijepo pozabavili. "Majka je bistra, brzo će naučiti hrvatski."
"To je vrlo dobro! Ženski će svijet od nje tražiti savjeta i pomoći" –rekao sam nadbiskupu.
"Bilo je to Božje nadahnuće da ste doveli roditelje da vam pomognu. Bogu hvala!"

U slobodno sam vrijeme vodio roditelje po Sarajevu. Najprije smo išli u Zavod sv. Josipa, gdje sam četiri godine predavao. Pokazao sam im svoju kućicu i predstavio im svoje bivše pomoćnike, dvojicu samostanskih cipelara: Franju i Josipa. Franjo ih je lijepo češki pozdravio, ali s njemačkim prizvukom: "Lijepo dočekujem u Sarajevu."
To ih je iznenadilo. Upitali su: "Otkuda ste, kad znate češki?"
"Iz Anstettena u Austriji! To sam u Beču naučio, a sad mi ovdje dobro dođe.–Ja uvijek kažem, da će Nijemac svagdje dobro proći, ako barem malo zna češki."
Imao je pravo!
Odveo sam ih zatim u župnu crkvu, gdje sam s ono malo znanja i vještine zamjenjivao orguljaša.
'Među slijepcima jednooki je kralj.'
Posjetili smo i neke poznate zemljake, pa tako i sedlara Fialu, koji me je opskrbljivao jahaćim potrepštinama. On je bio još neženja, slobodan i vrlo uslužan.
"Majstore, naručujem ormu za konja. Trebat ću je iza nedjelje."
"Ali dobru!" – dodao je moj otac.
"Ovo su moji roditelji. Došli su da mi pomognu pri osnivanju župe u Sarajevskom Polju."
"Tako!? Srdačno vas dočekujem!"–reče majstor. "Ima nas ovdje dosta Čeha. Svi ćemo vam pomoći!"–tješio je roditelje. Oni su se sa zadovoljstvom lišavali bojazni, da su u tuđini.
"Nisam ni slutila da ću tu naći toliko poznatih", hvalila se majka. "Samo pričekajte, dok se oni sami jave, jer još ni ne znaju da sam ovdje", primijetio sam.
Na gradilištu je bilo živo. Žurno se radilo. Graditelj je htio nadoknaditi ono što je zaostao. Zato su sva njegova kola dovozila materijal. Poslao je puno radnika, pa je gradilište izgledalo kao mravinjak. Zgrada je upravo vidljivo rasla. Naravno, cio sam dan nadzirao. Otac je rekao: "Vozit ću se s tobom u Polje. Ondje će biti za mene dosta posla. I onako su u staji samo četiri zida. Pripravit ću pregratke i ostalo što treba."

Dobro! Barem ćete vidjeti kakvog imam "fuksa" s bijelom grivom. Dvogodišnji je pastuh. Već sam na njem jahao. Dobro nosi. Mislim da će biti dobar i za vuču."
"No, vidjet ćemo! Kod konja se čovjek lako prevari."
Odvezli smo se u Polje i zaustavili kod gradilišta. Pregledali smo staju i sobicu. Odmah smo produžili u Doglode kod seljaka Barnjaka, koji je timario moga konja cijelo vrijeme dok sam bio u Moravskoj. Pastuh je slobodno pasao na livadi kraj kuće. Prišli smo mu. Nije pobjegao. Nije bio bojažljiv.
"Kako vam se sviđa?"–pitao sam oca. Bio sam znatiželjan, hoće li mu naći manu.
"Nije loš, ali ima mana!"–odgovorio je.
"Koje?"
"Jedna se vidi na prvi pogled. Ima veliku glavu! Kod konja se lijepo ističe mala glava. Ovo je vjerojatno križanac dobre majke i velikog ždrijepca."
Točno je prosudio: kobila arapskog plemena, malena, a velik državni ždrijebac. "To nije velika mana", branio sam se. Kad odraste, to se neće ni primijetiti. No može biti dobar tegljač, ima jake noge.–A koje su mu druge mane?"
"To će se istom pokazati. Čini mi se da je "meke" vrste. Takav konj, kad se putem dva do tri puta isprazni, onda je kao prazna torba, kao da 14 dana nije jeo."
"Veselim se, oče, što ste mi pastuha pohvalili, da nije loš. Konačno, ako nam se ne bude sviđao, zamijenit ćemo ga. Sami ćete izabrati drugoga. Ovdje je svake sedmice sajam konja."–Ovim sam razveselio oca.
Vratili smo se na gradilište. Radilo se marljivo i veselo. Iz rezerve dasaka i letava otac je odmah pronašao grede za pregrade u staji i počeo je raditi. Dao sam mu pomoćnike i do podne staja je bila gotova: korito za krave i pripremljeno odjeljenje za konje. Treba ih samo useliti. Predvečer smo se vratili u Sarajevo.
"Moram vam pokazati gdje je kovač." Unišli smo u dvorište. U sredini je bila drvena koliba. To je stan majstora kovača. Pokraj toga je kovački mijeh, a posvuda okolo kiridžijska kola.
"Evo, majstore, dovodim vam novu mušteriju. To je moj otac. Imat ćemo gospodarstvo na Stupu, pa ćemo svašta trebati, a ponajprije neka zgodna kolica."
"Pozdravljam vas u Sarajevu!"–kratko je rekao majstor kovač. Zvao se Zimmerman. Došao je iz Slovenije, a znao je češki. U Sloveniji je bilo dosta naseljenih Čeha. Ili je i on bio Čeh, ili je od njih naučio češki.

"Upravo imam jedna sremska kolica, lijepa i dobra, a nisu skupa. "Uslužno nam je rekao, a zatim nas je odveo da ih vidimo. Čim ih je otac vidio, okrenuo ih je i rekao: "Kupi ih! Dobra su. Okovi su na njima kao od bravara, a ne od kovača."
Kolica su ugovorena i kupljena. "Ujutro ćemo ih odvesti na Stup", rekao sam.
Vraćali smo se u grad Ćemalušom. Pred svojom je radnjom bio majstor Fijala i veselo nam doviknuo: "Oče, gotova je oprema za konje. Dođite i vidite kako sam ih nakitio!"
"Ako budu tako dobra kao što su lijepa, onda ću vas pohvaliti."
"Oče, koža je iz same sredine. Valjda neću svoga zemljaka prevariti? Uzmite u ruku ovaj pobočak! Pa to je oglavina!"
"Dobro je to, ali pošto je?"–upitao je otac.
"Lako ćemo se nagoditi. Velečasni je ljetos naručio jednu. To će mi platiti 28 forinta, a vama ću je, oče, darovati. Samo kupite lijepa konja. Slažete li se?"
"Neka vam gospodin Bog naplati"–reče otac.
"Majstore, ja vas pozivam na otvorenje. Svakako ćemo tada trebati nekoliko spretnih ljudi. Zasad nemam još nikoga. Hoćete li doći? To će biti u nedjelju."
"Vrlo ću rado doći! To se mora proslaviti kao kod nas u Češkoj. Naći ću negdje mužar, pa ćemo pucati kao na Tijelovo," rekao je majstor.
"Tim bolje! Ja ću se pobrinuti za barut!"–naglasio sam i odmah sam u duhu vidio nadziratelja putova, koji mi je nudio barut. On ga treba kad se popravljaju mostovi, pa se pri tom miniraju stijene.
"Vidite, oče, kako nam sve ide za rukom. Morate majci pričati, koliko smo posla danas obavili!"
Čim smo unišli u nadbiskupovu kuću, sluga mi je predao obavijest da je stigla naša prtljaga.
"Oče, sutra ćemo seliti na Stup. Nekako ćemo srediti. Bit ćemo pod krovom, a to je dovoljno."
"Ja neću ovdje biti sama", rekla nam je majka kad smo unišli u sobu.
"Nećete biti sami, majko. U ponedjeljak ćemo svi seliti u novu župu. Naša je prtljaga upravo danas stigla."
"No, hvala Bogu!"
"Još ćemo ovu nedjelju proboraviti ovdje u miru u Sarajevu, a iduće ćemo nedjelje "slavno" nastupiti u Sarajevskom Polju. Imamo sedmicu dana vremena za pripravu."
"To će biti sirotinjska priprava!"–uzdahnula je majka.
"Uvijek se unaprijed bojite", tješio sam je, "a kasnije sve bude najljepše."

U ponedjeljak ujutro selili smo u Sarajevsko Polje. Onim stvarima što su stigle željeznicom dodao sam iz svoga stana krevet, stol i stolice. Vozili smo se u novo naselje. Uzeli smo također sa sobom i nešto hrane. Dan je bio lijep i ništa nije kvarilo veselog raspoloženja.–Stigli smo!

Prtljagu smo složili u staju. Sobicu sam dao okrečiti pa da se do večeri osuši. Svi smo bili zaposleni otvaranjem i odmatanjem stvari: posteljine, kuhinjskih potrepština i svega drugoga. Ručali smo ono, što smo dovezli.

Za nama je stigao građevni poduzetnik Brozović.

"Evo, gospodine, mi smo već stigli! A kako ćemo kuhati, kad nema štednjaka?

Brozović je vidio svoju grešku. Počešao se iza uha i rekao: "Sutra će štednjak biti gotov."

"Mogu li vam vjerovati?"–pitao sam.

"Zaklet ću se čime god hoćete, sutra će biti gotov!"–Odmah je otišao poslovođi i naredio: "Sazidajte dimnjake iznutra i izvana! Počnite zidanje štednjaka! Neka je sutra gotov, na vašu odgovornost!"

Valjda se po Polju saznalo da smo došli. Neka je dobra susjeda 'za naselje' donijela glavicu kupusa.

"K tome će trebati barem komadić mesa. Zatim tanjuri i vilice. Noževe imamo. Sutra treba netko otići do Lukića u grad i donijeti komadić mesa." –Odobrio sam prijedlog. Rekao sam Lukićevim neka se ujutro navrate k nama.

Rano ujutro došao je Ivan i ravno k majci da je upita kakvo će meso donijeti.

"Ivane, voletine ili kravetine,–goveđe!"

"Biva govedine."

"Da!"

"A koje? Prednje ili stražnje?"–upita Ivan.–Majka je opet sa svojim znanjem hrvatskog jezika bila na kraju.

"Ivane, z kýty!" – objašnjavala je majka, ali je zbunila Ivana, jer "kita" je rep. Ivan je zavrtio glavom, ne zna šta treba donijeti. Majka nije dugo razmišljala, nego je zorno pokazala Ivanu, kakvo meso hoće da joj donese. Pljesnula se po onom dijelu svoga tijela. Ivan se srdačno nasmijao. "Majko, to se zove: od buta."

"Da, Ivane, meso od buta!" Tako su se konačno sporazumjeli. Ivan je otišao po meso, a majka se pripravila za kuhanje. Slavno je najavila: "Danas ćemo imati meso "od bota", ali ćemo ga kuhati po ciganski. Nemamo štednjaka, pa ćemo na dvorištu kuhati na ciglama." No čovjek snuje, a Bog određuje.–Kad god jesenji dan osvane lijep, obično se kasnije naoblači. Vrijeme se promijeni. Tako je i onda bilo. Složen je ciganski provizorni štednjak, kupus narezan, zaliven i pripravljen za kuhanje, ali je najednom počela kiša. Vatra je potpaljena. Majka je pod kišobranom sjedila kraj ciganskog štednjaka. To bi još dobro bilo, ali zapuhao je vjetar i gonio vatru postrance. Nije se zagrijala ni voda s kupusom, a kamoli prokuhala! Majka je okretala štednjak kao mlinar vjetrenjaču, no ni to nije pomoglo. Čim bi namjestila kako treba, vjetar bi okrenuo na drugu stranu. Mučila se skoro cijeli sat, a kupus nije provrio. Kad sam majci pristupio, opazio sam suze u njezinim očima. Rekao sam joj: "Majko, nemojte se žalostiti! Prinesite tu žrtvu dragom Bogu! Danas ćemo se omastiti. Imamo slanine i kruha, još ćemo kupiti pive, da bude svečan ručak."

"A da!", potvrdila je majka i odnijela varivo u svoju rezidenciju u staji.

Uto je došao Ivan i donio meso.

"Evo, majko! Meso je od buta, vrlo fino, sigurno će biti i dobro!"

"Ivane, ostavit ćemo ga za sutra, kad bude gotov štednjak u kuhinji. Na dvorištu to ne ide!"

Ovog nas puta Brozović nije prevario. Predvečer je štednjak bio gotov i za probu naložen. Vukao je dobro, da je u njemu zujalo. Ispekli smo barem crnu kavu, koja nas je razveselila, otjerala sve teške misli i jačala volju za dalji rad.

U srijedu su ujutro došli Lukićevi: stari Marko s dvojicom odraslih sinova. Otišli smo zajedno na konjsku pijacu. Ondje je potrebna velika opreznost, jer na pijaci vrve džambasi. Oni su rodom, zanatom ili zvanjem cigani. Zato je stari Marko predložio "ratni plan"!, naime: Nikola će s Ivanom ići naprijed, da razgledaju konje na pijaci i izaberu što bi velečasnom odgovaralo. Ako se slučajno pogode s prodavačem, provest ćemo kupnju.

"Izvrsno, Marko!"–pohvalio sam prijedlog. Vidi se da si iskusan!"

"Kad bi ti, velečasni, sam kupovao, onda bi ti oni svaku kupnju pokvarili. Oni su i državni nabavljači, pa tako ti ne bi dobio ništa, osim kakvu "mrcinu" ili od njih konja, ali za dobar bakšiš."

Kad smo dolazili, već nam je Ivan prišao i izvijestio: "Ovdje ima vranac, može biti šest-ili sedmogodišnji, dobar, pod sedlom kao vjetar, pa je tako na trkama mnogo puta dobio. Naravi je mirne, mislim da će se lako naučiti vući, pa bi velečasnom najbolje odgovarao." – Vodio nas je pravo k njemu. Marko je najprije pogledao zube i rekao: "Ima sedam godina! Pogledao je oči, opipao žile na nogama, stiskao hrskavicu na vratu i rekao: "Kupi ga!"

"Pošto!"–pitao sam prodavača.

"Osamdeset forinta!"

"Prodan!" –pružio sam mu ruku, izvadio novčanik i isplatio.
Džambasi su se pogledali. Kako su navikli na dugo pogađanje, bili su iznenađeni. Mrmljali su odlazeći: "Evo Švabo, ni bakšiš, ni kupovina!"

Ivan je zajahao vranca i odjurio na Stup do župnikove staje, a mi polako za njim.

U podne nas je čekalo iznenađenje. Majka je veselo zvala: "Hajte na ručak! Već vas čekam! Jedna radost! Meso od buta s kupusom."

Juha od zeleni izvrsno mi je prijala kao i mojim pomoćnicima sa pijace. Čudio sam se gdje je to majka prikupila. Meso od buta bilo je pirjano, a kupus na naš način. Moji Bošnjaci nisu još takvog jeli. Prijalo im je. Vučju smo žeđ ugasili pivom.

"Majko, u Bosni je običaj da se uvijek iza jela pije crna kava. Molim te ispeci nam je da bude radost potpuna!"

"O, vrlo rado! Već sam pristavila!"

Brzo je otišla i prije negoli smo smotali cigaretu, kava je bila na stolu.

Tako smo proslavili kupovinu vranca. Poslao sam zatim Ivana u Doglode po "fuksa" s bijelom grivom. Orma je već bila kod kuće, a popodne su nam dostavili kolica. Tko bi mogao zadržati oca, da ne opremi konje i upregne ih, da vidi kako vuku. Najprije je pokušao po poljskim putovima, da se ne mora uklanjati drugim vozilima ili biciklistima. S Ivanom je dosta dugo vozio, tako da su se vratili u župu istom predvečer. Obojica su radosno sjedila na kolicima i rekla da su konji poslušni u kolima s ukrštenim uzdama kao pantljika. Prava radost.

"Sutra bih se smio s njime voziti u Sarajevo", rekao je otac. Bilo mi je vrlo drago što ga sve veseli. Odmah je napomenuo: "Kolica imamo, plug i drugi pribor također, ali gdje ćemo to spremiti preko zime? To ne može vani stajati!"

"U šupu!"–rekao sam kratko.

"A gdje ti je?"

"U planu! Prekosutra će ovdje stajati. Krov od staje produži se sve do puta, podzida se i šupa je gotova. Pokraj šupe bit će hambar, onda kokošinjac, zatim ulaz u dvorište, pokraj ulaza drvarnica, onda bunar i na kraju pekara za kruh. Onda će se dvorište zatvoriti kod kuće", objašnjavao sam plan novog župnog stana i pripadnih gospodarskih zgrada.

"To će biti kao na veleposjedu ili na dvoru!"

"Sad čim prije počni sa šupom. Izgleda da će se vrijeme promijeniti", svjetovao je otac.

Naredio sam tada da se sazida granični zid i postavi krov nad šupom. Posao je napredovao punom parom. Mnogo ljudi, mnogo i uradi, pa su bili brzo gotovi. Župa je tada veličinom i prostranstvom izgledala kao gospodarski dvorac, no u samoj župnoj zgradi sve je bilo siromašno. Istina, kuća je bila pod krovom, pregrade su izidane, ali nije bilo ni prozora, ni vrata, ni poda. Trećeg je dana trebala biti obavljena instalacija župnika. Graditelj Brozović je još izjavio: "Stolar zasad još nije gotov, a onda će trebati okovati, ostakliti i obojiti, a sve to nije moguće obaviti do nedjelje."

"Šta da radimo?" Moramo se s tim pomiriti i zadovoljiti. Pripravit ćemo se za svaki slučaj. Stavit ćemo stolove u dvorište, a u slučaju kiše prenijet ćemo ih u sobu, da budemo makar pod krovom."

Tako je odlučio kućni savjet i prema tome treba se pripraviti.

Koliko je bilo moguće sve je bilo pripravljeno za "slavnu instalaciju". Zamračeno nebo nije ništa dobro navještalo, no tješili smo se ipak, da će sve dobro biti.

INSTALACIJA

Osvanula je nedjelja.

Obistinila su se očeva predviđanja. Nebo je bilo kao olovo. Kiša je padala. Donekle nas je tješila poslovica: "Rana kiša i ženski plač ne traju dugo. "Majstor Fijala je sa svojim pomoćnicima uranio. Skupio ih je po Sarajevu. Dovezao je mužar i uredio streljanu. Prevrnuo je bačvu tako da je dno bilo gore. To je potrebno radi jačeg odjeka. Započela je pucnjava i najavila početak svečanosti. Majstor je na sve strane okretao mužar i pucao, samo da svi dobro čuju. Bio je neumoran.

Skupljali su se gosti, zvani i nezvani. Sa svih su strana pristizali novi župljani, i to: pješice, na konjima ili kolicima i bilo ih je toliko da je prije 10 sati bilo tako mnogo naroda oko kapelice na groblju i na prostoru pred grobljem, da je izgledalo kao da se održava zbor.

Tu su čekali sarajevskog župnika Ivana Gõszla, koji me je trebao uvesti u novu dužnost.

Dovezao se točno u 10 sati. Imao je na sebi roketu. S povišenog je mjesta pozdravio narod riječima: "Hvaljen Isus, braćo!" i zatim nastavio govor:

"Odavna ste željeli da imate u blizini crkvu i svoga pastira. Naš preuzvišeni nadbiskup šalje me danas k vama, da vam dovedem novog župnika, te da vas predam njemu na brigu. Ja, kao vaš dosadašnji župnik, uvijek sam želio, da se za vas ustanovi nova župa, da bi imali svoga župnika, i vidite, danas se ispunila vaša i moja želja. Radosno vršim zadaću koju mi je povjerio naš nadbiskup, jer sam uvjeren, da ću vas predati pastiru, koji će i svoj život dati za svoje ovce. Teško je obećati nešto u ime

drugoga, jer se ništa tako brzo ne mijenja kao ljudsko srce, i ništa nije slabije od dobre volje, ali gledajući na vašeg novog župnika, mogu vam iskreno obećati, da će on svoje dužnosti vjerno ispunjavati.

Vaš novi pastir, velečasni Franjo Venhuda, ne dolazi da bi se tu obogatio ili da nađe ovdje čast ili udoban život. To, braćo, ne! – Ta on je ostavio svoju krasnu domovinu Moravsku, svoju očinsku kuću, rođake i prijatelje i došao je među vas siromašne, ne da traži svoju slavu, nego slavu Božju, ne blago i bogatstvo ovoga svijeta, nego spas vaših duša. Gle, dolazi k vama i među vas, kad još nema ni gdje stanovati. Ostavio je svoju tihu i ugodnu službu, gdje je mogao mirno provoditi dane svoga života, ali došao je k vama, da vas i zimi po mećavi traži po siromašnim kolibama, da pohodi bolesne, stare i mlade, da jednima donese posljednju utjehu, a druge da poučava, neke da odvraća od grijeha, druge da utvrđuje u krepostima. Zavjetovao se i Bogu i vama, da neće tražiti drugo doli Božju slavu i spas vaših duša.

Osvjedočen sam, braćo, da on danas učvršćuje svoje odluke i priprema se u svojoj duši, kako će se uvijek brinuti za spas vaših duša. Uvjeren sam, kad je dosad bio uzoran svećenik, revan ispovjednik, čovjek molitve i prijatelj naroda, da će takav i nadalje ostati, pa čak i sa više gorljivosti. Uvjeren sam da ćete to sami najbolje posvjedočiti, kad vas netko upita: "Kako vaš župnik?" Reći ćete: "Mi smo potpuno zadovoljni s njim. Dobili smo čovjeka, kakvog smo trebali, koji se za našu župu gorljivo brine i radi, gorljivo širi Božju riječ, neumorno ispovijeda i drag je učitelj naše djece." – Braćo, to je također ono, što naš nadbiskup od njega očekuje i zna njegovu neslomljivu želju i vruću ljubav za Boga i ljude, zato ga je vama i poslao da vas vodi nebeskom Ocu u nebo.

A sad poslušajte što naš nadbiskup poručuje postavljajući ga vašim pastirom.

Prijevod dekreta o postavljanju.
Br. 196/Pr.

Josip
nadbiskup i metropolita vrhbosanski,
svima župljanima Sarajevskog Polja blagoslov i mir od Boga Oca našega i gospodina Isusa Krista.

Radosno vam javljam da dobivate svoga prvog župnika u osobi velečasnog Franje Venhude, uzornog svećenika Brnjanske biskupije iz Moravske, koji je ostavio svoju domovinu, svoje drugove i sve nade, te došao u vašu sredinu samo sa zadatkom, da vas vodi putem kreposti i spasenja. Ali što bi koristilo, da vam pokazuje put, kojim ste dužni ići, kad ga ne bi slušali, te išli drugim putovima i radili što vam drago? Time bi

ga ne samo ožalostili, nego bi uvrijedili samoga Gospodina Isusa, Sina Boga živoga, koji je svojim svetim ustima rekao: "Tko vas sluša, mene sluša, a tko vas prezire, mene prezire." Radeći tako doveli bi svoje vječno spasenje u opasnost, i time pokazali da ne držite do riječi našega Spasitelja, koji svima kaže: "Što vrijedi čovjeku kad bi dobio cijeli svijet, a dušu izgubio?" Neću vam sada spominjati kako svoje duše gubite "samodošlima", kako teško vrijeđate gospodina Boga, gazite svoju dušu pred Bogom i pred ljudima. Neću napominjati kako time počinjete jedan najvažniji trenutak svoga života, ne sa blagoslovom, nego sa prokletstvom, koje je očito u mnogim obiteljima. Moram vam prigovoriti što nemarno dolazite na svetu misu i propovijed. Dosta vremena imate za sve, za kupnju i prodaju, samo za spas duše ne nađete vremena i tako gazite jednu od najvažnijih zapovijedi crkvenih i Božjih!

Nadam se sada, kad ćete imati župnika u svojoj sredini, da ćete revnije služiti Gospodinu Bogu i cijelom dušom vršiti njegove zapovijedi i crkvene zapovijedi, te dužnosti svoga staleža održavati.

A da to uzmognete ispuniti, zazivam blagoslov Božji na sve vas, govoreći: "Blagoslov svemogućega Boga, Oca i Sina i Duha Svetoga sišao na vas i ostao s vama u sve vijeke vjekova. Amen.

U Sarajevu dana 17. listopada 1890.

Josip, nadbiskup.

Nakon daljeg razlaganja o dužnostima župljana prišao sam oltaru i služio sv. misu, pri kojoj je poslanica i evanđelje po starom običaju pjevano hrvatski. Odmah sam iza evanđelja propovijedao.

Sve je to u crkvi dosta dugo trajalo, ali su vjernici izdržali do kraja, premda je povremeno padala jača kiša. Opet se pojavilo sunce kroz oblake i nasmijalo se zaplakanoj okolici. Pobožnost se završila, a tobdžija je to objavio svijetu s tri pucnja iz mužara. Narod se razilazio. Stvarale su se skupine i skupine. Mnogi su mi dolazili da se predstave i pozdrave me kao novog župnika. Bilo bi tih dočeka mnogo više da nije tobdžija Fijala temeljito stresao oblake, pa su kišne kapi bivale sve gušće, veće i veće. Mnoge su se kapi bijelile kao da su snježne pahuljice. Bošnjaci su dobro poznavali prirodne pojave prema starim usmenim predajama, pa su prosudili: "I danas će biti mećave!" – i nisu se prevarili. Prije negoli smo stigli k župi, već je prolijetao snijeg, i to sve gušće, te se nije moglo ni pomišljati da se ostane na dvorištu pod otvorenim nebom. Odmah smo se sklonili u župni stan, gdje je po predviđanju priređivača za najgori slučaj bila za odabrane goste uređena jedna soba u prizemlju. Gostiju nije ostalo mnogo, pa je zato bilo sve srdačnije.

Gozba nije bila bogata.

Gostima sam napomenuo da im je za današnji ručak pripremljeno ne-

što po moravskom običaju, a nešto po bosanskom običaju, pa neka prime sve onako, kako im se to od sveg srca pruža.

I tada najprije čašica šljivovice u zdravlje naših pretpostavljenih.–"Živjeli!"

Donesena je juha.

"Evo, braćo, kod nas gozba počinje juhom. Vele da je ona temelj gozbe. Zatim će doći meso od buta."

"Od 'kite', rekla je majka", napomenuo je Ivan Lukić, koji je meso donio.

"Ivane, šuti, znaš da su u vola kita i but komšije, pa je to iz istog kraja, a onda će biti okruglice s kupusom na moravski način.–Sada najprije juha. Vi, Bošnjaci, nekako ne volite juhu, nego ručak odmah počinjete mesom. Zašto to, ne znam. Poslužite se kako se kome sviđa!"

"Župniče, ja ću ti to odmah protumačiti", javio se Stjepan Jamak, stari guslar i priznati poznavatelj drevne povijesti i običaja." – Tako je bilo i kod nas u stara vremena, no naši su se poveli za turskim adetom (običajem). Turci uvijek počinju ručak mesom, ima tome već tristo godina, kako kažu. Kad su ono Turci opsjedali Beč, upravo su kod ručka jeli čorbu. Bila je vrlo vruća, pa su čekali da se malo ohladi. Prije negoli su čorbu posrkali poljski je kralj Jan Sobjeski zapovjedio svojoj vojsci juriš, pa Turci nisu stigli da pojedu meso. Trčali su i bježali gladni, a meso je ostalo kod Beča. Od toga vremna, žalosna im majka, najprije jedu meso, da ne bi opet neki šejtan jurišao na njih." – Time je završio Stjepan.

"Tako, Stjepane! nalij juhe, nije vruća kao ona kod Beča. Čuješ i sam kako vjetar puše i snijeg pada. Požurite da stignemo do ovna prije negoli se smrzne na ražnju!"

"Ne boj se, prijatelju! Ovan je i hladan dobar!" – napomenuo je jedan starješina.

"Ako ćete biti zadovoljni, to će mi biti najdraže", odgovorio sam.

Vrijeme se pogoršalo. Što dalje sve je više bjesnilo, a na kući ni prozora, ni vrata! Hladan propuh posvuda. Gosti su se zagrijavali čašicom rakije prepeke i crnom kavom, no tko će pobijediti pobješnjelu prirodu?!

Upravo je po tom nevremenu stigao i preuzvišeni nadbiskup. Došao je da proslavi moje uvođenje u novu službu. Toga su se časa gosti razilazili, svi obučeni u gunjeve. Nadbiskup je pogledao prostoriju, gdje smo slavili, i kratko upitao: "Kako ćete tu noćiti?"

"Ne bojte se, preuzvišeni! Za noćenje će biti ljepše. Za to smo se bolje pobrinuli negoli za današnji ručak! Roditelji imaju pokraj staje svoju sobicu i u njoj je peć, a ja ću već negdje spavati."

Od propuha nije bilo moguće izdržati u župnom stanu. Otišli smo or. da u "primaću sobu roditelja". Ostalo je još samo malo društvo. Sjeli smo uz stolić, netko na stolicu, a netko na stranicu od kreveta. Drugi su stajali. U sobici je bilo lijepo i ugodno i stvorilo se vrlo dobro i veselo raspoloženje. Pjevalo se, a bilo je kasnije i govorancija. Za vrijeme govorancija roditelji su se izgubili iz sobice. Kako se nisu brzo vratili, izišao sam da vidim gdje su, kao da sam predosjećao da ih nešto tišti. Našao sam ih u staji. Zagrlili su se, a suze su im tekle niz lice.

"Valjda nećete plakati!? Ta vidite kako se svi raduju i veselo pjevaju."

"Oni veselo pjevaju, a mi smo žalosni. Plačemo a ni sami ne znamo zašto!"

"Danas pada snijeg, a sutra će valjda biti lijepo vrijeme. Iza žalosti dolazi radost. Gospodin Bog sve na dobro okrene", – tješio sam ih. Majka kao da se malo utješila, pa se nasmiješila, zagrlila me, pa i otac. No i dalje su ronili suze, koje više nisu bile tako žalosne.

Uto je došao za nama i nadbiskup. Valjda je primijetio da nas nema. Zatekao nas, kako smo se zagrlili, a oči nam pune suza.

"Majko, oče, ništa se ne bojte! Sve žrtvujte gospodinu Bogu, pa će opet biti dobro! Župa će se brzo urediti. Sjetimo se samo kako se Isus rodio u betlehemskoj štalici, gdje nije bilo ni peći, a vi ovdje imate lijepo naloženu peć, krevet i perinu. Kome je onda bilo gore? Žrtvujte to gospodinu Bogu, vaša će mu žrtva biti draga. On će vas nagraditi", tješio nas je nadbiskup, iako su i njemu bile suzne oči.

To je moje roditelje ohrabrilo i ojačalo. Nasmijali su se. Nadbiskup ih je opet odveo u društvo, nazdravio im i hrabrio, te su se odlučno predali u volju Božju.

Gosti su se spremali za odlazak, jer za tmurnog dana brzo se smrkava. Pri rastanku reče mi preuzv. nadbiskup:

"Mili velečasni! Imate pravu instalaciju u staji, ali gore glavu! Bog junake jača! Zbogom!"

Ostali smo samo domaći i s nama naš prijatelj Franjo Vymlátil, koji je odlučio da i večeras ostane i prenoći u novoj župi. Te smo svečeri još dugo sjedili. Bilo je mnogo dojmova s instalacije. Spominjali smo i domovinu, te nam se nije ni spavalo, ali konačno i to je bilo potrebno.

"Gdje ću vam pripraviti ležaj?" – pitala je majka zabrinuto.

"Već smo odredili mjesta: Vi ćete s ocem na krevetu, Mariji ćete prostrijeti u sobici na podu pokraj peći, a Franjo i ja popet ćemo se na tavan povrh staje. Ima ondje od Brozovića snop sijena. Uvući ćemo se u sijeno, glavu ćemo zavezati maramom, da nam se ne bi uholaže uvukle u uši, a što ne stane u sijeno, pokrit ćemo toplim kaputom. Vidite kako gospodin Bog zna šta radi: pokrio je krov bijelom dekom od snijega, da

nam između dasaka ne puše u našu spavaonu, pa da se dobro naspavamo."

Tako sam odlučio i svi smo bili zadovoljni. Plan je savršeno proveden. Dopunio sam ga time, što sam gornji dio tijela pokrio bundom, a rukav primaknuo ustima da lijepo i slobodno dišem. Dobro sam to uradio! Ujutro sam rano ustao ojačan i svjež, spreman da započnem raditi u svom novom uredu. I svi su se ukućani hvalili da su se dobro odmorili nakon jučerašnjeg slavlja. Snijeg je padao sve do jutra. Bilo ga je do gležnja. Mekan je bio, a to je znak da će brzo otopiti i nestati.

"Gospodine Bože, daj nam još lijepih dana!"–To smo od sveg srca željeli.

POČETAK ŽUPNIKOVANJA
(Poslije briga –slasti i strasti)

Rano ujutro prvi mi je došao u župni stan stari Marko Lukić, a za njim još nekoliko žena iz najbližih kuća. Izišli smo iz kuće u maloj povorci. Pridružilo nam se još nekoliko ljudi. Svi smo se prvi put uputili u "župnu crkvu". Sa sobom smo ponijeli sve potrebne crkvene stvari.

Putem sam rekao ocu: "Oče, danas ćete ministrirati i biti crkvenjak!"

"Sine, već sam sve to zaboravio!" – odgovorio je otac.

"To ništa ne smeta! Ja ću sve govoriti mjesto vas, a kad treba knjigu prenijeti ili kostarice donijeti, na to ću vas upozoriti."

Stari Stjepan, očev imenjak, već je čekao.

Pristupio sam oltaru i molio:

"Introibo ad altare Dei." –Tad se javio neki ženski glas: "Ad Deum, qui laetificat juventutem meam!"

Začudio sam se i pomislio: vidi, žena Bosanka, koja kod kuće uči vjeronauk i savršeno zna latinski ministrirati.

Nastavio sam sa sv. misom, a ženski je ministrant odgovarao zvonko i ispravno tokom cijele mise. Poslije sv. mise vraćajući se kući upitam roditelje: "Molim vas, koja je to žena latinski odgovarala?"

Na to će majka: "Zar me nisi poznao po glasu?"

"Ne!"

"Otac je to već zaboravio, zato sam ja odgovarala mjesto njega" – priznala je majka.

To me iznenadilo i obradovalo. Povlađivao sam: "Sve dok ocu ne nabavim knjižicu za ministriranje, vi ćete, majko, mjesto njega odgovarati."

Sl. 5. Gospa od dobrog savjeta (Najstarija Gospina slika, još iz turskog vremena, nađena u grobljanskoj kapelici na Stupu)

I tako sam se brinuo tko će me dvoriti u crkvi. Nisam ni slutio da će mi moji pomoći da se riješim i drugih briga. Kod pjevane sv. mise predstavljali su, naime, cijeli zbor. Majka je od mladih dana bila crkvena pjevačica. I drugi su naši domaći to znali. Navikli su na to u našoj crkvi u Chvalkovicama.

"Znate li šta će nam sada biti prva briga?" – upitao sam roditelje kad smo se prvi put vraćali iz kapele kući.

"Ovdje je tih briga toliko, da čovjek ne zna, čega bi se prije prihvatio, i sve je najpotrebnije i najvažnije", – rekao je otac.

"No da! Vi mislite na kuću i gospodarstvo, a ja mislim na potrebe župljana. Ona je kapelica malena, nedovoljna! Šta je to dvadeset kvadratnih metara?! I još od toga jedan dio zauzima oltar! Koliko bi se ljudi ondje stisnulo? Mora se, dakle, proširiti, a to na groblju ne može nikako biti, jer su grobovi sve do samoga zida kapelice. Za proširenje kapelice trebala bi barem trećina groblja. Onda nam ne preostaje drugo, nego da kapelicu prenesemo na gradilište predviđeno za crkvu, te da je ondje proširimo i uredimo, pa da bar malo odgovara, dok crkva ne bude gotova."

"Radi kako znaš!"

Odvezao sam se nadbiskupu, dao mu prijedlog da se kapelica prenese i sve mu dobro obrazložio. Nadbiskup ne samo da je moj plan pohvalio, nego mi je odmah poslao graditelja, da sve do nedjelje uradi.

Kod nas je nastala nova trka. Vrijeme se popravilo, radnika dosta, a posao je išao od ruke. Kapelica je produljena za 12 metara i proširena je, a za popunjenje upotrijebljene su fosne. To je bilo brzo gotovo. Još su zidovi omaltareni krečnom maltom, da kroz pukotine između dasaka ne puše. Do nedjelje je i okrečena, pa je već u nedjelju bila služba Božja u novoj privremenoj crkvi. Naravno, bila je postavljena tako da ne smeta gradnji prave crkve. Pod je po mogućnosti što ljepše uređen i pometen, pa je cijela crkva pružala dobar dojam.

U nedjelju se skupilo uistinu mnogo župljana. Našli su i oltar ukrašen, tako da su se svi divili. Valjda kao i drugdje, i ovdje su se muškarci sakupljali pred crkvom, a žene su odmah ulazile u crkvu i pred oltarom molile krunicu. Na oltaru je bila slika Majke Božje. Muškarci su stajali pred crkvom, pozdravljali se, pušili, debatirali i čekali dok župnik pođe u crkvu. Župnik je dotle obavljao u župnom uredu razne poslove: saslušao želje, davao savjete i zapisivao šta treba. Imao sam četvoricu prakaratura, koje sam naslijedio od sarajevskog župnika, jer je njemu bilo Sarajevsko Polje priključeno. Zamolio sam ih da mi budu pomoćnici i da svoj posao i dalje radosno obavljaju kako su to i dosad činili, neka to bude

na čast i slavu Božju, a nama na spasenje. – Obećali su da će Bogu i Crkvi vjerno služiti.

"Braćo, približava se deset sati, a u deset je određena služba Božja. Hajdemo, dakle, u ime Isusovo!" – U pratnji svojih prakaratura unišao sam u novu crkvu. Muškarci župljani dosad su čekali dok prođe župnik, a kad su nas opazili, pušači su na brzinu povukli još jedan dim, bacili cigaretu, zgazili je i pridružili se nama. Crkva je više od polovice bila puna djece i žena, koje su zauzele prostor cijelom širinom pred oltarom, tako da sam se jedva s prakaraturima provukao kraj zida do oltara, gdje su oni zauzeli svoja počasna mjesta. Preostalim župljanima nije bilo druge, nego da se zadovolje mjestom u pozadini crkve.

Kod oltara je otac imao već sve pripravljeno. Obukao sam se i odmah je započela sv. misa. Hrvatski je pročitana poslanica i evanđelje. Održao sam propovijed i misa je nastavljena.

Kod prikazanja prakaraturi su počeli skupljati milodare, i to:

1. na čast Majke Božje, tj. za crkvu; 2. u ime mise, tj. za misu; 3. za pokojne; 4. za siromahe.

Poslije mise prakaraturi su predali sakupljeni novac. Svote su odmah upisane u za to određene knjige, samo prilozi za siromahe odmah su se dijelili sirotinji.

Tom je prilikom jedan od prakaratura rekao: "Stariji se tuže, da su se žene lijepo smjestile ispred oltara, a mi smo morali ostati kod vrata i gledati njima u leđa. To nije pravo."

"To se više neće dogoditi", rekao sam. Pregradit ću crkvu letvama na dvije polovine. Desna će biti za muškarce, a lijeva za žene. Je li tako ispravno?"

"Tako će biti i najbolje", zadovoljno su odvratili.

Kad sam ispraćao prakarature, opazio sam skupinu župljana odjevenih "a la franca". Odmah su se uputili prema meni, da se predstave novom župniku. Pozvao sam ih makar malo unutra, da se upoznamo. Zamolio sam ih da mi u radu pomognu. "Vi ste, kao obrazovani ljudi, uzor svima. Svi gledaju u vas i prema vama se ravnaju. Ta na primjer ovdje je gospodin nadcestar Rapp, ima do crkve 4 kilometra, on nedjeljom upregne konjića u kola, smjesti suprugu sa sitnom djecom i svi se voze na službu Božju.. Kad ih opaze drugi, pomisle ili kažu: kad se nadcestar vozi u crkvu, a gospodin je, onda ni mi ne smijemo zanemariti službu Božju, pa odu.– Ili ovdje Grubišić, gostioničar. Kod njega se sastaje društvo, pa uz čašu vina vode se svakojaki razgovori, obore se na vjeru i uvredljivo govore, a gostioničar opomene tada svoje goste: "Gospodo, zabavljajte se kako hoćete, ali nikoga ne vrijeđajte, to u svome lokalu ne trpim." Tko je od gostiju razuman, taj mu se pridruži i odobrava mu, pa se ružan

razgovor prekine. Koliko se puta tako predusretne sporovima, svadama pa i tučnjavama! Tako možete i vi svojim primjerom mnogo zla spriječiti, a sebi zaraditi zasluge."

"Tako je!" –posvjedočili su i obećali da će se prema tome ravnati.

"Dobro! Molim vas da se u nedjelju vidimo. Trebat ću vaših savjeta."

Tim sam riječima ispratio "švapske župljane".

Vani, kod vrata, opet su me čekali prakaraturi, i to: Nikola Grgić iz Švrakina sela, Mato Dodik iz Gornjeg Butmira, Pero Barnjak iz Dogloda i Ivan Talanga iz Zabrđa. –Nikola, kao najstariji upita: "Župniče, kad ćemo skupljati kukuruz?" (Župljani su svome župniku odvajali za prehranu neki dio u naravi od uroda, svatko prema mogućnostima i dragovoljno.)

"Pa to uradite kad mognete i na način kako ste to dosad radili!"

"Ne tako!", rekli su. "Mi mislimo da ti pođeš s nama, pa ćemo više sabrati! Neki su ljudi tvrdi!"

"Ako mislite da će tako biti pametnije i bolje, poslušat ću vas i s vama ću obići cijelu župu. Tako ću barem odmah na početku upoznati svoje župljane i njihove odnose." Tako sam odlučio i odmah smo odredili dane kada ćemo i kuda ćemo ići. – "Molim vas, da svakoj kući javite, kada i zašto dolazimo, da se ne iznenade."

Veselilo me to, što su me prakaraturi sami od sebe i na svoju pobudu na to upozorili i time očitovali kako se brinu za mene.

Izvezli smo se u određeni sat i obišli cijelu župu. Tako sam je barem iz vlastitog gledišta upoznao, pa sam zato mogao mnogo toga ispravno ocijeniti. Općenito mogu reći, da me nigdje nisu neljubezno primili, nego naprotiv mnogi su me primili s najvećom ljubaznošću. Skoro je svuda bilo očito, gdje imaju za vlastitu prehranu dovoljno, a gdje je bijeda i neimaština. Neki su imali malo zemlje, i to dosta slabe, a drugi su opet morali pozajmljivati volove od "gospodara", pa bez obzira na to što su cijelu godinu hranili volove, morali su "gospodaru" mjesto trećine davati polovicu uroda. Šta im je dakle ostalo za posao, porez i ishranu? Bijeda!

Nisam dozvoljavao da prakaraturi nešto iznuđuju, iako je koji navaljivao.

Kod te sam posjete pitao za zdravlje ukućana, posebno djece, koju će trebati pripravljati na sv. pričest, a pitao sam i za sve ono što sam smatrao potrebnim i dobrim.

Tako je završen pobir, a rezultat kraj sve te bijede nije bio najgori: nešto kukuruza, i tikve, i graha dvije mješine, tako da smo ga danomice jeli za ručak i večeru.

U nedjelju nakon toga sabiranja sastali su se prakaraturi iza sv. mise da predaju crkvenu milostinju. Tom su prilikom međusobno razgovarali kako je bilo kod pobira. Neke su hvalili, a neke kudili.

"Pustite to!", mirio sam ih. "Ove će nam godine i zime biti dovoljno, a čega će nam nedostajati, to ćemo nabaviti, a na proljeće ćemo posijati, pa neće biti bijede."

S prakaraturom sam pozvao u župni ured i prisutne starješine, kako Bošnjake, tako i prisutne strance, koji su ovoj župi pripadali i išli u crkvu. Želio sam da se porazgovorimo i o koječemu posavjetujemo, te da zavlada međusobna sloga i mir.

"Kako ćemo za drva?", pitao je prakaratur Pero Barnjak.

"Kako je dosad bilo?", upitao sam ih.

"Svatko je bio dužan da župniku dotjera na konju tovar drva. Tko ima dva konja, onda dva tovara, a tko tri konja, tri tovara", objašnjavao je Pero.

"A tko nema konja?"

"Taj ništa!"

"Valjda se to može drugačije urediti", – upao je u riječ šumar Wolner.

"Kako biste to Vi riješili, gospodine šumaru?"

"Ukratko ovako: Neka velečasni župnik zamoli na Kotarskom uredu, da mu Šumska uprava dozvoli, da za vlastitu upotrebu posiječe u šumi jednu ili dvije bukve. Kad stigne odobrenje, onda neka iz svake kuće dođe po jedan čovjek, neki sa sjekirom, neki s pilom da obore bukvu. Grane će u šumi okresati, a stablo spustiti rižom niz Igman sve do Vrela Bosne. Otamo će se već lakše prenijeti do župnog stana. Tako će za jedan dan posao biti gotov i naša će obaveza biti ispunjena za cijelu godinu, a velečasni će župnik biti osiguran ne samo preko zime, nego i cijelo ljeto!"

"Izvrstan prijedlog!" – svi su potvrdili.

"Braćo slažete li se svi s prijedlogom gospodina šumara?"

"Slažemo se!" – povikali su.

"Onda vas molim, braćo prakaraturi, da svaki u svom kraju to objavi, a kad dođe odobrenje, dovedite pomoćnike drvosječe na posao. Ja ću odmah odnijeti molbu na Kotarski ured i zamoliti odobrenje. Hvala vam, gospodine šumaru!"

Što rečeno– to i učinjeno. Čim je stiglo odobrenje, drvosječe su izvršile sve, što im je šumar naredio. Drva su dopremljena do župskog stana, i tako se riješila jedna, i to velika briga!

Da se dovrši župska kuća, marljivo se radilo. Unutra je sve okrečeno. Stolar je postavio na prvom katu samo vanjske prozore, da kiša ne pada u kuću, niti snijeg za vrijeme mećave. U prizemlju, gdje smo trebali useliti još prije zime, postavio je i nutarnje prozore i vrata, pa se mogla ku-

ća zatvoriti. Koliko sam se obradovao, kad sam se za hladna vremena vratio prvi put u zatvorenu kuću, da vidim kako tesari postavljaju drveni pod u sobi i kuhinji. Bio sam tako sretan i osjećao sam se ugodno. Rekao sam: "Ovdje je tako lijepo kao u staroj kući, a ne novoj."

"Ne hvali unaprijed!" – opomenuo me otac. "Još nisi okusio šta je novogradnja. Kad bi gospodin Bog dao jaku zimu, onda bi se osvjedočio, da je u staroj kući dobro i lijepo, a u novoj ne!"

"Ništa se, oče, ne bojte! Malo se još čuje po svježem kreču i vlagi, ali to će se isušiti. Drva imamo dosta, pa ćemo dobro ložiti, da se sve isuši. Kad se u ciglani može ispeći škriljevac i cigla, zašto se ne bi mogao osušiti sloj malte? U sobu ćemo postaviti veliku željeznu peć, a u kuhinji ću drugačije urediti.–Sve će biti dobro!"

"Daj Bože! No mislim da će se ostvariti moja bojazan" – reče otac.

Dovezao sam lijepu željeznu peć. U kuhinji sam na podu naslagao četiri reda cigla, da ne bih zapalio pod. Na ciglama sam naložio vatru. Veselo je gorjela, a nije puno čadila. Onda sam odvažno ložio bukove cjepanice, iako sirove gorjele su tako da je vatra sve do stropa plamtjela. Otvorio sam prozore i vrata i promatrao kako se malta suši i postaje sve bjelja. Tako sam ložio skoro cijeli dan, pa su se kuhinja i soba osušile.

Pozvao sam oca u komisiju.

"Već je osušeno!"

"Jest! No velim ti da to ne pomaže!"

"Zašto?", navaljivao sam na oca.

"Ta znaš da kuća nije izvana omalterisana i da je između cigla šupljina. Malta se osušila, ali ono što se nije osušilo, to će se smrznuti, a šupljina će se povećati i kroz njih će hladnoća prodirati u sobu. Sobu štiti samo nutarnja malta, pa ako zima bude duga i jaka, prodrijet će i u sobu, i dojutra će po zidovima biti samo inje – mraz, a u sobi kao u pasjoj kući."

Priznao sam ocu da ima pravo, ali da ga riješim brige, veselo sam rekao: "Kad se cigani pod čergom ili pod platnom ne smrznu, valjda se ni nama neće ništa zla dogoditi. Priznajem, cijele sedmice ne izuvam se, niti skidam vunene dokoljenice, kožuhom se pokrivam, na glavi imam vunenu kapu. Svakog se dana hvalim, kako sam dobro spavao, pa mislim da će nam ovdje u novoj "staroj kući" ipak biti lijepo. Ložit ćemo makar danju i noću, a bude li potrebno, neću noću skidati vunenih dokoljenica. Valjda se pod perinom nećemo smrznuti. Danju ćemo nešto naći za zagrijavanje."

"Ja se za sebe ne bojim", reče otac, "ali se brinem za tebe da ti se šta ne dogodi."

"Za mene se ne bojte, ako vršim Božje djelo. Gospodin će Bog sve nas čuvati."

Preselili smo iz staje u župni stan.

Nabavio sam najpotrebniji namještaj.

Ipak će ovdje biti bolje negoli u staji, gdje smo morali iz sanduka vaditi odijela, rublje i sav potreban pribor. Osim toga ondje su miševi gospodarili kako zalihama hrane, tako i odjećom.

Seoba se dovršila do večeri. Stvari su razvrstane na svoje mjesto u ormare, a nisu više bile obješene na klincima po zidu, niti je pribor ležao na zemlji u staji.

"Hvala gospodinu Bogu da smo kao ljudi u sobi!", govorila je majka. "Sad ćemo sve lakše podnijeti." Tako je kazala ona, koja je toliko strpljenja pokazala u ova dva mjeseca ciganskoga života.

"Ta majko, sve nam dobro ide! Zašto se brinete? Već imamo krov nad glavom, lijep stan, zalihu drva, pa i živežnih namirnica za zimu. Šta nam onda nedostaje? Samo da nam dragi Bog udijeli zdravlja kao dosad, bit će sve dobro! Ali, sada, kad smo kako-tako opskrbljeni za svoje tjelesne potrebe, počinje moj drugi posao, i to mnogo važniji i potrebniji. Trebam djecu poučavati. Primiču se božićni blagdani, pa ih moramo što dostojnije proslaviti.

PRVI BOŽIĆ U ŽUPI SARAJEVSKO POLJE

Bošnjak veli: "Samo je jedan Božić u godini!", a prva će proslava Božića u novoj župi najdulje ostati u sjećanju i u srcu, i to ne samo cijelu godinu, nego i cijelog života, pogotovo djeci.

Prilikom obilaska u vezi pobira odmah sam zapisivao, gdje ima djece, koju treba poučavati. Dao sam napraviti ploču za svoju školu. Čim prije moram početi poučavati, ali se zasad moram ograničiti samo na usmeno učenje, jer nemam potrebnih prostorija za pismeno. Odmah ću početi s pripravom za Božić.

Nisam htio čekati do nedjelje, kad se narod skupi, nego sam osedlao vranca i odjahao da provedem novi upis djece.

Najprije sam pojurio u selo Bare k starom Marku Lukiću. "Ej, brate Marko! Sad je nastalo novo doba! Imate svoga župnika! On mora biti savjetnikom i učiteljem sviju. Dobro znaš kako je teško čovjeku nepismenu. Vi stari više to nećete naučiti, ali je vaša dužnost pobrinuti se, da to makar vaša djeca nauče. Zato sam i došao da vam djecu učim. Ako hoćeš da i tvoja djeca i unučad nauče, morat ćeš ih slati k meni u

Sl. 6. Skupina vjernika župe Sarajevsko Polje, danas Stup.

školu. Brzo ću početi s učenjem. U nedjelju dovedi djecu u crkvu, a iza svete mise najavit ću raspored!"–izbrojio sam bez okolišavanja starom Marku.

"Hvala Bogu da smo i tu sreću dočekali, da makar djeca mogu ići u školu. Mi ne znamo ništa, baš kao ona naša stoka.–Izaberi od djece koju hoćeš, uvijek ću ih slati", odgovorio je stari Marko uzbuđen i brisao suze koje su mu od radosti potekle niz lice.

"Neću izabirati! Svi trebaju učiti! Samo one najmanje ostavi zasad kod kuće, a sve ostale pošalji! Ako i stariji hoće da nešto nauče, neka dođu s djecom", kratko sam odlučio.

"Bi li mene, velečasni, primio u školu? – upitao se drugorođeni Markov sin Ivan, udovac i otac četvero djece.

"Što ne bih?!" – nasmijao sam se, "samo dođi!"

"Smijem li povesti i malog Jozicu?" – upitao je Ivan.

"Prođi se besposlice!" – ljutio se Marko. "Šta će s njim raditi, ta nema još ni četiri godine! Ali znaj, župniče, Jozica je najmlađi, ali mislim da ima za školu najbolju glavu", branio se Ivan.

"Kad hoćeš, neka ide, ta k nama neće moći doći", napomenuo sam.

"Samo ti njega upisuj! Ja ću se pobrinuti da k tebi dođe", ozbiljno je Ivan molio.

Radosno sam upisao i četverogodišnjeg Jozicu među školare.

Iz susjednih sam kuća zapisao djecu Brezarovu i Kolovratovu. Napomenuo sam djeci da u nedjelju dođu. Odjahao sam zatim do Dogloda k Bajkuši i Tomiću. Drugog i trećeg dana objahao sam drugu stranu župe i popisao školarce.

U nedjelju mi je došlo toliko djece, da su se jedva smjestila u sobu.

Odmah sam započeo s učenjem.

"S Bogom započnimo svaki rad, pa će uspjeti da je milina! – Tako, draga djeco, počet ćemo s dragim Bogom i uvijek ćemo se najprije pomoliti."

Iza molitve razmjestio sam djecu po podu i odmah sam počeo s učenjem. Govorio sam im, kako je dragi Bog stvorio ljude i uveo ih u raj zemaljski. Tu ih je kušao, hoće li biti dobri i poslušni, pa da zasluže nebo. Nisu ostali dobri. Učinili su ono, što im je dragi Bog zabranio, pa su tako zaslužili da ih dragi Bog kazni i zauvijek odbaci. Ali, dragi Bog u svojoj dobroti nije ih zauvijek odbacio. Smilovao se i obećao da će im poslati Spasitelja, da mogu ipak doći u nebo, ako budu dobri. Obećanog Spasitelja, nije dragi Bog odmah poslao, nego nakon dugog vremena. Ljudi su ga jedva čekali i konačno dočekali. Taj obećani Spasitelj jest dijete Isus, koji se rodio u Betlehemu u staji. – Kad prođe šest nedjelja, slavit ćemo uspomenu njegova rođenja i na to se moramo pripraviti i li-

jepo proslaviti. – U Betlehemu su anđeli pjevali djetetu Isusu. Dobra su djeca kao anđeli na zemlji. Zato, kad djeca pjevaju malom Isusu, on se tako veseli, kao da mu to anđeli pjevaju. Da i vi mognete zapjevati malome Isusu u jaslicama, ja ću vas naučiti pjesmu, koju djeca u Hrvatskoj pjevaju malom Isusu. Upamtite! Od danas morate biti vrlo dobri i poslušni! Ako čujem da netko od vas nije bio dobar, onda toga neću pustiti da o Božiću pjeva s drugom djecom."

"Hoćete li biti dobri?" – upitao sam.

"Hoćemo!" – svi su obećali, a njihove su oči svjedočile da uistinu iskreno obećavaju.

"Dobro! Odmah ćemo danas učiti jednu pjesmicu."

Prešao sam na pjevanje. Djeca su mirno sjedila, skoro bih rekao da nisu ni disala. Neki su slušali i ušima i ustima. Izabrao sam pjesmu, koja mi se činila najlakšom. Učio sam ih riječi od prve kitice:

"Djetešce nam se rodilo,
u jasle se položilo.
Isuse mileni Bože moj,
srce ti dajem da sam tvoj!"

Riječi su vrlo brzo naučili. Čudio sam se njihovoj pameti.

Prešao sam na melodiju. Najprije sam im zapjevao prvu kiticu, s osjećajem, kako sam najbolje znao. Djeci se svidjelo. Njihove očice, kao prozorčići srca, sjajile su se. Iz njih je zračila iskrena radost, a ujedno i tuga, kako će naučiti tu pjesmu. Zato sam počeo s velikom voljom i zapjevao sam prvi redak: "Djetešce nam se rodilo", i to sam ponovio nekoliko puta. Kad sam rekao: "Sad pokušajte sa mnom!" – javila se takva mješavina tonova raznovrsnih da sam odmah znao, to neće ići. Rekoh: "Djeco, ustanite, stojeći se ljepše pjeva!"

Poslušno su ustali. Ja sam tad promijenio metodu učenja. Počeo sam sa svakim pojedinačno i tko je pogodio ton, odvojio sam ga na jednu stranu, a tko nije –na drugu. Mislio sam: Ovi ispoljavaju bolji muzički sluh zato ću s ovima prvo vježbati, a oni će drugi od njih lakše naučiti, mislio sam, jer sam od pretpjevanja skoro promukao. Sjetio sam se da mi tu može pomoći samo majka. Donio sam violinu i zovnuo majku da mi pomogne u školi. Premda je bila zauzeta poslom, ipak je došla. Postavio sam je ispred djece, koju sam izabrao kao bolje pjevače i rekao: "Najprije će pjevati samo ovi, a vi ostali slušajte i potiho pjevajte, a onda ćete vi pjevati, a oni će slušati."

A vidi! Odmah mi je bolje uspjelo. Djeca su gledala majci skoro u usta, kako izgovara i pjeva. Posebno su djevojčice brzo shvatile i njihov se glas spajao s majčinim tako, da je za kratko vrijeme grupica izabranih pjevača zapjevala ne baš dobro, ali pristojno prvu kiticu pjesme.

To je za prvi sat bilo dosta, ali nisam prestao, jer sam primijetio da mnoga djeca "slušača" otvaraju usta i potiho pjevaju, kao da to već znaju. Tad sam s njima iznova pokušao već zato, jer sam im to obećao. I gle! Mnogi je tada pogodio i bio uvršten među pjevače. Ne mogu opisati tu radost. Još danas vidim kako je Pero Dodik, kad je stupio među pjevače, poskočio i vrisnuo, pa zagrlio svoga druga pjevača Grgića tako iskreno, da su mi suze navrle na oči.

Na kraju su sva djeca u zboru zapjevala takvom voljom i oduševljenjem, da su im oči iskakale iz jamica.

Poslije završene vježbe najavio sam: "Prekosutra dođite opet! No kažem vam, tko hoće da na Božić u crkvi pjeva, taj mora kod kuće biti dobar i poslušan i mora uvijek dolaziti na vježbu, pa bilo ne znam kakvo vrijeme.

"Ja ću dovesti i našu Božicu!", javljao je Ivan Grgićev.

"A ja ću dovesti našega Jozicu", rekla je Mara Lukićeva. "Jutros je plakao što ne može s nama."

"Zašto ga niste danas doveli? Ta zapisan je među školarce."

"Otac je otišao da mu kupi nove opanke, da mu se drugi ne bi smijali da ide u školu u poderanim. Drugi će put doći", razjasnila je Mara.

"Dobro, dovedi ga! A vi ostali dovedite koga hoćete. Ali tko počne dolaziti u školu, mora onda ustrajati i uvijek dolaziti."

Djeca su izišla iz kuće i razišla se na sve strane. Nisu išla putem, nego poprijeko, kako je to u Bosni običaj, preko polja ravno kući. Zamalo se čulo poljem sa svih strana: "Djetešce nam se rodilo", ponavljala su djeca pjesmu da ne bi zaboravila dok dođu kući.

Bio sam zadovoljan, bio sam radostan i sa mnom su se radovali svi ukućani. Već sam se veselio kako ću ih dalje učiti.

Drugi je put došlo uistinu više djece u školu. Ivan je doveo sestru Božicu. S Marom nije došao samo Jozica, nego i njegov vršnjak i drug iz susjedne zadruge: Jozo Balta i Ruža Filipa Kolovrata.

Vježbe su vršene kao i prvog dana. Djeca su rado učila i pobuđivala radost, da sam se uvijek s njima veselio. Nijedan učenik ne bi izostao pa kad bi i sjekire padale, kako se kaže. Bila zima, bila mećava, djeca su dolazila, iako su mnoga od njih imala više od jednog sata hoda do škole. Onu najmanju djecu donosili su na leđima rođaci. Sastali bi se u toploj sobi. U peći je veselo pucketala vatra. Ložilo se bukovinom, pa bi se peć zažarila. Djeci se najviše svidjelo uz peć, zato je ona bila stalno opkoljena. Tko im ne bi želio da se ogriju, kad su onako smrznuti dolazili? Jednom se čuo iz sobe vrisak i plač. Šta je to?!

Malog su Jozicu pustili do same peći, a kad su došli stariji dječaci, također smrznuti, gurali su se oko peći i malog su Jozicu pritisli čelom na

peć. Majka mu je odmah namazala čelo uljem i povezala glavu. Jozica se malo smirio, a pod satom je pjevao, da mu je srce igralo.

Drugog je dana, rano ujutro došao Jozičin otac Ivan. "Hvaljen Isus i Marija!" pozdravio, a onda upitao: "Kako si, majko?"

"Dobro, Bogu hvala!" – uzvratila je. "A kako je Jozica?"

"Posve dobro! Hvala ti kad si se za njega pobrinula kao rođena majka!"

"Ne ljuti se, Ivane, nismo krivi što se to dogodilo", ispričavala se majka.

"Ma kako bih vas krivio? Djeca su djeca! Brzo nešto izvedu", reče Ivan vadeći nešto iz torbe. "Donio sam ti ribe. Ovih su dana kvatre."

"Kako si ih ulovio? Rijeka je zamrzla!"

"Majko, samo Miljacka zamrzne. To je lijena voda, pa u njoj ni nema dobre ribe. Ali Bosna, Dobrinja, Željeznica i Zujevina bistre su, pa ni zimi ne zamrznu. U njih položim ribarske koševe i prije dana ih izvadim, te što je u njima povadim."

"Dobro došao, Ivane!", pozdravljam ga ušavši u kuhinju. "Pa što te je to k nama dovelo?"

"Donio sam vam nekoliko pastrma za post. Radostan sam što nam učiš djecu i želio bih se nečim odužiti, ali ne znam kako i čime!"

"Reci Ivane: hvala Bogu! i to je dovoljno. Pričaju li djeca kod kuće šta su učila?" – upitao sam Ivana.

"Uvijek pričaju, a mi svi slušamo. I pjevuckaju po cijeli dan kod kuće i vani", hvali se Ivan." Odu li veća djeca za poslom, onda Jozica sjedne usred sobe, a mala djeca oko njega i on im neprestano pjeva, a čini mi se da ni djeca u koljevkama toliko ne plaču kao prije. Mislim da ga slušaju i mirna su. Koliko puta Jozica i noću zapjeva! Siromašak, nema majke, pa sa mnom spava. Smota mi se pod pazuh kao klupko i spava, a odjednom počne:

"Djetešce nam se rodilo" ili onu o tri kralja:

"Nebo daj oku zvijezdu visoku vidjeti,
jer triju kralja stazicu valja slijediti."

Rado sam vjerovao Ivanu, jer nisam zaboravio onog oduševljenja kojim su djeca pjevala u školi. Uvijek im je iz očiju sjala radost.

Uvježbao sam i nekoliko koleda.

Četvrte nedjelje došašća oglašen je raspored službe Božje za vrijeme božićnih blagdana. Na Božić je jutarnja u 5 sati!

"Dat će vam se znak pucanjem iz mužara (zvona još nismo imali), bit će dosta vremena, ako iziđete iz kuće, kad čujete pucnjavu."

Božić!

Nije još ni ponoć bila, kad: bum! bum! bum! –netko lupa na vrata.

Pomislio sam da treba valjda otići bolesniku.

Na vratima topot. Otresa se snijeg s opanaka i začuje se veseo govor. "Čestit Božić i sveto Porođenje Isusovo!" – čestitaju gosti s jedva poluotvorenih vrata.

"Hvala! Čestita vam duša pred Bogom bila!"

"Hajdemo, župniče!"

"Još nije ni ponoć!" – čudio sam se njihovoj revnosti.

"Otkud ćemo to znati? Oroz je već zapjevao! Mislili smo da je vrijeme, pa smo požurili da ne zakasnimo", ispričavali su se. Sata kod seljaka nema, a nebo zastrto maglom nigdje zvijezde, mrak kao u rogu. Po čemu će se onda ravnati? Tko bi im zamjerio što su uranili?!

"To je hvale vrijedno da ste požurili! Uđite u sobu! Neću vas ostaviti vani na onoj zimi!" – pozvao sam ih da uđu, premda sam imao samo jednu sobu u kojoj sam spavao zajedno s roditeljima. Sobu smo na brzinu uredili. Muškarci su ostali s ocem i sa mnom u sobi, a majka je ženske odvela u kuhinju.

Ljudi su neprestano pridolazili. Brzo su i soba i kuhinja bile pretrpane. Kuda ću s ostalima? Nisam ih mogao pustiti u kapelu, jer je u njoj hladno kao i vani, jer je napravljena od dasaka. Pustio sam ih u staju da ne budu vani na studeni. Staja je zidana. – Vani se dobro smrzlo. Inje se uhvatilo ne samo po brkovima, nego i po odijelu, pa su ljudi izgledali kao "Zlatoglavi".

"Ivane, pazi da ne bi tko u staji pušio, da ne izgorimo!" – Odredio sam Ivana Lukića za nadziratelja.

Mužare je priredio sluga Adolf. Kao odsluženi tobdžija veselio se što će pucati.

U pola četiri odjeknuli su prvi pucnji i javili cijelom Polju "rođenje Gospodinovo". Kad su pucnji po treći put utihnuli, vodio sam djecu, svoje pjevače u kapelu. Svi ostali nagrnuli su za nama. Otac je već sve pripravio i kapelu osvijetlio. Djecu sam poredao oko stepenice oltara, a ostali je prostor bio letvama razdijeljen popola: desno muški, lijevo ženske. Kapela je do posljednjeg mjesta bila nabijena. Mnogi se nisu ni mogli ugurati.

Oltar je uređen i okićen što je moguće ljepše. Ruho je pripravljeno na oltaru. Obukao sam se i zapjevao "Jutarnju", a moji su domaći u zboru odgovarali.

Jutarnja se završila.

Okrenuo sam se puku i progovorio:

"Tiha je noć. Posvuda tama i mir. Masline i palme saginju svoje grane kao da drijemaju. Sve se sprema na počinak. Ali ipak ne! Ulicama Betlehema žure dvije osobe. Na mnogim vratima mole za prenoćište, ali u-

zalud! Već su obišli cijeli grad i svugdje su odbijeni. Nitko se nije smilovao, nitko ih nije primio na počinak. Na kraju grada ima još jedna gostionica, njihova posljednja nada, ali ni u njoj nisu našli smještaj. Pokraj nje bila je staja. Unišli su u staju, odakle ih nitko nije istjerao. Tu su prenoćili.

Došlo je vrijeme određeno od Boga, kad se treba roditi Spasitelj svijeta. Djevica Majka-Marija povila je dijete pelenama i položila u jasle.

Kakvo se to pjevanje ori nad običnom stajom?!

To anđeli pjevaju, kako ste čuli iz Svetog Evanđelja. Zato, jer nam kod ove svete mise Evanđelje spominje da su anđeli slavili rođenje Gospodnje u Betlehemu, ova se jutarnja sveta misa zove: anđeoska.

Predragi vjernici! Mi slavimo rođenje Gospodnje. Isti Spasitelj, koji je u Betlehemu ležao u jaslama, ovdje je kod nas na oltaru. U Betlehemu su mu pjevali anđeli. Gospodin nije k nama poslao anđele da pjevaju i slave rođenje Isusovo, nego želi da ga mi ljudi slavimo.

Nevina dječica, to su anđeli na zemlji! Zato sam vašu djecu pozvao da mjesto anđela pjevaju Isusu."

U crkvi je bila takva tišina, kao da nitko nije disao. Odložio sam misno ruho, uzeo violinu, a djeca su zapjevala:

Slava Bogu na visini
A mir ljudma na nizini,
koji svakom dobro hoće
i svake se kane zloće.

Djeca su tako pjevala, da je u svakom, tko ih je slušao, gorjelo i igralo srce. Ljudi se se penjali na prste i pružali vratove da vide djecu-pjevače. Neki su se čak penjali drugima na leđa. Htjeli su se osvjedočiti da li su to uistinu njihova djeca. Čudili su se tome i vrtili glavama.

Pjesma je umuknula. U crkvi tišina.

"Čim su anđeli otpjevali pjesmu novorođenome, vratili su se u nebo", – nastavio sam propovijedati. "Ostao je jedan na zemlji, da javi Božju poruku i pozove ljude neka se poklone tek rođenome Spasitelju.

Koga je to pozvao?

Nedaleko od Betlehema siromašni su pastiri noćili kraj svojih stada. Došao im je anđeo i javio radosnu vijest, da im se rodio Spasitelj. Zvao ih je: "Idite k Betlehemu, ondje ćete naći novorođeno Dijete povijeno u pelene i položeno u jasle!"

Pastiri su poslušali. Požurili su u Betlehem da se poklone Spasitelju. Slavili su rođenje Gospodnje.

O tome nam govori sveto Evanđelje kod druge svete mise, i zato se ta misa zove: pastirska.

Braćo! I vaša su djeca također siromašni pastiri. To i sami znate da sav

svoj mladi vijek provode kod svojih stada, na paši. A ti su mali pastiri sada ovdje okupljeni, da po primjeru svoje betlehemske braće proslave Rođenje Gospodnje."

Tad su djeca oduševljeno zapjevala:

"O pastiri, čudo novo,
niste nigda vidjeli ovo:
U jaslicam' prostim
rodio se Bog,
koji s neba siđe
radi puka svog..."

U crkvi je novo oduševljenje. Svi su uzbuđeni. Tko da im zamjeri? Ta svatko od nas zna kako su mile i dirljive božićne pjesme, iako smo ih tko zna koliko puta slušali i pjevali. Moji su ih župljani tada po prvi puta čuli, i to od svoje djece!

Utihnula je pjesma.

Ostavio sam violinu, opet obukao misno ruho i tiho služio pastirsku svetu misu.

Šapat molitve jače je šumio crkvom. Čuo se ponekad uzdah dubok. Ne jedan! Brisale su se orošene oči.

Poslije svete mise svi su ostali u blizini crkve. Uzajamno su čestitali božićne blagdane.

"Mir ljudima na zemlji!" – Vjernici u Bosni žele živjeti po Spasiteljevoj volji. Zato, tko ima neprijatelja, na dan Rođenja Gospodnjega bez sustezanja pristupa mu, pruža ruku i želi: "Čestiti Božić i sveto Porođenje Isusovo!", na to odgovara drugi: "Čestita ti duša pred Bogom bila!" Uvjereni su da će se takova čestitka primiti i izmiriti se. Kažu da ih ni "ujak" (franjevac-svećenik) ne bi kod ispovijedi odriješio, ako se na Božić ne bi izmirili.

Na Božić je kraj svakoj ljutnji! – Mir ljudima!

Svi izmireni međusobno se časte. Pojedine se obitelji skupljaju u grupice. Ne smeta im ljuta zima. Posjedaju na snijeg, a prije blagdana dobro su ga utabali.

Domaćica vadi iz torbe kruh i meso. Sve stavlja na maramu prostrtu na zemlji. Domaćin iz pljoske toči rakiju i nazdravlja svojima domaćim, prijateljima i znancima koji mu pristupaju. Ima iz čega! Njegova je velika pljoska do vrha napunjena.

Čim sam zakoračio iz crkve, odmah su me svi opkolili. Pružaju mi domaćini pljoske i findžane. Čestitaju Božić. Hoće da me počaste.

"Hvala vam, braćo! Još se ne mogu počastiti, valja mi još postiti. Ta znate da imam još pučku misu."

To mi je bila zaštita, jer kad bih od svakoga samo liznuo, ne znam šta

bi od mene bilo. Prošao sam između župljana praćen prakaraturima.

"Bog te poživio! To je bila krasota!"

"Tako lijepog Božića kod nas još nije bilo!"

"Živio naš župnik!"

Ovako i slično čulo se i s lijeva i s desna. Veselili su se, a i ja s njima. I treba se o Božiću veseliti. I moji su se Bošnjaci veselili! Ne potraja dugo, a Poljem se začuje pjesma. Božićnih pjesama dosad nisu znali. Pjevali su ono što znaju:

> Oj nevene, moj nevene!
> Onom blago, ko te bere!
> I ja bit te mlada brala,
> ama sada nemam kada:
> Ja se spremam u tuđinu,
> u tuđinu za tuđina.
>
> Tuđu majku majkom zvati,
> svoju majku spominjati.
> Tuđeg babu, babom zvati,
> svoga babu spominjati.
> Tuđu seku sekom zvati,
> svoju seku spominjati

Pjevanje se stišavalo, kao da se udaljuje od nas. Ipak nije posve utihnulo. Zamalo zaorilo je jače:

> Ko' j za kolo, hajd' u kolo,
> a ko nije, nek ne ide!

"Gdje to pjevaju? pitao sam domaće.

"Tamo kod Židova."

"Ta neće valjda danas voditi kolo?!"

"Jašta će!"

"Ali danas još ne treba igrati kolo."

"Kod nas je to običaj."

"Zar vam fratri nisu branili?" – čudio sam se.

"Ne, župniče, nikada! Na Božić se trebamo veseliti."

Mislio sam šta da uradim.

"Valjda vam fratri nisu branili, jer su se oni odmah poslije mise odvezli, a vi ste se poslije njihova odlaska veselili na svoj način. Ali tako se ne treba veseliti!"

U glavi su mi se vrzle misli: Starog, učvršćenog običaja nećeš promijeniti! Danas nemaju grijeha, jer su uvjereni da je to dozvoljeno. Dogodi-

ne, ako Bog da, na vrijeme ćeš ih poučiti...

"Znaš šta, Pero?! – obratio sam se najmlađemu prakaraturu. "Božić je crkveno slavlje, zato se cijelo obavlja ovdje, u crkvi, a što je svjetsko – kraj crkve. Kad kažete da za slavljenje Božića spada i kolo, neću to ni ja braniti. Ako mladi hoće da vode kolo, neka ga onda vode ovdje, kod župe, kod crkve, a ne kod Židova! Hajde po njih, nek odmah dođu ovamo!"

"Hoću, župniče," – odobrava Pero.

"Ja sam najstariji, ja ću ih dovesti!" – javlja se stari Nikola Grgić. "Starijeg će prije poslušati."

"Idem sam! Mene je župnik odredio", branio se Pero.

"Hajte zajedno!" – kratko sam odlučio.

Zamalo razlijegala se pjesma pred župom. Zemlja je tutnjila pod nogama igrača. Izišao sam da pogledam. "Veselite se, ta Božić je, ali samo čedno!" – Mislio sam: "Ovdje ste mi barem pred očima, ne podnosim nevaljalosti".

Kolo nije dugo potrajalo. Razlijegalo se pucanje i zvalo na treću misu.

Odlučno sam naredio: "Završite kolo! Mladi, idite kući da poradite poslove, pa da sada mogu u crkvu oni, koji su jutros ostali kod kuće. I oni trebaju slaviti Božić, ta Božić je jedan u godini, i to za sve!"

Radosno su poslušali. Mladež se razišla kućama. Tko je mogao, ostao je i na pučkoj misi, ta nisu bili ni gladni, ni žedni.

Svi su se radovali, samo je Židov psovao.

"Božić je jedan u godini!" – vele Bošnjaci, a ja dodajem: "Takav Božić samo sam jednom u životu slavio."

ZIMSKA PASTORIZACIJA

O Božiću je, istina, bilo studeno, ali se moglo podnositi. Poslije blagdana zima je sve više pooštravala. Kako je rastao mjesec, tako je i zima rasla, pa je za Tri kralja toplomjer (bolje zimomjer!) pokazivao –200R. – Tu je već prestala poezija. Valjda se studeni val otrgnuo od Sjevernog pola i zalutao k nama na jug. Zima je bila uistinu sibirska, kojoj se svojom tjelesnom toplotom nismo mogli oprijeti, makar se ne znam kako utoplili odjećom.

Čuo sam da mraz šindru izvalači i o tome sam se osvjedočio. Kapelica je bila pokrita velikom šindrom, a mraz ju je zasukao kao korita, a čavli kojima je šindra bila prikovana, izvučeni su uz takav prasak kao da je metak ispaljen. Prvi sam put to čuo kod sv. mise, zadrhtao sam misleći

da uistinu netko puca. Kasnije sam se na to privikao. Vino za sv. misu zagrijavao sam na štednjaku. Vrućim sam ručnikom zamatao kalež, ali od prikazanja pa do pretvorbe tako bi se zamrzlo, da sam morao puhati u kalež dok se otkravi, da bih mogao obaviti čin pretvorbe.

Branio sam se od studeni toplom odjećom, ali sam unatoč tome tako ozebao kod oltara, da poslije sv. mise nisam mogao ni koraknuti. Roditelji su me vodili u kuću. Srećom, to je bio zadnji takav mraz. Počeo je padati snijeg i nastalo je toplije vrijeme. Kako smo se tome veselili! Ovako kruta zima nije dotada nikad bila, niti ju je tko upamtio. Kod nas se ložilo dan i noć. Peć je bila sva užarena i crvena, ali je inje na zidovima bilo unatoč tome dva prsta debelo, i nije se otapalo. Prema vijestima iz novina tada se u Sarajevu mnogo ljudi smrzlo u svojim stanovima. Posljedice jake zime očitovale su se u prehladama i raznim upalama. Mnogi su tražili pomoć i savjet od župnika. Trebao sam im biti i liječnik. Pitao sam kako se bolest očituje. Kad bi mi rekli da je prehlada, onda sam prema Kneippu svjetovao da treba u kazanu ofuriti trinu, izgnječiti je i vruću je razastrijeti po čaršafu, te u to zamotati bolesnika da se dobro iznoji. Osim toga dati bolesniku da popije toplog ricinusova ulja za 10 krajcara. To bolesniku nije moglo škoditi,, naprotiv dobro će mu biti kad se očisti sva nutrina. — Mnogi su mi zahvalili, što sam ih dobro svjetovao.

Kad nisam znao kako da pomognem bolesniku, onda sam na papir napisao: "Bolest je tako nastala, ovako se očituje, dajte mu što znate." — To sam dao domaćici i poslao bih je u Sarajevo, gdje sam imao dva ljekarnika zemljaka, i to Pleyela iz Telča i Herziga iz Olomouca. Domaćica bi došla u ljekarnu i predala moj listić. Ljekarnik bi još ispitao ono, što bi trebao znati i napravio bi potreban lijek.

Dolazile su i žene po savjet. U tom sam slučaju obično zvao majku. Ona bi ih ispitala i svjetovala, a kad nije znala kako da im rastumači, onda je istom pozvala mene, da im to ja razjasnim. I u tim sam slučajevima pisao listić ljekarniku, samo je tada taj listić nosila dotična žena, da po potrebi odgovori na ljekarnikovo pitanje. I redovito je bilo dobro.

Pozvali su me bolesnici u Zabrđe. Na gaz preko Miljacke nije se moglo ni pomisliti. Rijeka je nabujala od svježeg snijega, pa sam morao obilaziti. Došao je po mene muž od bolesnice.

"Jesi li doveo konja?", pitao sam.

"Jesam."

"Dobro. Ti ga zajaši, a ja ću uzeti svoga konja, da brže stignemo. Danas mi se žuri, trebao bih stići natrag barem do podne. Rekao sam da mi brzo osedlaju moga vranca.

Jahali smo što je moguće brže. Putem i uzbrdo bilo je lijepo, ali teško

je bilo kad smo stigli na vrh brda i stali se spuštati po strmoj strani koja je okrenuta prema sjeveru. Vjetar je s nje otpuhao snijeg. Ostao je goli led. Nije nam preostalo drugo nego da sjašimo i idemo pješke kraj puta, gdje je makar mjestimice bilo malo snijega. Seljak je vodio oba konja, a ja sam išao za njima. U brzini zaboravio sam kod kuće pripeti željezne potkovice. Spuštajući se zaokretao sam se kao po serpentinama. Znojio sam se, jer nisam dosad imao iskustva kako se ide kozjim putem, a i stoga jer mi obuća nije bila prikladna za takav put. Mojem se vodiču nije sklizalo. Bio je u opancima, a ja u svojim visokim cipelama. Jedva sam se držao na nogama. Trebao sam i to iskusiti, kako se vozi po strmini bez saonica. Već smo bili skoro na cilju, kad su mi se obje noge okliznule na stranu, pa sam pobočke odletio čak do potoka, koji je bio u istoj ravnini s putem. Tu sam se uhvatio za grm. Srećom, nisam se mnogo udario. Ustao sam dosta spretno. Uzjahali smo konje i hrabro jahali uz novu stranu, gdje je na vrhu bio cilj našega puta. Razmišljao sam: šta li bi mi rekli moji školski drugovi, koji se k bolesniku voze u fijakeru ili u saonicama?!

Konačno smo stigli na brdo. Koliba siromašna, bez ikakva namještaja. U kutu sobe zgrnuta slama i zastrta pokrivačem. To im je vjerojatno služilo noću kao krevet. Kraj peći je sjedila žena, a oko nje četvero sitne djece. Nije ležala, izgledala je čila. Mislio sam: te žurbe nije trebalo, ali nisam ni proslovio. Bolesnicu sam tješio, izvršio bolesničko pomazanje i na kraju je zamolio da dadne djeci majčinski blagoslov, jer mi se već kod davanja pomazanja činilo da se nekako mijenja.

"Ima li ovdje još netko bolestan?" — upitao sam Nikolu. "Mogao bih mu dati pomazanje, kad sam već tu."

"Ovdje niže kod potoka ima jedan starac. On hoda i veli da mu nije ništa, samo mu noge otiču", izvijestio je Nikola.

"Nikola, odvedi me k njemu!" — Sa mnom ne moraš ići, ja ću sam kući odjahati."

Odveo me k starcu.

"Kako je, stari?"

"Dobro, Bogu hvala!"

"Čuo sam da si nešto hasta (bolestan)."

"Nisam! Ništa me ne boli, samo su mi noge jako otečene, pa ne mogu hodati."

"Znaš šta, djede? Dobro bi bilo da mi sredimo račune s gospodinom Bogom! Tko zna, neće li me sutra zvati nekamo u Hercegovinu, pa ako bi tebi pogoršalo, tko zna bi li ovamo mogao itko doći."

"Pa dobro!", pristao je starac. Ispovjedio se i podijelio sam mu bolesničko ulje.

Izišao sam pred kuću, a Nikole nigdje. Konj mi je bio zavezan za plot. Uto sam začuo kukanje iz gornje kolibe, a Nikola dotrčao kao bez duše. "Oče! Žena mi je umrla!"

"Preporučimo njezinu dušu Gospodinu Bogu. Sutra će biti sprovod. Sve pripravite. Ja ću sam dojahati na svome konju poslije sv. mise. Ne moraš ti po mene dolaziti."

Sâm sam odjahao kući. Nikola je imao dosta brige i posla: pripraviti sve za sutrašnji sprovod. Vratio sam se kasno popodne. Snijeg već pomalo prši i što dalje sve je gušći.

"Danas će napadati snijega, a ujutro će ga biti do koljena", prorokovao je otac.

"Ne plašite se! Sutra će biti sprovod iz Zabrđa. Groblje je u Crnotini. Kad je lijepo vrijeme iz Zabrđa se ne može stići za sat, a kako li će istom biti po snijegu?! No ipak, s pomoću Božjom nekako. Kad se nešto mora, onda se i podnese i izdrži", tješio sam se.

Ispunilo se očevo predviđanje. Ujutro, doduše, nije padao snijeg kad smo išli u crkvu, ali ga je bilo toliko da mi se nabio u sare visokih cipela.

Opremio sam se što prije. Znao sam da će put biti težak. Cestom je još nekako išlo, jer su prokrčila kola, a i konji natovareni za Sarajevo.

Lošije je bilo kad sam okrenuo kozjim putem po pristrancima gore-dolje. Ali jahao sam bez straha, jer mi je put bio poznat od jučer, a konj vjeran, pouzdan i oprezniji od mene. Njemu sam slobodno povjerio svoj život. Stigao sam sretno, bez i najmanje nezgode.

Sve je bilo pripravljeno za sprovod. Nikola je svojoj dobroj spurugi sam napravio odar. — Ovdje sami prave odar: skuju daske u pravokutni sanduk, kod glave širi, kod nogu uži. Mjesto donje daske pribiju letve, prostru sijeno i slamu i na to polože pokojnika i pokriju. Na muške obično stave širok pojas s nekoliko pregrada, kojim se oni opasuju prije negoli pripašu bensilah, u kojem su prije nosili razno oružje: pištolj i handžare, a sada u njemu drže mali nož, kutiju za duhan i cigarluk. Žene na odru pokrivaju dugačkom haljinom.

Pokojnika nose otvorenog na groblje, gdje se s njim oproste, a onda odar zatvore poklopcem.

Poslije molitve u kući krenuli smo putem na groblje.

Jedan je muškarac uzeo poklopac na rame i vodio sprovod. Za njim su išli drugi s alatom: motikama, krampama i lopatama. Zatim ide svećenik, za njim oni koji nose mrtvaca.

Kako sam već spominjao, Bošnjak se uvijek uputi najkraćim putem. Ne smeta mu ni ograda, a ni druge zapreke.

Tako se dogodilo i s našim sprovodom. Izašli smo i gazili snijeg ponegdje i iznad koljena. Meni je bilo najgore. S cipelama sam propadao u

svježi snijeg sve do tvrde ledine. Jedva sam izvlačio noge iz snijega, ali sam hrabro koračao. Neki su od nosača opazili kako upadam u snijeg, pa je jedan od starješina poručio vodičima koji su išli preda mnom s alatom, neka idu jedan za drugim guščjim načinom i tako meni ugaze put. To je bila odlična zamisao, jer sam koračao po snijegu kao po brazdi i zamalo sam se oporavio od umora.

Vodiči su okrenuli stranom dobro strmog obronka, pa su se tu nosači morali drugačije poredati. Vidjelo se da su u tome iskusni. Na gornjoj su strani bila dvojica nosača i dvojica s donje strane. Svakog je drugi podupirao da ne padne. Što je obronak bio strmiji, tim je bilo više podupiranja. Opazio sam ih petoricu, pa i više, sve dotle dok onaj najzadnji nije osjetio čvrsto tlo pod nogama. Srećom ona strana nije bila dugačka. Kad smo došli na ravno, prešli smo plot i stali između plotova.

Hvala Bogu, da smo na putu, ovuda ćemo ići lakše— tješio sam se.

"Jesi li se umorio, župniče?" — upitao me jedan starješina, pa ne čekajući odgovor reče: "Ovdje ćemo malo odahnuti", pa vikne: "Odmor!"

Nosači su po običaju spustili odar na zemlju i gologlavi molili: "Oče-naš", a onda su stajali pokrivene glave.

"Ovakav sprovod ne pamtim iz našeg Zabrđa!" — rekao je prakaratur Ivo Talangić, Nikolin susjed. "Šta ćemo?! Bogu hvala!"

Uto mi pristupi mladić i pruži prazan findžan, a pod pazuhom je imao pljosku. Doveo me u dvoumicu. Znao sam šta to znači: Hoću — neću?

Ali su stariji zapazili moju neodlučnost i nudili mi: "Uzmi, župniče! Imamo još dug put pred sobom. Treba se okrijepiti!"

Rado sam poslušao i uzeo kapljicu "pojačanja". I ostali su također uzeli po findžan, a kad su se svi okrijepili, prekrižili smo se i pošli dalje u Crnotinu.

Tu je bilo lakše i brže se išlo kolskim putem.

Groblje zavijeno snijegom, da se ni križevi nisu vidjeli. Jakov Uspor, čuvar groblja, odredio je: "Ovdje kopajte grob!"

Uslužni, koji su nosili alat, odmah su se prihvatili posla. Zamjenjivali su ih neki od nosača, pa je grob bio zakratko iskopan.

Obavljen je obred. Molili smo za pokojnicu, a zatim i za sve koji u tom groblju počivaju, kao i za onoga, tko će prvi za njima doći.

Tek što smo završili molitvu dotrčao je glasnik iz Zabrđa i javio, da je umro onaj starac, kojemu sam jučer dao bolesničko pomazanje.

"Braćo! Kršćanska nam dužnost veli da starca dostojno otpratimo na groblje i za njega se pomolimo. — Zbogom! Sutra ćemo se vidjeti u Zabrđu!"

Oprostio sam se sa svima, i – priznajem – okrijepivši se opet kapljicom, žurio sam kući.

Sutradan je sprovod bio mnogo prijatniji. Put nije vodio po strmoj strani, snijeg se malo otopio i slegao, putovi su ugaženi, ali ipak nije bilo bez napora i umora.

KUPNJA ZEMLJIŠTA U SARAJEVSKOM POLJU (FOJNICA)

Na svijetu nema ništa stalna. Ljetos smo preživjeli dugotrajnu sušu, a sada preživljavamo dugu i jaku zimu. – Zapuhala je jugovina i otjerala neugodnu zimu. Sunce i vjetar snažno su najavili svoju vlast na zemlji. Nastalo je njihovo vrijeme. Pobijedili su zimu. Snijeg se neprestano topi i nestaje, a zemlja se žurno i očigledno ukazuje.

Došle su nove brige s pripravama za gradnju crkve. Svake je nedjelje dogovor šta i kako da se uradi, pa da se gradnja izvede sa što manje troška. Rezultat savjeta i dogovora bila je konačna odluka: Gradit ćemo crkvu u vlastitoj režiji. Sve ćemo nadničarske poslove sami obavljati, a i materijal za gradnju nabavljati. Nadgledat ćemo izvođenje radova. Molit ćemo nadbiskupa da nam odobri naš plan i program. – Otišao sam nadbiskupu i javio mu našu odluku.

Dočekao me radostan. "Velečasni, zar se niste smrzli ove zime?!"

"Hvala Bogu, nismo! No ne samo to, nego unatoč svemu, posve smo zdravi i cijele zime nije nitko bio bolestan", veselo sam odgovorio.

"Vidite! To je posebna Božja zaštita. Vjerujte, bojao sam se za vas. Sad će biti bolje!" – tješio me i odmah upitao: "A šta vam je sad na srcu? Iskreno mi recite!"

Ukratko sam izvijestio kako smo se starješine, prakaraturi i ja dogovorili o gradnji crkve, te kako su svi spremni da u poslovima pomognu. "Mi ćemo pribaviti sav građevni materijal, samo molimo da nam odredite vrhovni nadzor kod gradnje. Sad bi nam bila i najbolja prilika da kupimo onih zadnjih deset dijelova, da nam ne bi kod gradnje nastale neugodnosti ili odgađanja."

Srećom došao je k nadbiskupu na kavu njegov dobar znanac i revan gost, stari musliman niskoga rasta, bijele brade, a zove se Pašalić. On radi kao posrednik ili navijač kod kupnje ili prodaje svega i svačega, dakle pravi ured za informacije. Rado se navraćao k nadbiskupu na kavu i dobar trebinjski duhan, a pri tom bi uspio da proda nadbiskupu bilo neku kuću ili zemljište. – Sad je došao kao naručen.

Nadbiskup ga je u razgovoru upitao, da li je po turskom zakonu, koji još važi u Bosni, moguće kupiti mali dio zemljišta koji pripada malolјetnim muslimanskim sirotama. Svota, koju bi sud odredio za taj dio, položila bi se na kamate do zrelosti dotičnih sirota. Da li bi onda vlasnik mogao graditi na tom zemljištu?

Pašalić reče: "Mislim da bi, ali za svaku ću se sigurnost posavjetovati s našim kadijom i preporučit ću vas, jer znam da nećete prevariti sirote."

Vratio se brzo i javio nadbiskupu: "Ići će! Najkraći je put, ako je sirotinjski dio zadužen, da kupac plaćanjem toga duga dobiva sva njihova prava i time dio imanja. Kad isplati cijeli dio sudom određen, tad na njega prelazi cijelo vlasništvo. Tako je presudio kadija."

Nadbiskup se zahvalio na pravnoj informaciji, po običaju odužio se i predao mu stvar da je uredi. Plaćeni su njihovi dugovi, a ostatak predan sirotinjskom sudu. Da bi cijela stvar bila sudski raspravljena, a njihovo vlasništvo na nas proknjiženo, treba provesti egzekutnu dražbu.

U službenom je vladinom listu brzo oglašena dražba s uvjetima zakonom ustanovljenim.

Došao sam na dražbu u točno određeni sat. Unišao sam u sobu sudije koji vrši dražbu i položio sam potrebnu jamčevinu.

"Pričekat ćemo još četvrt sata!" – reče mi činovnik.

Izišao sam na hodnik i mirno šetao čekajući da dražba službeno počne. Mislio sam da će biti mnogo kupaca, no nitko nije došao.

Telal je izišao na hodnik i javio da dražba počinje. Unišao sam sucu i čekao početak.

Unišao je također lijepo obučen musliman, u dugom crnom kaputu (drugačijeg kroja negoli je naš), o vratu mu je dugi zlatni lanac sa satom, ukratko otmjen Turčin. Rukovao se s činovnikom.

"Izvolite sjesti, gospodine doktore!" – reče činovnik pokazujući na stolicu. "Odmah ćemo biti gotovi! "Sudac je pročitao službeni oglas i rekao: "Rok je istekao, dražba počinje. Šta tko nudi za spomenuti dio?" – upitao je i pogledao u mene.

"Nudim 100 forinta!" – rekao sam tako za probu.

"A ja dajem 200", izjavio je onaj Turčin.

"Pardon, gospodine!". Odmah sam se ogradio i stupio pred suca, te odlučno izjavio:

"Ovaj gospodin nema prava licitirati."

"Zašto?" – Skočio mi je Turčin u riječ i predstavio se: "Jusuf beg Filipović, advokat. Zašto ne bih smio licitirati?

"Kao pravnik znate da niste u određenom roku položili jamčevinu."

U taj čas on skide s vrata zlatni lanac i sat i stavi na stol pred suca.

"Ne trudite se, doktore", nastavio sam, "i kad bi vam to bilo oprošte-

no, jer znam da vam je za jamčevinu sto puta stalo, ali iskreno vam kažem, da bi vaša muka bila uzaludna! Ja sam taj, koji u ime nadbiskupa vodim ovu sudsku dražbu, i to po savjetu vašega kadije, jer se radi o konačnom sređivanju rodbinskih odnosa maloljetnih sirota. Ovi su dijelovi na dva čifluka bili sudski procijenjeni na 1.200 forinta. Isplatili smo za njih sve dugove, a ostatak novca za njih uložili opet posredovanjem suda u sirotinjsku blagajnu i nad njima bdije sud i staratelji. Da vam to još bolje kaže, gospodine doktore," – okrenuo sam se sucu i rekao: "Za onu polovicu u Sarajevskom Polju, polažem u gotovom 600 forinta, a drugih 600 forinta položit ću kod suda u Fojnici."

"To je posve ispravno i po zakonu", potvrdio je sudac.

Gospodin Jusuf beg Filipović, advokat, objesio je oko vrata svoj zlatni lanac i sat i rekao: "To je nešto drugo! Nemam više ništa primijetiti."

Nisam se mogao svladati, a da ne kažem ovo:

"Mislite li, gospodine doktore, da bi naš gospodin nadbiskup htio vaše sirote oštetiti ili im nešto uskratiti? Pa ipak je on molio savjet od vašeg kadije, a također vam je dobro poznato kako se on brine za sirotinju i koliko vaših vjernika nađe kod njega pomoć, iako je i on sam siromah!"

"Svaka mu čast! Vrlo ga cijenim", dodao je advokat.

Licitacija je završena. Primljena je jedina ponuda od 600 forinta, izjavio je sudac.

"Na koga trebaju biti prepisani ovi dijelovi?"

"Kao i ostali dijelovi: na novu rimokatoličku župu u Sarajevskom Polju na Stupu."

Tako se završio otkup zemljišta, pa smo mogli na njemu raditi što god hoćemo. Protiv gradnje crkve nije više nitko mogao ništa prigovoriti.

U Sarajevskom je Polju bio naš posao završen na sveopće zadovoljstvo.

Ostalo mi je samo da sredim posredničke zapise drugog čifluka u Lepenici, koji je bio u sudskom kotaru u Fojnici. Pa, na sud u Fojnicu!

Put je krasan, romantičan. Na tom je putu ljekovita banja Kiseljak, čuvena još za turskog vremena. Šta mi to pomaže, kad moram nakon kratkog vremena opet uzjahati konja, da predveče stignem u Fojnicu. Čitav dan na konju, u sedlu, nije malo!

U Fojnici sam svratio u franjevački samostan. Sagrađen je na stijeni pod kojom teče rijeka. Crkva je posvećena Duhu Svetom. Crkva i samostan dominiraju nad cijelim krajem. Otuda se pruža prekrasan vidik na cijelu okolinu i na gorski greben Štit. Stvorena idila!

Ujahao sam u kapiju. Na terasi šeta stari franjevac s brevijarom u ruci – fra Ivo Vujičić, gvardijan samostana. Namješta naočale i žuri k meni, valjda me prepoznao. Širi ruke da me zagrli. Kad sam sjahao, srdačno me pozdravio: "Dobro nam došao, dragi Franjo!"

"Oče gvardijane, pozdravlja vas nadbiskup i moli, da me primite na konak, dok ne svršim neki važan posao."

"Ne treba moliti! Mi rado primamo svakoga putnika, a kako ne bi tako dobroga brata i svećenika?!"

Odmah je zovnuo slugu i naredio mu da se pobrine za moga konja. Mene je uveo u samostan. Okrijepio me crnom kavom, a onda proveo kroz crkvu i samostan. Oboje je svjedočilo o velikoj marljivosti, redu i čistoći.

U jednoj prostoriji, koja je spojena s crkvom, u sanduku su pohranjene kosti pokojnika.

"Ovdje su ostaci našega fra Anđela Zvizdovića, kojega častimo kao blaženika. Bio je gvardijan našega samostana kad su Turci zauzeli Bosnu godine 1463. Tad je posljednji bosanski kralj Stjepan Tomašević nakon zauzeća Jajca zarobljen i pogubljen. Nastalo je kruto proganjanje kršćana. – Jedini se fra Anđeo, kao gvardijan našega samostana, usudio u Milodražu pristupiti taboru osvajača sultana Mehmeda II. Zamolio ga je neka poštedi živote katolika i dozvoli slobodno ispovijedanje vjere. – Sultan, očevidno dirnut pojavom sveca, dozvolio je sve što je tražio. Odmah je u Milodražu izdao povelju, tako zvanu "Ahd-namu", kojom javlja "svome puku i odličnicima da su posjednici ovoga carskog fermana, bosanski duhovnici, našli moju veliku milost, pa zapovijedam:

Neka nitko ne smeta i ne uznemiruje spomenute ni njihove crkve. Neka mirno stanuju u ovome carstvu. A oni, koji su izbjegli, neka budu slobodni i sigurni. Neka se povrate i neka se bez straha u zemljama moga carstva nastane u svojim manastirima. Ni moje visoko Veličanstvo, ni moji veziri, ni moji službenici, ni moji podanici, niti itko od stanovnika moga carstva neka ih ne vrijeđa i ne uznemiruje. Neka nitko ne napada, niti vrijeđa i ugrožava: ni njih, ni njihov život, ni njihov imetak, ni njihove crkve. Pa i to, ako bi iz tuđine doveli kojega čovjeka u moju državu, da im je dopušteno.

Budući da sam spomenutim milostivo dao ovu carsku zapovijed, kunem se ovom velikom zakletvom:

Tako mi Stvoritelja zemlje i neba, koji hrani sva stvorenja, i tako mi sedam mushafa, i tako mi našega velikog Proroka, tako mi 124.000 vjerovjesnika, i tako mi sablje, kojom se pašem, nitko neće protivno učiniti ovome, što je napisano, dok ovi budu pokorni mojoj službi i vjerni mojoj zapovijedi.

Pisano 28. maja. U stanu Milodraž.

Ova je "ahd-nama" bila kasnije franjevcima vrlo korisna, kad je u raznim krajevima nastalo iz fanatizma proganjanje i kad su se očitovale

razne nepravde. Naravno, ona nije mogla zapriječiti svako zlo. Tako je dokazivao gvardijan fra Ivo Vujičić. "Ali se ne da zanijekati, da fra Anđeo Zvizdović ima velike zasluge."

"Znate li, fra gvardijane, da je naš nadbiskup odlučio, da drugi oltar u našoj crkvi u Sarajevskom Polju bude posvećen blaženom fra Anđelu Zvizdoviću, iako još nije proglašen."

"Kad je to spomenuo?"

"Nedavno. To može biti uskoro ostvareno. Na Stupu već postoji župa. Sada ćemo početi graditi crkvu. Imali smo poteškoća radi gradilišta. Bili smo primorani da kupimo čifluk u Lepenici, koji je bio spojen s čiflukom u Sarajevskom Polju kao nedjeljiv. Taj smo već iskupili kao i one dijelove u Lepenici, da se riješimo svih neugodnosti."

"Živio nadbiskup! Za sve se brine."

"Još ću vam pokazati jednu stvar koju nećete naći u cijeloj Bosni, pa ni u velikoj Austrougarskoj." – Odveo me u biblioteku i pokazao knjigu, zapravo svezak listova velikog formata, njih na broju 141. Na njima su kopije grbova svih plemićkih obitelji iz godine 1340. Na naslovnom je listu natpis: "Rodoslovlje bosanskoga iliti ilirskoga i srpskoga vladanja zajedno postavljeno."

Na prvoj je stranici slika Majke Božje u oblacima. Na drugoj je Kristov monogram, a pod njim su sveti Kuzma i Damjan, zatim slijedi slika sv. Jeronima, a dalje su grbovi svih slavenskih država na Balkanu, onda grbovi znamenitih porodica. Neke od tih porodica su se iselile pred najezdom Turaka, a neke su se poturčile, ali su zadržale svoje grbove.

Grbovnik je znamenit dokument iz 14. stoljeća.

Još je mnogo drugih zanimljivih i važnijih spisa sačuvano u arhivu franjevačkog samostana. Nemoguće je sve navesti. Ove sam naveo radi općeg interesa, a također i mnoga posebnog zanimanja.

Čeznuo sam za odmorom. Ujutro će opet biti sudska rasprava.

Sve se brzo svršilo. Na licitaciju nije nitko došao. Početak je licitacije navijestio činovnik pitanjem: "Tko šta da?"

"Ja nudim sve na koliko je dio procijenjen", ukratko sam rekao. Iznos je već plaćen, i to polovica u Sarajevu, a polovicu polažem ovdje u gotovom."

"Ovdje nema nikoga drugoga, vi ste jedini kupac. Prema tome stvar je završena."

Sudac je upitao: "Na koga treba čifluk uknjižiti?"

"Na crkvu u Sarajevskom Polju na Stupu."

"Stoji li crkva kao pravna osoba?"

"Zasad ne stoji, ali će ovoga ljeta biti dovršena."

"Kako možemo pripisati zemljište osobi koja zasad još ne postoji?

"Pa onda pripišite na župni ured, koji već postoji."

"Ni to ne može!", rekao je sudac i vrtio glavom.

"Onda zapišite na mene! – Franjo Venhuda, upravitelj župe u Sarajevskom Polju na Stupu."

"To je nešto drugo!"

I to se dogodi. Čifluk je uknjižen na mene. Postao sam tako mali veleposjednik, a taj se u Bosni zove aga. Da sam bio od plave krvi, mogao sam se potpisati: Franjo beg Venhuda, ali jer sam obični smrtnik, ostao sam samo aga.

Pričao sam fratrima kako sam prošao na sudu i završio posao. Pohvalio sam im se da sam stekao titulu: aga.

"Znaš li, Franjo, šta je aga, a šta beg?" – upitao me gvardijan.

"Ne znam!"

"Naš fra Nikola, kapelan u Sarajevu, pitao je to jednom nekog otmjenog Turčina. "Reci mi, efendija: šta je aga, a šta beg?" Efendija reče: 'Baška aga, baška beg!' – Sad znaš!"

"Znam!" – rekoh kratko, kao onaj Turčin. Zahvalio sam se na gostoprimstvu i oprostio se.

"Tko je vidio odlazak pred ručak?" – upitao je fra Ivo.

"Put je dalek", ispričao sam se, "a ljepše se putuje danju negoli noću."

"Imaš pravo! Pa onda: sretan ti put i pozdravi nadbiskupa!"

"Hvala! Zbogom!" – Odjahao sam.

Vranac odmoren i nahranjen, a i ja odmoren. Odlučio sam putovati bez zaustavljanja. Ipak sam odluku prekršio. Dojahao sam na raskršće. Putovi se tu razilaze. Dojahao sam od sjevera i put pravo vodi na Sarajevsko Polje, a drugi skreće na zapad do Pazarića i vodi preko Ivan-planine za Mostar vođen dolinom rijeke. Između rijeke i puta tračnice su. Na tračnicama je stajao teretni vlak, a radnici su tovarili građevni kamen iz kamenoloma odmah pokraj puta. Dojahao sam do njih i promatrao rad. Veliko su kamenje sve u ravni po niskim kozama valjali u vagone. – Prva mi je misao bila: ovo bi bilo odlično za našu crkvu! Samo moram znati čiji je to kamenolom. Odmah sam otišao u gostionicu na raskršću. Tu je radio gostioničar Juraj Špelc, katolik, Primorac, prijatelj našeg graditelja Brozovića. Odmah je do njega još jedan trgovac, također katolik. Obojica su dobričine.

Zaustavio sam se pred gostionicom pod izlikom da trebam konja nahraniti, iako sam bio samo šest kilometara daleko od kuće.

Ta mi se stanka dobro isplatila.

"Čiji je to kamenolom iz kojega utovaruju kamen u vlak?" – upitao sam gostioničara.

"To je 'mera' (bez gospodara), na to nema nitko tapiju. Cijelu je meru

preuzela vlada", rekao je gostioničar.

"Dakle zemljište, koje nije ničije, pripada svima. Spada li svima, spada i nama, pa ćemo ovdje lomiti kamen za crkvu", mudrovao sam u sebi, ali tako da su to svi prisutni čuli.

"Do Velike Gospe mora se crkva dogotoviti. Na taj ćemo je dan posvetiti!" – nastavio sam. "Tješite se, doći ću k vama po doprinos!"

Trgovac katolik, mislim Andrić, izvadio je iz pojasa novčanicu i stavio je preda me govoreći: "Ovo je od mene prvi doprinos!"

"Hvala lijepa!" – rekoh.

I gostioničar je miješao novac po džepu. Htio se povesti za primjerom svoga susjeda, ali sam mu pokvario naum. Rekao sam: "Ti zasad čekaj! To ćemo obračunati kad budemo odvozili kamen. Tada će biti na raskršću živo i veselo!"

"Samo kad smo to dočekali, da će se crkva graditi! Svatko treba žrtvovati prema svojim mogućnostima."

"A kako, zar nećemo ništa pazariti?" – upitao sam trgovca,Andrićeva susjeda, koji je bio pravoslavac.

"Zašto ne, ta svi smo braća!"

U taj čas uleti kroz prozor vrabac. Pao mi je pred noge. Za njim je skočio mačak. Brzo sam se sageo i uhvatio vrapca.

"Gledaj ovog vrapca! Poslao mi ga je gospodin Bog da ga prodam u korist gradnje naše crkve. Šta ćete mi dati za njega?"

"Koliko tražite" – upitao je kao od šale i vadio novčanik.

"Dukat! Ni krajcara manje!" – rekao sam tobože ozbiljno.

"Tu je dukat!" – i stavio mi ga na dlan, da drugi ne vide. Ali ja sam ga pokazao, srdačno se zahvalio i dodao: "Tako je to po volji Božjoj, kad se svi kao braća volimo i uzajamno pomažemo."

Vratio sam se kući sretan i zadovoljan putovanjem u Fojnicu.

PRETPOSNO VRIJEME

Početkom proljeća nastupile su nove brige: ozbiljno se treba pripravljati na gradnju crkve. Svake su nedjelje poslije svete mise ostajali muškarci kraj crkve, gdje smo se dogovorali.

"Šta mislite, braćo, hoćemo li graditi crkvu ili ćemo se i dalje gurati u kapeli?"

Začuđeno su me pogledali, a netko je dobacio: "Mi bi rado, ali ne znamo kako!"

"Sad sve zavisi o vama. Ako ćete pomagati, onda ćemo započeti odmah iza poklada, to jest druge sedmice. Valjda ćemo uspjeti da dovršimo do Velike Gospe. Ali, ako nećete pomagati, crkva neće biti gotova ni do kijametksogá dana (sudnji dan). Odmah vam naglašavam: ne tražim od vas novac. Primam jedino onda, ako netko dobrovoljno dâ prema svojim mogućnostima."

Ovo je valjda najviše djelovalo na njih. Svi su izjavili da su spremni pomagati, samo da im to uvijek naredim.

"Vaše mi je obećanje za danas dovoljno! Ali upamtite: kako i sami govorite: "Vol se veže za rogove, a čovjek za jezik!" Što se obeća, mora se izvršiti! Na pokladnu ću vam nedjelju reći šta i kako, a ostalo će svakome javiti prakaraturi. Njih morate isto tako poslušati, kao da sam vam ja došao."

"Slava ti, župniče!", uskliknuli su mnogi.

Otišao sam u direkciju bosanskih željeznica i zamolio teretni vlak, da mogu prevoziti kamen za gradnju. Tračnice su postavljene samo 30 koraka dalje od našega gradilišta, i još je bila izvađena zemlja kod pruge za jedno 200 metara dužine pored pruge tako da smo mogli kamenje iz vlaka lako i brzo izbacivati. Zgodnijeg mjesta nisi mogao zamisliti.

U direkciji državnih željeznica pristupio sam vratima i pročitao natpis: Građevni inspektor Jičinský.

Dobar znak! – pomislio sam. Sa zemljakom ću se lako sporazumjeti.

I sporazumjeli smo se! Radilo se samo o tome da se što više posla uradi. Predložio sam da nam pozajme vagone za cijeli dan. Ja ću sabrati, ako treba, i stotinu ljudi, koji će tovariti i izbacivati kamen, pa će posao brzo odmicati. U toku jednog dana možemo odvesti nekoliko vozova, a pri tom prolaz vlakova neće biti ometan. Ukoliko naiđe obični vlak, lako ćemo se mimoići na Ilidži ili Blažuju.

"Tako će biti dobro!", pohvalio je inspektor moj prijedlog.

"Molim još jedno pitanje! Moji bi ljudi radili i preko podne, a službenicima bi pripravili okrepu za cijeli dan, a ja bih im dao još i drugačiju nagradu."

"Time ćete im sigurno ugoditi i rado će vam udovoljiti", nasmijao se inspektor.

"Tako! Kojeg bi vam dana trebao vlak?"

"Najzgodnija bi bila subota. Što u subotu dovezemo, u nedjelju dopremimo na gradilište."

"Dobro! Subotom počinje. Poslat ću vam teretni vlak, kad budete trebali!" Tako je odlučio zemljak, gospodin inspektor.

Nisam mogao odoljeti, a da ne odem k nadbiskupu i da mu predam "raport", kako sam prošao u Fojnici i zatim u direkciji željeznica.

"Za to se moram gospodinu inspektoru posebno zahvaliti", spomenuo je nadbiskup.

Vraćao sam se kući još veseliji.

Na pokladnu sam nedjelju protumačio evanđelje kratkom poukom i nastavio: "Čistom srijedom počinje priprava za Uskrs. Ako hoćemo da s Kristom uskrsnemo, moramo s njim i živjeti. Poslušajte riječi sv. Pisma: "Svi ćemo uskrsnuti, ali oni, koji su činili dobro, na uskrsnuće života, a koji su činili zlo – na uskrsnuće suda." (Iv 5,29) Da bi s njim ustali na uskrsnuće života, moramo činiti dobro. Sveta nam Crkva preporuča uglavnom ova tri dobra djela: 1. molitvu, 2. dobra djela i 3. post. Ja, kao vaš otac, upozoravam i molim, da to troje dobro obdržavate.

1. Koliko mi je poznato, u vašim je obiteljima bio običaj da u korizmi zajednički molite žalosnu krunicu. Nemojte napustiti toga običaja! Pamtite: tko Boga ne ostavi, toga ni Bog ostaviti neće! Usrdno molite Boga da vam oprosti sve grijehe i propuste!

2. Potrebno je da vršimo dobra djela. To znači, da pomognemo bližnjemu u duhovnim i tjelesnim potrebama. Nemojte to zanemariti! Činite dobro gdje god i kako god možete! – Ljetos ćete imati dosta prilika da činite dobra djela na čast i hvalu Božju. Gradit ćemo crkvu i za nju treba mnogo građevnog materijala: kamenja, pijeska, kreča, a i vlastite snage i rada. Muškarci su već prošle nedjelje obećali da će pomoći kako god mogu. Pretpostavljam da se ženske, prema svojim mogućnostima, neće od njih razlikovati. Na koji će način one pomagati, to će se vidjeti kasnije, kad radovi započnu.

3. U korizmi trebamo postiti. To znači u određene dane uzdržavati se od mesnih jela i učiniti neku žrtvu, naime uskratiti sebi nešto, što je inače dozvoljeno.

Zato, što sada u Bosni ima mnogo osoba, koje su doselile iz Austrije i Mađarske, gdje je post mnogo blaži negoli ovdje, naš je nadbiskup odobrio neke olakšice u pogledu posta. On dozvoljava da se triput sedmično smije u podne jesti mesna hrana. Taj propis ne vrijedi samo za starije osobe, nego za sve jednako, pa tko hoće koristiti tu dozvolu, smije u podne triput sedmično jesti meso, a da pri tome ne griješi. No, u naknadu za to treba učiniti neko dobro djelo, i to izmoliti Očenaš, Vjerovanje i Slava Ocu, te, ako je moguće, udijeliti milostinju. Čuli ste što je dozvoljeno i što smijete raditi. No ja vam svjetujem, ako ikako možete, da obdržavate sve po starom kao i dosad."

Mislio sam da su to shvatili, no prevario sam se!

Samo što sam izišao iz crkve, opazio sam kako ljudi međusobno raspravljaju.

"Bože pomozi! Naš nam župnik ukida post!" – vodila je riječ starica, prozvana Bosanka.

"Kako ukida?" – branio me stari Marko. "Pa zar nije rekao, da svatko održava post kao i prije, a tko ne može, njemu nadbiskup dozvoljava, da triput sedmično može za ručak jesti meso, ali u naknadu za tu olakšicu neka izmoli Očenaš, Vjerovanje i Slava Ocu."

"Tako je!" – potvrdili su prakaraturi i ostali muškarci.

"Kakav je to post, kad se smije jesti meso?!" – vodila je Bosanka dalje svoju riječ.

"Šta ćeš od župnika? Švabo je Švabo, pa nam uvodi švapske običaje!" – spomenula je druga gorljiva duša.

"Mi ćemo post održavati kao i dosad, a ići ćemo nadbiskupu da se požalimo na župnika, da nam ruši post", nastavila je stara Bosanka, ustrajna u svome.

"Tako je! Ići ćemo nadbiskupu!" – potvrdile su neke gorljive žene.

"Idite slobodno", mirno sam rekao, "ako hoćete, ići ću s vama."

"Idemo same", na to će Bosanka.

"Sa starom Bosankom nitko ništa neće postići", prosudio je Pero Barnjak, "da je njezin muž živ, ne bi tako govorila. Udovica je i po kući zapovijeda, a i ovdje bi htjela zapovijedati župniku. Ali samo neka ide! Idite! U dobri čas!" – zaželio im je Pero.

I otišle su.

Kod nadbiskupa su se osvjedočile, da im župnik ne kvari post, već im je dao na volju i po nadbiskupovu je nalogu objavio ublaženje posta.

"Samo vi svoga župnika dobro i uvijek slušajte!" – napomenuo je nadbiskup.

U krajevima, gdje žive zajedno ljudi raznih vjera, tu su ljudi uvijek gorljivi u vršenju svojih dužnosti. U Bosni su tri glavne vjere: katolička, pravoslavna i muslimanska. Katolici su vrlo revno, sve do krajnosti, obdržavali post. Ne znam, da li to i sada čine.

Tko je učio stari katekizam, taj se sjeća, da je kod treće crkvene zapovijedi pisalo: "uzdrži se petkom i subotom od mesne hrane".

U Bosni su uistinu tadašnji katolici po pradavnom običaju sv. Crkve sačuvali post. Tokom cijele godine postili su petkom i subotom.

U korizmi je sušidba, kako veli Bošnjak, zato jede suhi kruh i s njim možda glavicu luka ili stručak bijelog luka, a zatim pije vodu. Kod posta se uzdržava od mlijeka, jaja, sira, a mnogi nisu jeli ni mahunasto povrće, kao grah.

Pravilno se posti odričući se dozvoljenih stvari. Tako na primjer djevojke ne nose zlatni i srebrni nakit. Zlatne čelenke (zlatni novčići prišiveni na vrpcu vezali su se oko čela), pa đerdan (ogrlica) odmaraju se u

škrinji do Uskrsa. Samo se po sebi razumije da nisu igrale ni kolo, da je u vrijeme posta i pjesma umuknula.

Mnogi ostave i rakiju, pa je cijelo vrijeme posta ne okuse.

Tako Bošnjak održava strogi post i govori: "Tko protiv toga pogriješi, treba ga na Uskrs, kad se svi raduju, zatvoriti u kokošinjac."

Posjetiš li koga za vrijeme posta, ipak će te počastiti.

"A čime?" – pitaš me radoznalo.

Dobit ćeš crnu kavu i "čelmaš" kokice. Nešto drugo za vrijeme posta džaba čekaš. Kod nas bi ti (u Češkoj) donijeli komad suhoga mesa, makar bio i petak.

U održavanju posta mogu nam Bošnjaci biti uzor, i to ne samo katolici, nego i pravoslavci i muslimani.

Pravoslavci imaju mnogo više posnih dana i posnoga vremena negoli mi, a kako ga obdržavaju, navest ću vam primjer iz vlastitog iskustva.

Jednom sam za vrijeme posta prolazio pokraj kuće neke pravoslavne obitelji. Domaćica je stajala pred kućom i držala u naručju dojenče. Dijete je ridalo od plača i nije se dalo umiriti. – Upitao sam ženu: "Šta je djetetu?"

"Ništa!", odgovorila ravnodušno majka. "Gladno je."

"Pa nahrani ga!", svjetovao sam je.

"Pa neće umrijeti. Imamo post!"

"Ali, majko, to nije pametno", rekao sam htijući je poučiti. "Ta ovo dijete nema od toga posta nikakve zasluge!"

"Neka nema zasluge," brzo odgovori majka, "ali neka se odmalena uči sačuvati vjeru. – Pitaj vašega popa i idi zbogom!"

Dijete je i dalje plakalo, a uz njegov se plač čulo i mukanje gladne stoke, koja je također postila.

Bio je mjesec "ramazana", za muslimane mjesec posta. Oni poste od izlaska sunca, pa sve do njegova zalaska. Oni vrijeme računaju po mjesecu. Zato je njihova godina kraća, pa se stoga njihov post i praznici svake godine pomiču, tako da nekad padaju ljeti, nekad zimi. Ako je ramazan ljeti, onda su im dugi posni dani. Pravi musliman okrijepi se prije izlaska sunca, a onda po cijeli dan ne stavi u usta ni kruha, ni vode, a mnogi i ne puše. To je zaista velika žrtva, jer su oni strastveni pušači.

Vraćao sam se s pošte na Ilidži. Na putu je teturao Turčin. Prije negoli sam do njega došao, pao je u jarak kraj puta. Bilo je to upravo kod gostonice "Dobrinja han".

"Dobar dan, komšija!" – pozdravio sam ga.

"Dobro, šućur Alahu!" – odgovorio mi je, ali jedva je micao jezikom.

"Jesi li, brate, sustao?", upitao sam ga.

"Bome i jesam! Ima li još koliko do akšama (zalaska sunca)?", pitao

je gladan i izmoren Turčin.

Sunce se već naginje za Igman, pa sam ga mogao obradovati:

"Još čerjek sata i bit će akšam!"

"Aferim! (živ bio!)" – zahvalio je starac i ostao mirno ležeći pred gostionicom. Strpljivo je čekao da sunce zađe, da se u rijeci umije, da se pomoli i okrijepi za dalji put.

Nisu li to zorni primjeri vjerske gorljivosti? Kad bi našli i kod nas takvih požrtvovnih i revnih vjernika!

DOVOZ GRAĐEVNOG MATERIJALA

Na pokladnu nedjelju, kad sam najavio ublažavanje posta, što je neke župljane uznemirilo i uzrujalo, odmah sam iza mise pozvao prakarature, starješine, ugledne i ozbiljne građane da dođu u župni ured na savjetovanje. Nakon uobičajenog pozdrava rekao sam:

"Konačno ćemo ozbiljno pripremiti materijal za gradnju crkve. Najprije se moramo posavjetovati, kako ćemo nabaviti kamen i pijesak. Za kamen sam već našao kamenolom. Na križanju je. Samo 6 kilometara daleko od nas. Blizu je pruge, a kako već znate, obećano nam je da ćemo kamen prevoziti vlakom. Samo se moramo pobrinuti za radnike. Pa šta na to kažete?"

Neko je vrijeme vladala tišina, razmišljali su dok se nije javio naš nadcestar: "U Blažuju je također napušten kamenolom i skoro je 2 km bliži, a što je glavno, ondje je mnogo kamena izlomljeno, pa će se uštedjeti lomljenje."

"To bi bilo zgodnije", potvrđivali su mnogi.

"Dobro! No čije je nalomeljeno kamenje?"

"Kamen je bio lomljen kad se pruga gradila", tumačio je nadcestar. Mi bi ga mogli upotrijebiti, jer ga više ne trebaju.

"Saglasio bih se s prijedlogom, samo se bojim ovoga: vidio sam taj kamenolom. Kamenje je nisko pod nasipom pruge, pa bi za veće kamenje trebali kod utovara imati visoke koze ili po dvije na sebi, što je vrlo opasno. Ne bih volio da se pri tom netko osakati."

"Za koze se ne brinite, imamo ih za zalihu. Ako treba stavit ćemo jednu na drugu i poslat ću vam cestara, koji će upravljati utovarom. Budu li ljudi slušali njegove naloge, nikakva se nesreća neće dogoditi", tumačio je nadcestar.

"Dakle, počet ćemo voziti iz Blažuja. Molim vas, braćo prakaraturi, za subotu pozovite makar 40 ljudi za posao. Neka se spreme za cijeli dan i ponesu nešto hrane."

Završio sam jedno i odmah prešao na drugo.

"Druga je briga: otkud pijesak?"

"To će biti najmanja briga!" – opet je preuzeo riječ naš nadcestar. "Cesta je od kiša i proljetnog topljenja snijega raskvašena i razrovana sve do temelja. Svu je moramo nasipati i poravnati šljunkom. Pijesak ću dati na dispoziciju za gradnju..."

"A kako ćemo ga dovesti?"

"Lako! Posudit ću vam dvokolicu. Seljak dovede par volova, upregne ih u dvokolicu, napuni je pijeskom, doveze na gradilište i ondje istrese na određeno mjesto. Nije to daleko, pa će za jedan dan dovesti veliku količinu", svjetovao je nadcestar. "S kamenjem možemo odmah početi, ali za pijesak treba čekati oko 14 dana, dok voda više opadne."

Svi su se suglasili i veselili se poslu.

U subotu je bio prvi radni dan.

Skupili su se mladići i muževi. Došlo ih je mnogo više negoli sam tražio i očekivao, a kakvi su junaci, mogli bi stijene rukama lomiti, pomislio sam opazivši četu kulučara.

Dovezao se vlak sa šest vagona (bolje rečeno: šest kutija za pijesak ili šljunak).

"Zašto ste najmili tolike ljude?", pitao me sprovodnik vlaka i šef ostalih namještenika.

"Nisu to najamnici! To su sve sami dobrovoljci. Rade besplatno na čast i slavu Božju. Molio sam da ih dođe jedno 40, a došlo ih je skoro dvostruko. Ne smeta! Naći ćemo im posla. Kad natovarimo vagone, ostavit ćemo ih u lomu da pripravе kamen. Polovina će se voziti s nama da kamenje zbaci i odmah dopremi na gradilište."

"Pravo imate! Barem se neće kamen nakamariti na nasipu ni uz prugu i nećemo se zadržavati."

Stigli smo k lomu. Momci su poskakali s voza i bacili se na kamenje kao zmajevi. Nabacali su kamenja u vlak kao na takmičenju.

"Molim vas, recite im koliko smiju natovariti, inače će vam natovariti u vagone kamenja kao da je sijeno!"

Sprovodnik im je kod svakoga vagona pokazao da mogu samo toliko natovariti, da opruge vagona ostanu vodoravne i da se ne savijaju.

"Već sam im to protumačio", pohvalio se sprovodnik vlaka, kad je došao do naše grupe. Bio je Nijemac i mislio je da zna hrvatski, ali kako su ga razumjeli vidjelo se iz toga, što je zamalo primijetio da je u vagone natovareno kamenja uistinu kao da je sijeno, te da se opruge vagona naginju k zemlji kao brkovi kod Kineza.

"To je pretovareno", rekao je, "ali polako ćemo voziti, po ravnu je, pa se valjda neće ništa dogoditi, kad ne treba kočiti."

Polovica je grupe išla pješice za vlakom, koji je puzao korakom. Stigli smo na mjesto bez ikakve nezgode.

Prije negoli sam se vratio iz župe s korpom, koju je majka spremila za službenike vlaka, kamenje je već bilo istovareno.

Čim je sâm sprovodnik rastumačio radnicima, koji su ovdje ostali, kako daleko treba odvaljati kamen, da bude po propisu, odmah smo se odvezli po drugi tovar.

Koze su već bile pripremljene i odmah postavljene uz vagone. Nadcestar je došao da vidi kako radimo. Sam je nadgledao postavljanje koza. Rekao je da se na dno vagona, dok su još pobočne strane vagona otvorene, natovari veće kamenje, a onda će se odozgor nabacati manje.Sada to više nije išlo tako brzo, ali snaga zdravih ljudi mnogo može. Njima u pohvalu treba reći, da su slušali zapovijedi i da su bili oprezni, pa nam se nije dogodila ni najmanja nezgoda. Nitko nije ni prst pod kamenjem zaboravio. Radili smo sve do večeri, do dolaska vlaka iz Mostara, kad smo morali prugu osloboditi.

Napušteni se lom posve ispraznio.

"Bogu hvala!" – rekao sam, kad smo se vozili s posljednjim tovarom.

"Vama, gospodo, srdačna hvala na uslugama i strpljenju! Molim vas, pomozite nam, koliko je to u vašoj moći", molio sam službenike, a posebno njihovog šefa. "Mi ćemo vam se rado odužiti, a dobri vas gospodin Bog neće ostaviti bez nagrade za ono, što ste za njegovu čast i slavu uradili."

Bili su to dobri ljudi, vidjelo se i po tome, što su ih dirnule moje riječi priznanja i zahvalnosti.

"Do viđenja u subotu! Onda ćemo se preseliti na drugi kamenolom na Križanju. To je u ravni, pa će posao biti lakši!"

"Bolje ćemo se pripraviti", reče šef." Tako ću urediti da budu na dispoziciju veliki vagoni. Sam ću moliti gospodina inspektora, da ih smijem upotrijebiti."

"Molim vas uredite tako, da i preko podne možemo raditi. Na Križanju ima gostionicu naš dobar katolik, Primorac, Juraj Špelc. Kod njega ćete imati dobar ručak i kapljicu dalmatinskog vina."– To sam im obećao.

U tom smo se svi razišli. Rastali smo se zadovoljni i puni volje za daljni rad.

U nedjelju je bilo u crkvi više vjernika negoli obično. Jučerašnji radnici, koji su tovarili, došli su da vide svoje djelo i da se usput pohvale šta su uradili. Drugi su došli da se osvjedoče, da li je istina da su toliko kamena dovezli.

Poslije svete mise, kad sam izišao iz kapele, jakim sam glasom pozvao

sve riječima: "Sada ćemo, braćo kršćani, vidjeti kamenje koje smo jučer dovezli. Dođite svi sa mnom!"

Kamenje je bilo razbacano na površini 200 m dugoj i dosta širokoj kraj željezničkog nasipa, tako da je izgledalo kao ribnjak kamenja i da ga ima mnogo više, nego što je uistinu bilo.

"Je li mnogo?" – upitao sam.

"Mnogo!" – potvrdili su.

"Mislite li da će ovo biti dosta za cijelu crkvu?" – pitao sam.

Nisu na to odgovorili, ali sam ja mjesto njih odgovorio. "To će biti jedva za temelje!"

"A mi smo onda mislili, da će ono malo kamenja kod groblja biti dovoljno za cijelu crkvu!" – spomenuo je stari Stjepan, grobar.

"Vidiš, Stjepane, tu ste se mnogo prevarili! Reći ću vam: prema planu i proračunu moramo još barem četiri ili pet puta dovoziti kamenje vlakom, da ga bude dosta!"

Vrlo su se iznenadili, začudili i upitali: "Pa šta dalje?"

"Ma, ne bojte se ništa! Sve ćemo nabaviti igrajući, ako budete pripravni da pomognete."

"Radit ćemo sve što narediš!" – obećali su.

"Drago mi je i veselim se, što ste svi obećali da ćete pomagati. Ha! brate Stjepane! Svakoga svjetuješ", šaleći se obratio sam se Stjepanu: "Šta misliš, hoće li ovo kamenje samo doći do crkve?"

Lica su se slušatelja razvedrila, oči su uprli u Stjepana i čekali šta će reći.

"Kako to samo? To moramo tamo dopremiti!" – uslužno je svjetovao Stjepan.

"U zvijezde ti se okovala! Jeste li svi čuli Stjepanov savjet? To tamo moramo sami dopremiti! Sad ćemo odmah početi!" Prekrižio sam se i rekao: "U ime Božje" – uzeo sam veći kamen i odnio ga na gradilište. Kad su ostali vidjeli šta radim, sageli su se, uzeli kamen i nosili ga za mnom.

"Tako, braćo, tako! Time nećete obeščastiti blagdan, nego naprotiv! Ovo radimo na čast i slavu Božju," – poticao sam na još veću marljivost.

Nosili smo. Odredio sam mjesto, gdje će se kamen slagati da pri gradnji ne smeta, a opet da je pri ruci.

I po drugi put smo išli po kamenje, a Jakov Uspor iz Crnotine, poznati atleta, rekao je ljudima: "Ovo sitnije ostavite djeci i ženama, a mi ćemo muškarci uzeti ono veće. "Odmah je za sebe našao velik, plosnat kamen, koji se nije mogao kotrljati. Četvorica su ljudi podigla kamen i položila ga sagnutom Jakovu na leđa. Sam ga je odnio na mjesto i spustio.

Odahnuo je i ispravio leđa.

"Živio stari junače!" pohvalio sam Jakova. To je bila pobuda za ostale junake, koji su počeli izabirati veće kamenje. Okrugle su valjali po zemlji, a druge su nosili.

Nitko nije odlazio. Tako smo i dalje radili, dok topovski pucanj sa sarajevske tabije nije oglasio da je podne. Poslije podne je bio blagoslov. Pozvao sam sve da dođu. Iza toga sam im zahvalio ovim riječima:

"Zahvaljujem vam od sveg srca zato, što ste danas na čast i slavu Božju mnogo uradili. Nije nam ovdje puno ostalo, ali za danas je dosta. Poslušajte što ću vam savjetovati: svakog dana idete u Sarajevo, muškarci s tovarima žita, sijena ili drva, a žene s jajima, mlijekom i drugim stvarima. Kući se vraćate prazni, idete putem pokraj ovoga kamenja. Ne idite nikad praznih ruku! Uzmite kamen ili dva i prenesite na gradilište. S majkom obično ide i po koje dijete, pa napomenite mu da i ono uzme kamen koji može ponijeti i neka ga odnese na gradilište. Dijete će to siguno pamtiti, da je s majkom nosilo kamen za gradnju naše nove crkve. Ako vas dnevno prođe ovuda samo stotina, i da svako prenese samo jedan kamen, to je stotinu kamenova, a vi sami kažete: "Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača." Tako, braćo, savjet sam vam dao, a vi radite ono, što vam srce veli! A sad: zbogom!"

Otišao sam na doručak, iako je podne već prošlo. To mi se već češće dogodilo. Kod nas se u Češkoj kaže: subota-kneževski kuluk, ali u Bosni je bio kneževski kuluk pomaknut na nedjelju, kad se svi župljani skupe i skoro je svaki od njih nešto trebao, pa bi došao po savjet, zato je bilo mnogo kulugdžija.

Možda je netko znatiželjan, da li su župljani poslušali savjet, koji sam im dao. Mogu reći: poslušali su i više negoli sam se i nadao! Nitko od katolika ne bi prošao, a da ne bi prenio kamen. Još više! Vidio sam majke, koje su dovele svoju djecu da prenose za crkvu manje kamenje, a bio sam i svjedok, kad je majka, koja je stanovala u drugom dijelu župe, i put je nije vodio pokraj crkve, posebno dovela svoje dvoje djece, a dojenče držala u naručju. "Kad ne možeš u ručicama, makar ovako u naručju. Kad odrasteš, spomenut ću ti, da si i ti nosio kamen za našu crkvu!" – Išla je s djecom nekoliko puta. Pohvalio sam je i napomenuo, neka samo tako vodi djecu k Bogu, a Gospodin će joj to blagosloviti. – Kako mi je bilo pri tom? Još i sada, kad se sjetim toga, suze ne samo navru, nego i poteknu niz lice.

Nije nam ostalo puno kamenja da ga prenesemo, pa sam od nadcestara nabavio dvokolice i pozvao nekoliko dobrih mladića da ostatak prevezu na gradilište.

S nadcestarom smo se dogovorili radi posla u novom kamenolomu na Križanju. Do subote trebamo imati zalihu za vožnju.

"Ne brini!" – rekao mi je nadcestar. "Imamo tamo na putu porušen most, pa ćemo ga popraviti. Javit ću uredu da sam naručio lom i započeo posao. Dozvat ću iz Kreševa mnogo više radnika. Polovicu ću tebi ostaviti, alat ću ti posuditi i tako će to ići", obećao je nadcestar.

Što je obećao, to je i ispunio. Kamenje je virilo iz zemlje. Imalo je pukotine kao da je u slojevima, stoga se većinom lomilo željeznim ćuskijama. Malo je baruta potrošeno za lomljenje. Kamena je ondje bilo u izobilju, pa smo se tu i opskrbili kamenom. Redom u šest subota prevozili smo kamen i svega ga dopremili k crkvi. Cijela je ploha bila pokrivena kamenjem, krupnim i sitnim.

Dovoz je pijeska bio mnogo lakši. To je bila igračka. Dvojica mladića upregla su volove u dvokolicu, pa su iz obližnje Miljacke dovozili oštar pijesak iz vode ravno na gradilište.

Nastala je treća briga: kreč! Sami smo ga priredili. Pozvali smo krečare iz Kreševa. Za to se pobrinuo nadcestar, a moj zemljak šumar, Wollner iz Šumava, pokazao im je na Igmanu mjesto u svom rejonu, gdje su najprije nadrobili potrebno kamenje, zatim poslagali u "ježa", potpalili drva koja im je šumar dao. Po gašeni kreč poslali smo ljude na Igman. Dopremili su ga na konjima sve do crkve. Bilo ga je mnogo, a trebalo ga je vrlo mnogo. Tâ cijela je crkva građena od kamena i pijeska, a to proguta mnogo malte i kreča. Začudio sam se kad je najstariji prakaratur stigao s dugom karavanom konja natovarenih krečom i dao mi raboš (iskaz) koliko óka sadrži koji tovar.

Zanimljivo je, kako su seljaci računali. Nisu znali pisati, ali su "rabošili"! Raboš je štap dugačak prema potrebi srezan u četiri strane. Na ravnim se stranama 'pisalo',tj. urezivalo.Jednostavan okomit rez označavao je jedinicu, a izdubljen rez peticu, rez unakrst (X) bio je 10, kosi uzdužan rez 50 itd. Kad sam gledao na ta izdubljenja, sjetio sam se kako mi je majka govorila: "pričekaj, imaš na izdubljenju"! Prema ovom sam zaključio, da su i naši pradjedovi, Česi, nekako slično bilježili ono, što nisu htjeli zaboraviti.

Kreč je ugašen i spremljen u iskopanu jamu, da otvrdne i bude ljepši. Tako je za zidare pripremljeno sve što je potrebno.

GOSPODARSTVO

Dok sam se ja brinuo kako da pribavim građu za crkvu, dotle su se roditelji brinuli za gospodarstvo. Ta došao sam u Sarajevsko Polje kao poljodjelac, koji će voditi uzorno gospodarstvo. I bilo je uistinu uzorno. Iz Moravske smo dovezli: plug, drljače i sav potreban alat i obavljali poslove kao kod nas.

Nekoliko dana prije blagdana svetoga Josipa rekao sam iza svete mise starom Marku Lukiću: "Danas ćemo se popodne dovesti u Bare i posijati ječam u Dolu." To je bio moj komadić polja u njihovom selu.

"Doći ću da vidim", obećao je Marko.

Poslije podne smo natovarili na kola: plug, drljače, valjak i žito i odvezli se u Bare. Dol je već bio opkoljen znatiželjnicima ne samo iz sela, nego također i onima iz okolnih naselja.

"Oče, zašto vozite to žito?" – upitao je Marko.

"Za sijanje!" – odgovorio je moj otac.

"A danas?" ispitivao je Marko vrteći glavom i rekao: "Mi sa tri para volova samo to oremo dan i po."

"Pričekaj, Marko, vidjet ćeš da će do večeras sve biti govoto!", uvjeravao je otac i pripravio plug i točkove, konje s vagirima upregao u plug i pred konjima je bičem zamahao u obliku križa te u ime Božje počeo orati. Konji s ukrštenim uzdama išli su ravno, pa su brazde bile posve ravne. Na zaokretima nisu zastajali nego se okretali na poziv. Zemlja je od pluga odlijetala kao lepršajući barjak. Gledaoci nisu znali na šta da gledaju, da li oca, koji je samo jednom rukom držao plug, drugom pucketao bičem, ili na bosanske konje, koji su lako pred plugom išli, ili na brazdu koja je bila barem triput šira negoli brazda bosankog pluga. Sve je više bilo brazda, a gledaoci nisu odlazili, valjda iz radoznalosti da vide kako će to ispasti. I dočekali su. Kad je bilo vrijeme za užinu, Dol je bio pooran. Majka je nasula ječma na usijaču i počela zasijavati.

"Majko, to je muški posao!", rekle su žene.

"Kod nas je to ženski posao", odgovorila je majka i koračala odmjerenim koracima i iza svakog razbacivala žito koje je padalo na zemlju u pravilnim lukovima, kao da je vijačom bačeno. Gledaoci su se imali čemu čuditi.

Zatim je polje podrljano dvjema širokim i teškim drljačama s dugim zubima. Tada su domaće bosanske brazde bile malene kao pola čaršafa i drljalo se samo s jednom, zubi im bili kratki, mogli su samo malo upadati u zemlju, bile su opterećene busenjem. Drljanje nije dugo trajalo. Otac je pružio valjak po zemlji, upregao u nj, i ako bi trebalo, stao bi na nj, te tako polje poravnao da je bilo uređeno kao zelenara o Gospojini.

"Stjepane, zašto to radiš?" – pitali su seljaci.

"To radim zato, da ni jedno zrno ne ostane na površini, te da ga ptice

ne pojedu. Grude će se utisnuti u zemlju, pa će se dobro kositi" – poučavao je otac.
"Ne isplati se! Pametno i dobro rade, a posla i truda ne žale! Mi smo prema njima lijenčine", netko je rekao.
"Kako lijenčine, kad smo mi tu uvijek radili dva dana, a oni su za manje od pola dana gotovi!" – branio se bivši kmet Nikola.
"Oni imaju bolji alat, a to je glavno."
"Mi smo zaostali. Ništa bolje nismo ni vidjeli. Radimo onako, kako su naši radili prije 100 godina. Sada, kad vidimo da je ovo bolje i lakše, moramo se prema tome i ravnati", govorio je stari Marko, a sinovi su mu potvrđivali.
"Oče, takav ćeš nam plug kupiti", predlagao je Nikola, najstariji Markov sin.
"Dogovorit ćemo se s ocem", suglasio se Marko.
Ali je odmah netko od seljaka viknuo: "Ne žuri, Marko, pričekaj do žetve da vidiš plodove!"

Mnogo je riječi palo i kad smo se već vratili s polja, seljaci su još dugo raspravljali. I dugo su u noć razgovarali, kako nas je odmah ujutro izvijestio Marko, koji nije ni jedan dan propustio svetu misu, pa makar bilo i najgore vrijeme. Više smo puta čekali dok Marko dođe. On bi se ogrijao u kuhinji, a zatim bi zajedno išli u crkvu.

"Pa kako ti se sviđa, Marko, naš jučerašnji posao?" – pitao je otac.
"Šta da ti kažem? Mislim da se od toga ne može ništa ni bolje ni brže uraditi. Ipak smo se mi navečer dogovorili da naručimo takav plug. I žene su o tome razgovarale. Pa, molim te, naruči nam takav plug!"
"Znaš li, koliko košta takav plug?"
"Ne znam, ali mogu misliti da košta više negoli naš. Svejedno! Naručujem ga, pa neka košta koliko bilo!" – odlučno je to rekao Marko. Vidjelo se iz toga da je odlučio kupiti plug pod svaku cijenu.
"Točno ću ti kazati", reče otac. "Za ovaj sam platio 26 forinta kod kovača u Orlovicama u Moravskoj. Za dopremu računaj 4 do 5 forinta. Ukupno će te stajati nešto više od 30 forinta."
"Za ono, što se s njim uradi, kako smo jučer vidjeli, sigurno vrijedi. Naš je plug, istina, samo dvije forinte, ali ipak ću naručiti onaj vaš. Mislm ovako: ljepši posao-bolji dobitak!"
"Živio, Marko!" – prihvatio je otac. "Vidi se da si pametan."
To je bio prvi rezultat ogleda našega gospodarstva.
Plug je naručen.
Navečer smo imali gospodarsko savjetovanje. U Sarajevskom Polju nisu dotada sijali djetelinu. Predložio sam tada da zasijemo djetelinu i odmah sam odredio zemljište, gdje ćemo je sijati. Nisam ni slutio kako ću kod toga dobro proći.

"Sine, ako hoćeš da vodiš uzorno gospodarstvo", reče otac, "onda ti unaprijed kažem da nećeš ništa postići bez gnojiva. Mi ga nećemo napraviti, pa ćemo bijedno stoku izdržavati do žetve."
"Ništa se ne bojte! Neće biti tako zlo! Nešto ćemo prikupiti, nešto posuditi, a onda će se zazelenjeti jarkovi i međe. Bošnjaci zimi prosijavaju magarcima: "Ne krepaj, magarče, dok livada rodi!" Pa onda, čega da se bojimo? Što drugi dokažu, dokazat ćemo i mi", tješio sam oca." Đubre ćemo nekako nabaviti."
"Ja znam odakle!", javio se naš sluga Adolf Trněny iz Pačlavice, koji je služio kod topništva. Kad je pušten iz vojske, javio nam se za slugu. – Rekao je: U vojarnama vozarskim i topničkim, a još bolje u ergeli, možemo dobiti dosta gnjoja. Vojnici vole kad to netko odveze."
Sâm sam odmah ujutro otišao u grad da potražim "seljakovo zlato". Počeo sam od kraja pa redom. Odmah, još prije željezničke stanice, bile su prostrane zgrade državne ergele. Vidio sam kako vojnici revno i teško čiste konjušnice i đubre odvoze u zidane jame, pa ih gaze da što više stane u njih.

"Dobar znak!" – mislio sam i odmah se uputio u upravu. Na vratima kartica "Konjanički kapetan Feszl".
Sjetio sam se, da su njegove dvije kćerkice učile kod mene vjeronauk u Višoj djevojačkoj školi Zavoda sv. Josipa u Sarajevu. Ponadao sam se da ću dobro proći. Sjetio sam se i svih vojničkih vrlina i običaja. "Glavno raport." Zakucao sam jače na vrata i na poziv stupio u radnu sobu konjičkog kapetana. Stručno sam se predstavio: "Franjo Venhuda, bivši kateheta u Sarajevu, a sada upravitelj župe u Sarajevskom Polju. Odlučio sam da uvedem uzorno gospodarstvo. Poslušno molim da mi ustupite makar jedan dio gnoja iz ovdašnje ergele."
Stajao sam po vojnički i čekao odgovor.
Gospodin konjanički kapetan je ustao, promjerio me strogo i s osmjehom rekao: "To možete dobiti! Kakve konje imate?"
"Domaće, bosanske!"
"Dobro, možete odvesti, ako hoćete, odmah sutra."
"Molim, izvolite odmah odrediti cijenu!" – molio sam kratko.
"Deset krajcara za jedna kola", bio je odgovor.
Valjda mu se moja kratkoća svidjela, da ga nisam suvišnim riječima zadržavao, pa me ispratio do vrata. Ne bih sebi mogao oprostiti, da ga nisam pozvao, kad se bude vozio pokraj župe na Stupu vozeći se na Ilidžu, da nas obraduje svojim posjetom.

Naklonio se i pružio ruku bez riječi na rastanku. Nije obećao, ali po svemu sam sudio da ga poziv veseli i da će valjda doći.

U druge vojarne nisam ni išao. Slutio sam da ću više puta žuriti da iz ergele odstranim smeće. – Vratio sam se kući s veselom vijesti. Otac je odmah odredio kamo će se voziti na kompost za cijelo ljeto, a u jesen će se razvoziti. Ondje će se zasijati raž.

Adolf je pripravio kola i po očevu savjetu stavio na njih korpu, kao kod nas za repu: "Ta takvog suhog đubreta možeš natovariti kao sijena."

Dovezao je prva kola i odmah se hvalio: "Vojnici su mi to sami nabacali na kola, a ja sam gazio."

"Jesi li pozvao vojnike da nam dođu na razgovor?" – upitao je otac.

"Pozvao sam ih neka se navrate, kad se budu okolo vozili."

"Dobro si to napravio i neće ti škoditi."

"A ni njima!" – dodala je majka.

I nije škodilo! Vojnici su rado pomagali Adolfu, a još su radije dojahali na svojim ždrijepcima na šetnju pokraj župe i nikad nisu zaboravili da nam se navrate. Nekad bi nam u našem velikom dvorištu pokazali kakvu jahaću školu imaju. Jahali su kod nas u dvorištu i veseli se vraćali u vojarnu.

Komposta je bilo sve više. Kakav je to bio prizor za Bošnjake! Opet su imali da o nečem raspravljaju. Rekao nam je to stari Marko. Mnogi su se smijali da župnik vozi zeleno đubre. Marko im je na to odsjekao: "Pustite vi župnika! Pametniji je on od nas, a njegov otac za deset i više nas ratara!"

Moj je otac na to poučio Marka: "Marko! Ovakova glinasta zemlja, kakva je na tom polju, traži takvo đubre, da je rastrese, da bude prhka. Vaše đubre nije za to, pa stoga vam ni gnojenje ne vrijedi mnogo!"

Ovdje treba napomenuti, da Bošnjaci uopće ne steru pod stoku, a izmetine iznose preko ljeta na gomilu, koja se isuši i izvjetri, pa tako izgubi skoro svu vrijednost. Poslije vršidbe zatvaraju krave, volove i ovce u tor, koji svakog drugog dana pomiču, pa se tako cijeli komad pognoji i mokraćom natopi. Oni to nazivaju gnojenje.

"Marko, reci onima koji nam se smiju radi komposta, neka se strpe do žetve! Vidjet ćeš hoće li se i onda još smijati!"

Gospodarstvo sam predao roditeljima neka se brinu, a ja sam se brinuo samo za župu i za gradnju crkve.

BARJAKTARI I PROCESIJA

Počeli smo, ali ne bučno! Radnici, većinom dobrovoljci, iskopali su temelje. Kamen temeljac blagoslovljen je bez posebnog slavlja. To smo ostavili za Veliku Gospu, kad je trebala biti crkva završena i posvećena.

Za zidove je sve pripravljeno. Ljudi dosta, pa je sve išlo korakom. Brinuo sam se za grede i građevno drvo. Napisao sam molbu i poslao vladi.

U molbi sam zahvalno priznao, šta sam već blagonaklonošću vlade primio kao ratar-gospodar, koji treba druge učiti, ali moj posao nije samo učiti ratare, kako će obrađivati polja, već glavno: ljude odgajati i učiti u pogledu ćudoređa i naobrazbe. Molim da slavna vlada uvaži: "Šta je u kulturnom pogledu važnije za ljude u ova dvadeset i dva sela: da li gumno, ili hranjenje stoke, ili crkva?" – Potpisani uljudno moli, i to ozbiljno, da slavna vlada odobri što prije građevno drvo za gradnju crkve zato, jer je gradnja već započela."

Ne znam otkuda je tako povoljan vjetar puhnuo. Rješenje je došlo brzo, izvan očekivanja: "Sve odobreno!"

U glavi su mi se vrtjele riječi pjesme:

"A dali i pridali."

Nisam se zadržavao. Planovi, nacrti i predračuni bili su pripravljeni. Zato sam odmah pozvao drvosječe i tesare, da se gotova građa preko ljeta dobro osuši.

Radilo se na sve strane. Vrijeme je bilo vrlo ugodno. A kako i ne bi? Ta bližilo se Jurjevo, u Bosni narodni blagdan. Doduše, nije zapovjedni blagdan, ali ga općenito slave, pa čak i muslimani.

"Nema ljeta bez Jurjeva", kažu Bošnjaci. Jurjevo smatraju prvim ljetnim blagdanom. Svatko ga slavi na svoj način. Katolici u većem broju dolaze k službi Božjoj. Iza toga se dogovaraju o raznim poslovima, da kasnije ne bude sporova i svađe.

Tako su iza svete mise došli prakaraturi i ravno me upitali: "Koji će ljetos biti barjaktari? To treba danas odlučiti i odrediti. Prekosutra je Markòvo i na procesiji trebaju barjaktari."

"To ćemo se lako dogovoriti", rekao sam. "Predložite koga hoćete i kako to narod želi!"

"Ja se javljam za barjaktara o blagdanu božanskog Srca Gospodnjega u Sarajevu", rekao je Nikola, najstariji prakaratur.

"Hvala ti, Nikola! Ti ćeš biti prvi barjaktar", pohvalio sam ga. Ostali su također predlagali, i to: netko svoga sina, netko dobrog junaka. Prijavila su se petorica, a ja trebam samo četvoricu. Šta sada? Koga da odbijem? Malo sam se zamislio i odlučio. Svi su primljeni i potvrđeni: na sv.

Marka će biti Nikola, na prosne dane ova trojica (zaboravio sam im imena), a sin prakaratura Pere Barnjaka nosit će barjak na Banbrdo. To je naša susjedna župa, a crkva je posvećena sv. Ani. Tamo ćemo hodočastiti na sv. Anu, da ondje naše majke izmole potrebne milosti za svoje obitelji. Jeste li zadovoljni?"

"Živio, župniče!" – složili su se i stvar je riješena, ali za mene nije bila završena. Pohvalio sam se roditeljima, kako sam odredio da nikoga ne ogorčim. Svima sam zadovoljio i sve smirio.

"A mene sigurno najviše", nasmijala se moja majka, koja se zvala Ana. "Još nikad nisam bila na hodočašću kod sv. Ane. Onda ćemo svi ići s tobom!"

"Razlika je to ovdje i kod nas u Moravskoj. Ovdje se javljaju za barjaktara stariji, ozbiljniji i poštovanja vrijedni domaćini, a kod nas "v okrave sv. Jana Nepomuckeho"je procesija sa Svetim"i gospodin župnik mora tražiti mladiće ili učenike da nose zastave", uspoređivao je otac ovdašnje s našim odnosima, "i onda mislimo da je istina ono, što pišu češke novine, da je češki narod u Moravskoj vjerski svjestan i neustrašiv. Možda negdje, ali ne svuda. Većinom je zavladala ravnodušnost kod starih, a još više kod mladih! Kojemu bi mladiću kod nas pred ženidbu palo na pamet da nosi zastavu? Prije bi prihvatila neka ženska, kad se momci ili momčići sakriju negdje iza ugla dok procesija prođe, a onda iziđu kao miševi iz rupe i pridruže se procesiji."

"Vidiš, oče! U ratu su barjaktari bili najveći junaci. Gdje je bitka bila najžešća, onamo je pojurio barjaktar, a za njim najhrabriji ratnici. Hrabro su se borili, da im barjak ne bi bio odužet. To naši Bošnjaci dobro pamte iz vremena kad su se borili s Turcima. Zato se i sada za barjaktare odabiru odvažni, neustrašivi i dobri junaci, pa je to za svakoga velika čast, kad je postavljen za barjaktara, makar ne ratničkog, nego kod katoličke procesije ili službe Božje." Time sam dopunio očevo razlaganje.

Barjaktari su i na Markovo i kasnije na prosne dane dostojanstveno izvršili svoju dužnost.

Najljepša i najdostojanstvenija je bila procesija na blagdan božanskog Srca Isusova, kojemu je posvećena ne samo sarajevska katedrala, nego i cijela Bosna. Zato se na to slavlje skupe u Sarajevu katolici sa svih strana Bosne i Hercegovine. Dovezu se željeznicom, vozilima ili dojašu na konjima, ali najviše je onih, koji dođu pješice, zato što hoće da izvrše pravo hodočašće. Ne dolaze na izlet, nego na proštenje, gdje treba dušu očistiti u sv. ispovijedi i ojačati Tijelom Gospodnjim. Zato oni udaljeniji dolaze već dan ranije. Veće skupine dolaze ili željeznicom ili pješice sa svojim duhovnikom, većinom franjevcem, zato što nakon okupacije Bosne nije odmah bilo svjetovnih svećenika. – Sarajevske su ulice poplavljene putnicima. Lijepo je bilo pogledati razne narodne nošnje sabrane iz svih krajeva.

Trg pred katedralom po mnoštvu narodnih nošnja kao folklorna velika izložba na kojoj su po duhovnoj strani svi istomišljenici. Svi su željeli da dušu očiste. U crkvi nije bilo dovoljno ispovjedaonica, pa ni onih na brzinu pripravljenih. Donesene su stolice i postavljene na male udaljenosti jedne od drugih na trgu i u neprometnim ulicama pokraj katedrale. Sve do večeri i dugo u noć ispovijedali su se vjernici.

Inovjerci i domaći prolaznici nisu smetali vjernicima niti su ih ismjehivali radi njihove pobožnosti.

I to se završilo.

Naša župa u Sarajevskom Polju, kao najbliža, krenula je prema Sarajevu na dan proslave rano ujutro, ali kako?

Onako, kako dotada nije bio običaj u Bosni. Povorku vjernika uredio sam prema našem običaju u Moravskoj. Poslije rane sv. mise poredali smo se za procesiju.

Na čelu povorke bio je barjaktar, stari Nikola Grgić, besprijekorno obučen, srednjeg stasa, ali čvrst, hrabar, sijedih brkova i kose, što mu je davalo još više ozbiljnosti. Nosio je svoj barjak ozbiljno i dostojanstveno, radost ga je bilo pogledati, junak na svaki način. Za njim omladina, onda muškarci u bojnom redu, svi u četveroredu, onda župnik s prakaraturima, zatim žene u četverostupu.

Povorka je privlačila pažnju onih, koje smo putem susretali, ali utisak je bio mnogo jači na sarajevskim ulicama.

A zašto?

Nismo išli šutke. Pjevali smo omiljelu pjesmu: "Zdravo Tijelo Isusovo!". Svi su je znali pjevati, i to dobro i točno, jer smo je pjevali u crkvi svake nedjelje kod sv. mise nakon podizanja. – Pjevali smo ozbiljno i glasno. Prolaznici na gradskim ulicama zastajali su i čekali dok povorka kraj njih prođe.

Svi su se čudili i divili.

Prva procesija u Sarajevu s pjevanjem!

Pred katedralom smo poklekli i izmolili Očenaš. Zatim sam oglasio: "Ostanite na okupu oko našeg barjaka! Kad iziđe procesija s Presvetim, uvrstite se u povorku gdje vam se odredi, slušajte propovijed i pažljivo pratite svetu misu! Poslije procesije Nikola će pohraniti barjak u sakristiju. U podne ste slobodni. Posjetite rodbinu i prijatelje! Poslije podne nakon blagoslova Nikola će donijeti naš barjak na trg. Svi ćemo se skupiti oko barjaka i krenut ćemo opet u Božje ime istim redom kući, kako

smo i došli. Samo zapamtite, neka nam ovo hodočašće bude svima na spasenje!"

Našoj su se povorki divili. Pohvalili su je. Vratili smo se kući sretni i zadovoljni.

PRVI USKRS

O 40-dnevnom postu bilo je već govora. Da nas nitko ne bi zatvarao u kokošinjac, temeljito smo postili, posebno u Velikom tjednu ili Tjednu muke Isusove.

Zbog nedostatka crkvenih potreba, morali smo sebi koješta uskratiti, ali je ipak Uskrsna nedjelja posebno svečano i lijepo proslavljena.

Tobdžija Adolf i majstor Fijala savršeno su se iskazali. Mužare su nabili barutom, s kojim se kamen krši, a da odjek bude još jači, postavili su mužare na prazno bure, pa je svaki pucanj daleko odjekivao. U narodu je to izazvalo sjećanje na opsadu Sarajeva godine 1878.

Stanovnicima Sarajevskog Polja nije pucanje iz mužara zadavalo straha. Naprotiv, od sveg su se srca radovali. Znali su da ih to njihov župnik poziva, da požure u kapelicu, siromašnu, drvenu kapelicu na Stupu, da u njoj službom Božjom proslave Uskrs.

Ne znam da li se pucnjava iz mužara čula i u Sarajevu, iako je bila jaka. Rezultat se očitovao u tome, što nam je iz Sarajeva stiglo mnogo gostiju. Valjda ih je privuklo lijepo vrijeme. Građani rado dolaze da se nadišu čistog zraka i da se provesele među svojim znancima, posebno u takvim zgodama, kad se sav narod iskreno raduje.

Sa svih strana žure ljudi. Valjda nema toga, koji ne bi na Uskrs došao u crkvu. A kako su svi lijepo obučeni! Svatko ima na sebi nešto nova, a ako baš ništa drugo nema, onda barem novi fes s kitom. Djevojke su izvadile iz sanduka svoj nakit "čelenku" i "đerdan", i tako dotjerane žure veselo u Božji hram.

Iza sv. mise je blagoslov jela. Obično se za posvećenje donese kruh, jaja i pečenje. Iza posvećenja skupe se pojedine obitelji na ledini pred crkvom ili okolo nje i zajedno ručaju. Ne smijemo se tome čuditi. Neki od njih imaju dva, tri, pa i više sati hoda do crkve. Rano odlaze od kuće, a da ništa ni ne okuse, pa ni uobičajenu crnu kavu. Kažu da na Uskrs treba na golo grlo (natašte) pojesti najprije malo posvećenog jela. Narod se smjesti na ledini. Rasprostre se pokrivač satkan od kozje dlake, na sredinu se stavi posvećenje i ostala hrana. Svi posjedaju okolo,

kao oko stola. Tako i kod kuće sjedaju oko sofre (niski stol). Svi slatko blaguju ono, što su sebi s Božjim blagoslovom priredili za ovo uskrsno veselje.

Radost i zadovoljstvo vidio sam i ondje, gdje na prostrtom nije bilo obilje raznovrsnih jela. – Vrlo sam se obradovao kad sam ugledao prakaratura, koji nedjeljom kupi milostinju za siromahe, kako sad ovdje na meraji obilazi one, pred kojima vidi više raznih jela. Pristupi im i zamoli: "Ubogima, koji nisu mogli sebi ništa prirediti!", pa ne čekajući odgovor, izvadi nož iza pasa, odreže komad kolača, uzme jedno jaje, negdje i dva, kako gdje, i stavi u torbu. Opazio sam kako su ga i siromašniji zvali i u torbu mu dodavali hrane.

Kome ne bi srce zaigralo kad vidi, kako ljudi i u veselju misle na sirotinju, te joj rado pružaju i od onoga malo, što sami imaju.

Veselije raspoloženje i življa zabava nastaje iza ručka. Starješina, koji je dosad čuvao čuturu rakije, podmiri najprije svoju družinu, a kad ih redom počasti, ustane da počasti i svoje prijatelje i znance. Veselje obuzme sve. Svatko se raduje na svoj način.

Kod nas, u Moravskoj, koliko sam primijetio, dječaci se tucaju jajima. U Bosni to ne rade samo mladi, nego i stariji. Tucaju se pisanicama (šarenim jajima). Oni, lukaviji, još o pokladama izaberu jaje s tvrdom ljuskom i cijelo vrijeme posta suše ga na dimu, da još više otvrdne, pa da na Uskrs dobiju mnogo jaja. Koliko god netko svojim tvrdim jajetom natuca drugih, sva su njegova, pa ih slaže ili u torbu ili u njedra. Vrlo je zanimljivo to promatrati. Prvi sam Uskrs u Sarajevskom Polju tako upamtio, kao da je nedavno bio. Upravo ga gledam pred sobom.

Najviše je takmičara okupio oko sebe stari Ilija Kramar iz Dogloda. Bio je niska stasa, ali pravi junak. Imao je sreću. Guska mu je snijela jaje s tvrdom ljuskom, ne znam da li ga je sušio. S tim je jajetom pobjeđivao. Imao je punu torbu i puna njedra natucanih jaja.

Pozvao je i mene na mejdan da se potucamo.

Nisam ga odbio, da mu radost bude veća.

"Pričekaj, idem kući po jaje!"

"Ne idi, izgubit ćeš!" – upozoravali su me drugi.

"Neka! Nek se Iliji srce nasmije. Pa je li Uskrs?!"

"Čekaj, župniče!" – viknuo je Ivan Lukić, uhvatio me za ruku i šapnuo mi u uho: "Ako hoćeš da razbiješ Ilijino jaje, uzmi ovo!" Uporno je svjetovao.

"Ovo?! – pa maleno je!"

"Maleno, ali tvrdo! To je od biserke. Tvrđe je negoli guščije!" – opet je tvrdio Ivan.

"A zašto nisi ti s tim jajetom pobijedio Iliju?"

"Znaš šta? Ilija mi je kum. Neću da mu kvarim veselje. Bio bi mi neprijatelj do smrti!" – izgovarao se Ivan.
"Kum, nekum! Tko jaje natukne, taj je pobjednik! Posudi mi ga da se malo nasmijemo!"
"Tukni, ali tanjim krajem i dobro!" – reče mi Ivan.
Vratio sam se kao iz župe i pravo Iliji.
"Tako, dragi junače Ilija, na mejdan u boj!" – izazvao sam suparnika.
"Evo me, župniče!"
"Tko će tucati?" – upitao sam strategijski i samopouzdano, pokazujući jaje maleno, nešto veće od golubinjeg.
"Tukni ti!" – dao mi je Ilija prednost iskreno se smijući maloj pisanici.
"Ništa se ne smij i odluči! Odluči sa svojim oriješkim jajetom! Sad ću ga razbiti!" plašio sam Iliju pripravljajući se za odlučno tucanje. Okretao sam jaje i vrh mu naslinio kao da vagam.
"Udri slobodno!" – kuražio me Ilija.
Tuk!
Guska je podlegla biserki! Ilija je izgubio!
Urnebes smijeha razlijegao se naokolo.
"Nije moguće! To je jaje drveno ili kameno!" – bunio se Ilija.
"Na, odluči je li pravo", – pružio sam mu jaje.
Odmah ga je znalački ispitivao, kuckao o zube, vrtio glavom, ali na jajetu nije pronašao ništa nepoštena, pa ni drugi, koji su kao i Ilija ispitivai.
"Evo ti jaje!" – pružao mi je Ilija pobjeđenog orijaša.
"Tuknut ćemo se još jednom!" – nudio sam.
"Više nema zdravo niti jedno! Sva su natučena", javlja Ilija.
"Pa daj mi onda tri natučena jajeta!"
"Uzmi makar deset!" uslužno je nudio Ilija i otvorio torbu.
"Samo ću tri uzeti! Valjda ću i od drugih nešto dobiti", rekao sam vežući krajeve maramice za jaja.
Obišao sam nekoliko obitelji i već sam imao puno maramicu.
"O o o, Anto! Gdje si mi, pobro?" – viknuo sam.
"Čujem!" – odazvao se glas iz crkve i već je prema meni šepao stari prosjak Anto. (Zvali su ga "brkanlija" zato, jer nije imao brkova.)
"Gledaj, što sam sakupio za tvoje brkove! Pokaži torbu!" – i sva sam jaja istresao u torbu.
"Bog ti platio! Živio! Iskreno je zahvaljivao i tješio se. "Imat ću cijelu sedmicu šta jesti."
"To si siromaha razveselio!", potapšao me po ramenu Pero Barnjak.
"Neka se i on raduje! Uskrs je!"

Uskrsno veselje traje tri dana. Na sva tri dana se uzme ujutro malo posvećenja, a onda se doručkuje i ide u crkvu.
Nakon toga opet se razliježe vesela pjesma.

PČELE

U Bosni obično proljeće počinje ranije negoli kod nas u Moravskoj. Ipak, godine 1891. kao da mu se nije dalo da nastupi iza krute i duge zime, koju smo proživjeli u nedovršenoj kući. Kad je nastupio ožujak (bolje rečeno 'ojužak' jer u njemu puše južni vjetar), kao da je korbačem istjerao zimu. Travanj je prekrio zemlju zelenom travom i nakitio je bujnim šarenilom cvijeća. Svibanj je pretvorio Sarajevsko Polje u raj, kojim teče rijeka Bosna sa četiri pritoke. Na zavojima i plićinama širi se grmlje isprepleteno penjačicama, a posvuda velike kite cvijeća kao da su posijane. Oko Sarajevskog Polja izdižu se brda i proplanci.
Kraj svih briga i poslova nismo zaboravili našu siromašnu crkvicu. Oltarić Majke Božje uvijek smo kitili sve od proljeća pa do kasne jeseni. Ja sam se brinuo da uvijek bude svježega cvijeća, osobito pred nedjelju i blagdane. Kad sam krstario župom, pažljivo sam motrio cvijeće i pamtio gdje koje raste i kad će procvjetati. Tako sam stekao pregled po svoj župi, a posebno u najbližoj okolici. Uvijek sam išao na sigurno i donosio sam kući pun naručaj cvijeća i bogato bi ukrasili oltarić. Redovito je majka slagala cvijeće u kitice, a ponekad bi joj pomagala šumareva žena.
"Oče, ovakovo cvijeće ne raste kod nas. A kako divno miriše!" – rekao sam ocu kad nas je zatekao pri poslu.
Pomirisao je, otkinuo cvjetić, stavio ga u usta i onda me upitao: "Zar ne raspoznaješ miris meda? Pa to je sam med! Kod kuće sam ostavio pčelice, a ovdje nemam ništa, gdje bi bilo za njih toliko paše!"
Uzdahnuo je. On – stari pčelar! Pčelice su mu bile najveća radost. Kad bi nedjeljom i blagdanom došao iz crkve po cijeli bi dan proveo pred pčelinjakom, a isto tako i radnim danom u slobodno vrijeme. A ovdje nema ništa!
"Zato su mi ruke ljepljive, kad donosim cvijeće kući, a nisam se sjetio da je to cvjetni nektar, što ga pčelice sabiru", priznao sam ocu i odmah ga utješio: "Ništa se ne žalosti! Još ćemo ovoga ljeta imati pčelinjak!"
Tako sam obećao i obećanje ispunio. Obilazeći župu došao sam u Otes k rataru Martiću. Opazio sam kod njega slamnate korpe i u njima pčele. Pohvalio sam mu se da mi je otac dobar pčelar, pa ako hoće, moj

će ga otac naučiti pčelariti po našem načinu. Ujedno sam ga zamolio da mi proda jednu košnicu.

"Ma kako prodati? Vašem ću ocu rado pokloniti košnicu, da se ima čime tješiti! A majci ću donijeti malo meda", hitro odgovori Martić.

"Kako te pčele ubijate?" pitao sam Martića.

"Mi pčele ne ubijamo. One se obično umrtve vatrom i dimom, i sve se iz koša izvadi", reče mi Martić.

"To je šteta! Kad ne bi pčele usmrtio, onda bi ti one opet nagodinu koristile. Dođi k nama, pa će ti otac reći i pokazati kako se kod nas pčelari."

"Doći ću čim prije, kad bude zgodno. I pčele ću donijeti", obećao je Martić.

Brzo je došao s pčelama.

Nismo bili pripravni. Košnicu je slobodno stavio na stalak u bašči. Otac se veselio i odmah se spremao da napravi "klat" (klijet) iz fosna, na način naših moravskih stalaka, svakako za okvire. Njegova je radost bila još veća, kad sam se drugog dana vratio iz Sarajeva i obavijestio ga, da će mu gospodin doktor Bayer dovesti dvije "košnice" sa pčelama. "Morat ću postaviti dobar pčelinjak. Odmah ću početi raditi", odlučio je otac. Skupljao je potreban materijal za pčelinjak.

"Već je prošlo vrijeme rojenja, pa se ne moram brinuti za košnice. Ove ću ih zime napraviti i pripraviti. Zasad je dovoljno lijep stančić za pčelice", hvalio se otac i dodao: "Sad ću se barem radovati i veseliti, a u pčelinjaku ima hlada, pa ću se odmarati u njemu."

Pčelinjak je lijepo uređen i dobro smješten. Izletište je okrenuto prema jugu. Pčelinjak je od sjevera zatvoren daskama, da bi pčele bile zaštićene od sjevernih vjetrova i mećave. Iza košnica napravio je otac klupicu za sjedenje. Sve ga je to vrlo veselilo. Hvalio se: "Pčele su tako "zanešene" da ih zimus neće trebati prihranjivati, kako sam kod kuće morao raditi u jesen i proljeće. Već se veselim kako ćemo, ako Bog da, nagodinu pčelariti."

"Imat ćemo mnogo posjetilaca", upozorio sam oca. "Dolazit će gledati kako pčele iza stakla rade i kako se razborito radi s košnicama."

Dosta je pčelara bilo u Sarajevskom Polju i svi su, da bi dobili med, ubijali pčele, a imali su također i dosta voska. Iz voska su pravili voštanice. Palili su ih na Dušni dan, zatim kod pokojnika i za vrijeme sprovoda ili inače na groblju. Mislili su i na crkvu. Stavljali su svijeće na oltar, a po starom običaju i redu pripremali su velike svijeće i "trojstvo", zatim za procesije na Markovo i na prosne dane. Na koga je došao red da pripravi ove četiri svijeće, trudio bi se da premaši svoga prethodnika. —

"Velika svijeća" i "trojstvo" bile su bez ukrasa i manje lijepe nego one od voskara, ali zato iz čistog pčelinjeg voska. O njihovoj sam se vrsnoći uvjerio odmah prve godine. Velika svijeća "paškal" (uskrsna) bila je veća i jača od onih, koje sam kasnije vidio u kapelici Božjeg Groba u Jeruzalemu, a svijeće "trojstvo" zapravo su tri manja "paškala" usađena u limenu podlogu, a nosi se u procesijama (treba zapravo da zamjenjuje svijeću kod blagoslova vatre i svjetla na Bijelu subotu). Na Prosne dane blagoslivljaju se polja 'paškalom' i 'trojstvom'. Kako su teške, imao sam šta držati i njima blagoslivljati!

Otac je u zimi napravio košnicu sa dva otvora: do plodišta i mednjaka. Stavio je ostakljene prozorčiće i sve zatvorio vratašcima koja su dobro prilijegala. — Već su u zimi dolazili pčelari da vide naše košnice. Zadržavali su oca u poslu, jer je svaki znatiželjnik zapitkivao oca za sve. Otac ih je rado poučavao i strpljivo im tumačio.

"A zašto imate toliko novih košnica?" — upitao je Martić.

"Imam tri košnice starih pčela i od svake ću dobiti barem dva roja, zbog toga sam pripravio šest novih košnica. Vrlo ću se veseliti kad se sve napune."

I nije se uzalud veselio! Iduća je godina bila vrlo povoljna. Ispunila su se očeva predviđanja i očekivanja. Svih šest košnica ispunio je dobrim rojevima. Svakoga je dana predvečer sjedio kod svojih pčelica i promatrao kako rade. Pčelice su napravile saće, donosile med i saće zaklapale.

"Onaj će nam se prvi roj brzo rojiti: pčele se više ne skupljaju u grozd na ulištu, a danas kraljica ne trubi", javljao je otac kad je došao iz pčelinjaka.

Odmah sutradan oko devet i po radio sam u župnom uredu i kod otvorenog prozora čuo sam telefon bez žica kako glasno javlja: "Stjepane! Pčele se roje!" Poznao sam po glasu, da to majka javlja iz bašče ocu, koji je u konjušnici završavao remen na ormi.

Otac je odmah otrčao u bašču, a i ja za njim, da pomognem, ukoliko će to biti moguće.

"Zar nisam jučer rekao? Brzo vodu i metlu! Sjedaju na drvo u bašči, poškropit ću ih malo, da časak počekaju, dok nešto nađem. Skovat ću nekakav sanduk!"

To sam čuo prije negoli sam dotrčao u pomoć. "Oče, u crkvi ima sanduk od krstionice. Donijet ću ga. Valjda će biti dobar."

"Pa brže!"

Donio sam.

"Bit će dobar!" — suglasio se otac, iako je sanduk bio bez pravog oblika: dolje širok, gore uzak i bez dna. Na brzinu je izrezano ulište, polo-

žene daske, i već su u podne izlijetale pčelice iz novih košnica.
"Ovdje je radost pčelariti!", hvalio se otac. To mu je barem bila naknada za razne neugodnosti, koje je također iskusio.

Kad bi došli gosti, a tih je kod nas uvijek bilo dosta, ponudili bi im maslaca i meda, koji se sjajio, a miris bi mu ispunio sobu, tad je bilo hvale naveliko! Pri tom smo koješta i saznali, kako drugdje upotrebljavaju med. Spomenut ću samo jedan slučaj.

Sastalo se kod nas društvo znanaca. Među njima bio je i šef naše željezničke stanice, rodom Poljak. Majka je stavila pred goste maslaca i meda. Gospodin šef upita poluglasno: "Majko, imate li "ogarky?" – Mislila je, šta je to, a tada jedan poznati gospodin, Hrvat, reče: "Majko, gospodin bi želio krastavce." – "Chrastavce? To su kod nas žabe, te nemamo", rekla je majka. Tad je gospodin Wollner, Čeh, poučio majku: "Gospođo, šef pita imate li kiselih krastavaca." – "A, njih imamo dosta i dobri su!" – Odmah je požurila da donese naše oharki. Donijela ih je. Gospodinu su šefu zasjale oči od radosti. Razrezao je krastavac, premazao ga medom i slatko pojeo. Rekao je: "Ovako se to kod nas u Poljskoj radi!" Mi, ostali, najprije smo gledali, a onda smo i mi pokušali i izrekli svoje mišljenje: "Nije to loše. Kiselina se krastavca ublažuje medom, a i žeđ se lijepo gasi."

Od toga smo vremena na taj način gasili žeđ.

Sad ću reći, kako je otac prošao sa svojim đacima, koje je učio pčelariti na naš način. Otac ih je učio, radio, pokazivao. Svi su to hvalili, ali takav im posao nije odgovarao, pa su ostali pri svome.

Sjetio sam se Ovidijevih riječi: "Vidim bolje i odobravam ga, a slijedim gore!"

"GLASNIK PRESVETOG SRCA ISUSOVA"

U kolovozu godine 1891. d[illegible]ezao se na Stup k nama naš nadbiskup, da pogleda šta smo sve uradili. Župni je stan bio dovršen, ali siromašan, no ipak uredan. Oko velikog dvorišta postavljene su u četverokut gospodarske zgrade tako, da su posve zatvarale dvorište, pa je sve izgledalo poput malog dvorca.

Pred župom, na cijelom prostoru, skupljen je sav kamen za gradnju crkve. Nadbiskup se smiješio. Srce mu je bilo prepuno radosti. Da je zadovoljan, vidjelo se iz njegovih riječi: "Lijepo i svrhovito ste to uradili. Takve provincijske župe dosad u Bosni nema!"

"Sada ćemo složiti daljni program rada. – Ljetos ćemo postaviti samo temelje crkve, da se preko zime dobro slegnu. Dotle će zanatlije napraviti prozore i sve ostalo što treba, da se u proljeće može nesmetano nastaviti gradnja."

Nadbiskup me pogledao u oči i rekao: "Sad čujte što vam stavljam na srce! Župnik kraj svih briga za svagdanji kruh ne smije zaboraviti ni duhovne potrebe kako svojih župljana, tako i cijeloga naroda. Naša je stolna crkva posvećena presvetom Srcu Isusovu, a time je ujedno i cijela Bosna i Hercegovina njemu posvećena. No dosad nemamo časopisa, koji bi širio njegovo štovanje i zagrijao srca vjernika da zavole božansko Srce. Zato ćemo početi izdavati časopis "Glasnik Srca Isusova", a vama, dragi Franjo, povjeravam njegovo uređivanje. Šta kažete na to, velečsni?"

"Posla se ne odričem, ta radi toga sam i došao u Bosnu da pomognem koliko mogu. Ne bojim se administracije, ali se bojim da moje znanje, iskustvo i snage neće biti dovoljne", odgovorio sam iskreno i pošteno.

"Kad gospodin Bog pomaže, onda sve ide dobro. Zato se ništa ne bojte! Usrdno molite Duha Svetoga za pomoć. Dobru molitvu Bog ne odbija! Mi ćemo vam također pomagati. Pa onda s voljom na taj posao! Napravite potrebne priprave, da već na Novu godinu bude prvi broj "Glasnika" u rukama čitatelja!"

"Pokušat ću, preuzvišeni, ali ne znam da li ću to uspjeti." Pristao sam kao u polusvijesti, jer su mi se u glavi pretakale tolike misli, da mi se od toga mutilo.

Lako se kaže: Napravite potrebne pripreme.

"Gdje tiskati? U Sarajevu, u Zagrebu ili gdje drugdje? Sjetio sam se da u Brnu već nekoliko godina izlazi časopis: "Škola božanskog Srca Gospodnjeg". Odmah sam odlučio pisati benediktincima u Brno, jer oni imaju tiskaru. Rezultat je bio dobar: kratkim dopisivanjem i dogovaranjem pogodili smo se za cijenu. Uprava nam je odobrila vrlo niske cijene i još nam je ponudila drugu prednost, da će nam, naime, dati na raspolaganje prikladne slike, kojih imaju mnogo. Za svaki će nam broj dati besplatno po dvije. To smo, naravno, vrlo rado i zahvalno prihvatili.

Druga priprava za redakciju.

Uzorke sličnih časopisa. Tražio sam uglavnom prva godišta "Škole božanskoga Srca Gospodnjeg". U tiskari, u Brnu, bili su već rasprodani. Gdje da se nabave?! U biblioteci Bogoslovije sigurno su pohranjeni. Na koga da se obratim? Bez dugog razmišljanja napisao sam pismo tadašnjem župniku u Dražovicama Antoninu Stojanu, koji mi je već više puta pomogao. Ni ovog se puta nisam prevario. Ubrzo mi je stigao paket i u njemu sva objavljena godišta časopisa "Škola božanskog Srca Gospodnjeg".

Više se nisam bojao. S voljom sam se prihvatio posla. Ubrzo smo nakon toga uredili članke za prvi broj.

Skroman je bio početak "Glasnika", ali s Božjom pomoći "Glasnik" se održao i napredovao. Nakon dvije godine izlaženja tiskao se najprije u Sarajevu, a zatim u Zagrebu. Tu su ga preuzeli oci isusovci, gdje i danas izlazi (g. 1933). Ljetos se navršilo četrdeseto godište.

POSEBNA BOŽJA ZAŠTITA – BRIGA ZA BOLESNIKE

Više mi se puta dogodilo da sam se našao u takvim okolnostima, da sam se upravo čudio, kako sam se iz njih izvukao bez loših posljedica. Spoznao sam da to nije bilo moguće bez očite Božje zaštite.

Navest ću samo jedan primjer.

Bila je nedjelja. U obližnjem sam selu trebao obaviti službu Božju. Jahao sam preko Sarajeva. Ulica je bila strma, pokaldrmana "mačjim glavama" (dosta krupno okruglo kamenje). Jahao sam slobodno. Konj je, kako mi je izgledalo, išao čvrsto i oprezno. Najednom, kao da mu je netko sve četiri noge sa strane podbio, srušio se na desni bok, i to tako naglo, da nisam imao vremena ni pomisliti, kako ću se spasiti. Konj je svm svojom težinom pao na moju desnu nogu. Prva mi je misao bila: noga je slomljena! Ipak, izvukao sam lijevu nogu iz uzengije i viknuo na konja. Ustao je mirno, okrenuo se i gledao me. Ležao sam i pipao nogu, i gle, nisam napipao lom, a nisam ni bol osjećao. Ništa! Malo sam hodao, da se temeljito uvjerim, da mi se nije ništa zla dogodilo. Kad sam se uvjerio da mogu čvrsto koračati, zahvalno sam rekao: "Hvala Bogu! Noga mi je zdrava!"

Uzjahao sam konja i poluglasno pjevao: "Tebe Boga hvalimo"! Jahao sam dalje. Zahvaljivao sam gospodinu Bogu na očitoj i posebnoj zaštiti. Požurio sam u selo da obavim službu Božju.

Drugom sam zgodom bio pozvan k bolesniku. Konji nisu bili kod kuće, a znao sam da se sve do kasno navečer neće vratiti. Šta da radim? Do bolesnika je bilo oko sat hoda, i to preko potokâ i rijekâ. Seljak, koji je došao po mene, primijetio je moju neodlučnost, pa reče: "Pričekaj, odmah ću ti dovesti konja!" Otišao je. Ubrzo je doveo tovarnoga konja sa sedlom, naravno sa samarom!–Za konjem je trčalo ždrijebe, oko godinu i po staro, bez oglavine, bez sedla. Trčalo je za majkom kao psić.

Spremao sam se da sjednem na samar kobili, a na to mi seljak reče: "Hajde ovamo! Ovo je konj na kojemu još nitko nije jahao! I naš Gospodin Isus, kad je jahao u Jeruzalem, sjedio je na magarčiću magarice."

Šta sam mogao prigovoriti takvom argumentu?! Ništa nisam rekao. Pomislio sam: "Tebi se, Gospodine Bože, preporučam!"

Posadili me na ždrijebe, na kojemu još nitko nije jahao i začudo, ždrijebe je mirno išlo za majkom, kao janje, i nosilo je spokojno preko potoka i rijeka Krista Gospodina bolesniku. Čudio sam se toj neobičnoj tišini i miru. Kako da to protumačim?!

Hvala Bogu, koji svime upravlja!

U propovijedi kod dominikanaca na drugu nedjelju po Duhovima godine 1893. ispričao sam nakon evanđelja (Lk 14,16) ovaj slučaj:

Godine 1892. neki je svećenik bio pozvan bolesniku, a doveli su mu osedlana konja, kako je to bio običaj u Bosanskoj krajini. Običaj i potreba! Konj, dvogodišnji ždrijebac, bio je objestan i divlji. Još nije naučio da nosi jahača.

Kad je svećenik, obučen u svećeničko odijelo, a s Presvetim na svojim grudima, prišao konju, opazio je da je konj nemiran. Čuo je opasno frkanje, ali je ne bojeći se pristupio konju, stavio lijevu nogu u stremen da se na konja baci. No u tom trenutku, kad je konj osjetio na leđima teret, prepao se, propeo i oborio svećenikovog slugu na zemlju tako, da je pao leđima na gomilu građevnog kamenja. Konj je prednjim nogama skočio slugi na prsa i odjurio preko velike gomile kamenja pripravljene za gradnju crkve. Posrtao je među kamenicama, ali začudo nije noge polomio. Svećenik je lebdio u zraku. Samo je jednom nogom stajao na konju, lijevom je rukom držao uzdu, a desnom je pritiskao na grudima Presveto. Zaštiti Svevišnjega preporučivao je i slugu i sebe.

I gle! Taj je svećenik čudom spašen. Nije pao s konja, premda je samo jednom nogom stajao u stremenu. Ni konj nije na onom kamenju polomio noge, niti se ozlijedio. Kad se konj malo smirio iza dulje jurnjave, svećenik je sjeo u sedlo, vratio se do kapele da svog slugu opremi misleći da je poginuo ili je teško ranjen.

Međutim! Ni slugi se nije ništa zla dogodilo!

Tko ih je spasio?

Svećenik je to smatrao čudesnom Božjom zaštitom. Spasio ih je Isus prisutan na grudima svećenika, koji je molio "Tebe Boga hvalimo" i žurio bolesniku na onom istom konju. – Bolesnika je ojačao presvetim kruhom za smrtnu borbu i okrijepio ga za put u vječnost.

Onaj svećenik je isti onaj, koji vam ovo priča. Sa svojim je ocem živio u Bosni u blizini Sarajeva, na župi koja se zove Stup, a cijeli se kraj zove Sarajevsko Polje.

ŽETVA

Kako sam već spomenuo, uspostavio sam u Sarajevskom Polju uzorno gospodarstvo.

Da li je zaista bilo uzorno? Ne znam.

Pametan gospodar sve unaprijed pripravi, a takav je gospodar bio i kod nas, ali ne ja, nego moj otac. On je od onih starih, iskusnih gospodara, koji sve što mu u gospodarstvu treba, sam napravi. O njemu mogu bez ustručavanja reći, da je bio sveznadar. Znao je sedlarske, stolarske i kolarske poslove. Potreban alat za sve to dopremio je iz Moravske. Otac je na primjer popravljao ormu, šio oglav, pršnjak, trbušnjak, kajiševe. Iz kože sa slanine pravio je glave za mlatove. Jednom se dogodilo da je momak vraćajući se s oranja zapeo kotačem od pluga za neko drvo, pa je time oštetio kolo. Kad je došao kući, nije ništa rekao. Skinuo je kolo, stavio ga na rame i pošao od kuće. Na vratima se susreo s mojim ocem, koji ga je upitao: "Kamo ćeš s tim točkom?"

"Nosim ga kolaru u Sarajevo, da mi se ne raspadne",rekao je momak. "Pokaži, šta mu je!" – Čim je otac pogledao točak, dodao je: "Zar te ne bi bilo stid, da s tim odeš kolaru, ti, koji si izučeni kolar?! Dođi i vidi! Odmah ću ti pokazati, kako se to popravlja."

Otišli su u kolnicu, gdje je bila stolarska klupa. Otac je pred njim rastavio točak, makljom sastrugao oštećene šiljke i opet ih zasadio u glavčinu točka, a šiljke pričvrstio na željezni obruč. Zatim je udario točkom o zemlju da se kolutao cijelim dvorištem sve do gumna i nije se pokrenuo u glavčini.

"Vidiš, nisam kolar, ali takvu malenkost treba svaki seljak sam popraviti, inače će toliko plaćati zanatlijama, da mu od ljetine neće ništa preostati."

"Ja sam učio zanat u tvornici strojeva kod Šmida u Ivanovicich na Hane. Ondje smo radili "dlaby do fukaro, mlatilice i druge strojeve,ali nikada nisam vidio, kako se prave glavčine za točkove", rekao je momak da se opravda.

Odmah iza proljetne sjetve spremao se otac u žetvu."Nemamo stranjače na kolima, a trebat će nam, kad budemo dovozili ljetinu." To je rekao i pribavio dosta drveta za stranice i prečke, te počeo izrađivati ljestve. Do žetve su bile gotove. Izradio je i sve ostalo potrebno u gospodarstvu.

Majka se brinula za okopavanje krumpira i repe. Toga nije bilo mnogo. Radile su majka i naša djevojka.

Vrijeme je bilo povoljno. Žito je raslo i uspjevalo izvrsno i bez gnojenja. Svakako mu je bilo dobro, jer je zemlja bila dobro poorana. Seljaci, prolazeći pokraj polja, stali bi i promatrali naš ječam, koji je bio viši od pola koljena. Hvalili su ječam i čudili se što je u njemu toliko trave. Što se više približavala žetva, to su se više čudili, jer je trava mjestimice rasla skoro do klasa.

Konačno je ječam sazrio. Otac je upozorio starog Marka, koji niti jedan dan nije izostavio sv. misu, ovako: "Sutra ćemo kositi ječam pred Filipovićem. Dođi pogledati!"

Došao je Marko kao obično u crkvu, zatim je kod nas doručkovao, a onda je otišao s ocem u polje. Otac je tada s kosom, koja je imala dodatak za kosidbu žita, imala vodir s brusom i ozbiljno je koračao. Na putu uz naše polje već je stajalo mnogo znatiželjnika. Svi su oni došli da vide kako Švabo kosi.

Najprije su grablje temeljito pregledane. Zupci su žutom žicom učvršćeni. Seljaci nisu shvatili zašto, to im je izgledalo suvišno. Otac im je to rastumačio. Prekrižio se i počeo sjeći kosom i slagao žito u redu kao ravnalom. Rezao je pri korjenu.

Gledaoci dosad nisu to vidjeli, jer Bošnjaci sve vrste žita kose golom kosom, kako se kod nas kosi sijeno ili djetelina. Vrtjeli su glavama: "Ječam ko ječam, ali pšenicu ne bih mogao ovako kositi", spomenuo je netko.

"Visoko žito siječemo (kosimo) opet ovako", poučavao je otac i sjekao do koze (visoko 15 do 20 cm), a djevojka pripravna sa srpom pod pazuhom počela je odabirati i slagati na gomilice.

Novo čuđenje.

"To je sve suvišno", mislili su neki.

"Šta ćete s tim sada raditi?", pitali su drugi.

"Kad se žito osuši, svezat ćemo ga u snopove i odvesti u hambar", objašnjavao je otac i nastavio: "Vi zgodno radite i brzo ste gotovi, ali ne znate da kod vašeg posla polovicu zrna ostavite u polju. Kad kosite, mnogo klasova ugazite, kad grabite, mnogo se istrese, kad nosite u kola također, a i putem mnoga zrna ispadnu. Prema tome vi ne skupite ni polovicu od svega onoga što vam je na polju rodilo."

"Pravo kaže otac Stjepan", potvrdio je stari Marko, a pametni su mu povlađivali.

"A kako ćete vezati?" – upitao je susjed Filipović.

"Kad budemo vezali, dođi, da vidiš!" – kratko mu je otac rekao i nastavio je da kosi. Neki su gledaoci obilazili ocjenjujući naš posao, a neki su ustrajali i pažljivo ocjenjivali, kako otac siječe. Čudili su se kako je strnjište nisko, pri samoj zemlji i između pokosa zemlja je kao pometena i žito nije prosuto, koje sjekač ugazi. Neki se od prisutnih odvažio i zamolio oca da mu dozvoli pokušati, da li bi znao s tim grabljama kosi-

ti. Dozvolio mu i pokazao mu, kako se grablje ne bi u rukama prevagnule i šiljkom zabadale u zemlju. Kako je predviđao i dogodilo se: iako ljudi čvrsti i jaki, ipak skoro pri svakom zamahu zarili su u zemlju i zato odmah o tome rasudili:

"Naše je košenje lakše i zgodnije!"

"Imaš pravo, Ivane! Ali kad bi rekao: mi smo komotniji i ljeniji, to bi priznanje bilo pravilnije. Mi ne gledamo na ono komotnije, nego na ono što je korisnije i bolje!" – odvratio je otac i sjekao dalje, te ostavio gledaoce, koji su ubrzo iza toga otišli.

Na suncu se žito brzo osušilo i djetelina se prosušila sve do zemlje. Spremili smo se da sve povežemo, ali slame za uža nije bilo. Čime ćemo vezati?

"Hajdemo po pruće!", pozvao je otac mušku čeljad. I otišli smo. Niže župe zakretala je Miljacka i u tom se zakretanju razlijevala i u pješčanom je dijelu zarasla grmovima pruća. Pruće je o žetvi najbolje, zato nam je trebalo zamijeniti slamu. Izabrali smo najprikladnije pruće i narezali nekoliko snopova.

Prigodom vezanja opet nije manjkalo gledaoca. Ja sam prostirao pruće, djevojka je grabila otkose, momak je slagao gomilice, otac vezao, a majka slagala snopove u dvanaesticu (krstaču), pa je tako posao brzo napredovao i u malo vremena dogotovili smo sve. Poslije svega samo se još polje pregrabljalo velikim grabljama, pa se nije niti jedan klas vidio na polju.

"Lijepo to rade, ali toliki posao!" – zaključili su gledaoci. Naš im se završeni posao svidio, ali ih nije oduševio, da bi nas nasljedovali.

Počeli smo mlatiti žito.

Bošnjaci su svako žito gazili konjima, kako se u to doba općenito radilo na jugu. Odstupili smo od njihova načina. U Sarajevu je bio tada apotekar Pleyel, naš zemljak iz Telča u Moravskoj, koji mi je često pomogao, kad sam bolesnike liječio od raznih bolesti. On je imao u Pazariću gospodarstvo, pa je pribavio potrebne strojeve. Posudio sam od njega ručnu mlatilicu (vršilicu) i puhač (vijaru), najmio sam četiri snažna čovjeka za okretanje i počeli smo raditi. Žito suho, junaci su okretni, otac je ravnomjerno dodavao snopove, pa se stoga gledaocima činilo da je to igračka. Nije im promaklo iz vida, da to ide tako lijepo, jer je žito poravnato, pa su sad shvatili, zašto smo žito vezali u snopove.

Kad je završio posao s mlatilicom, postavili smo tada puhač. Nije bilo vjetra. Sparina. Ni vjetrić nije puhao, a mi smo pod šupom počeli čisteći izmlaćena zrna. Išlo nam je mnogo bolje negoli smo očekivali. Već smo do užine bili gotovi. Ječam je razvrstan.

"Onaj se čisti proda za slad u pivovaru", poučavao je otac, "kod kuće se ostavi samo toliko, koliko je potrebno za sjeme, a onaj se osrednji krupno samelje za hranu svinjama, a ostatak je za perad, koja će iskoristiti i razno drugo sjemenje iz trave.

Poslije posla ugodan je odmor. Zasjeli smo u hladovinu, a majka nam je donijela okrepu. Uz nas su bili i uzdržljivi gledaoci, koji su se revno zanimali za gospodarstvo. Među njima je bio i naš susjed Filipović, pravoslavac, zanimanjem špediter.

Govorilo se samo o gospodarstvu.

Svi su priznali da je njihov način gospodarenja vrlo primitivan i oskudan, a da bi se s polja moglo više dobiti. Susjed je Filipović promatrao slamu, koja se s travom, odnosno djetelinom, zelenila skoro kao njihovo sijeno, pa je upitao oca: "Šta ćete raditi s tom slamom?"

"Cijelu ćemo je zimu davati konjima! Znaš da nemamo livadu, pa će nam zato ova slama zamijeniti sijeno", tumačio je otac. "Ali, ako jesen bude povoljna, vidjet ćeš da ćemo u jesen dovesti s onog polja još jedna kola djeteline kao drugi rod. I to će također biti za konje."

"I ja bih to trebao!", uzdahnuo je Filipović. "Imamo vrlo malo sijena. A kako dogodine?", ispitivao je dalje.

"Dogodine ćemo također brati drugu ljetinu. Prva će ljetina narasti skoro do pasa, druga će biti manja, a bit će je također troja kola. Ona je za konje bolja i izdašnija negoli vaše sijeno", tumačio je otac.

Filipović je duboko uzdahnuo. Očito se vidjelo da je nezadovoljan. Konačno je rekao: "Tako se moramo učiti gospodariti!", umiješao sam se u razgovor. "Bi li je htio imati već dogodine?"

"Kako ne bih?!" – odgovorio je.

"Možeš je zasigurno imati! Čuj, reći ću ti nešto vrlo važno. Vidi! Ti imaš zemljište tik do moje crkve, a moje je zemljište kraj tvoje kuće, upravo pred prozorima. Zamijenimo ta zemljišta! Ja ću ti ustupiti onu njivu pred tvojom kućom, iako je već posijana djetelinom, pa tako na proljeće ne moraš ni orati, ni sijati, a imat ćeš dva uroda, a ti da meni ustupiš od svoga dijela toliki dio, koliko je moje zemljište. Znam dobro da to ne možeš sam učiniti, zato, ako se slažeš s ovim prijedlogom, otiđi vlasnici u Kobiljdol i obrazloži joj moju ponudu. Ako je s tim sporazumna, neka dođe k nama na dogovor. To će biti za obje strane zgodnije, a ti ćeš, Risto, imati na godinu gomilu djeteline, i to bez muke! Slažeš li se?"

"Slažem se! Otići ću k njoj čim prije!"

"Pade ti, Risto, sjekira u med!" (To znači, kad tu sjekiru izvadiš, moći ćeš dugo lizati med). – Svi su odobravali tu odluku.

Risto Filipović, vjerojatno, nije odugovlačio s posjetom vlasnici zemljišta. Bio je njezin kmet. Vlasnica zemljišta, Turkinja, ubrzo se dovezla k nama u župu. Upravo tada nisam bio kod kuće, a kad sam se vratio i unišao u kuhinju, opazio sam lijepo obučenu Turkinju, kako nepokrivena lica slasno pije kavu s mojom majkom. Uzmaknuo sam se i otišao. Znao sam dobro turske običaje i nisam htio ometati mir i svetost "ženskih odjeljenja stana" (harem). Majka je ipak došla po mene: "Dođi u kuhinju! Ono je gospođa, vlasnica zemljišta odmah do našega!"

"Neka se pokrije da mogu ući!"

Zamalo sam unišao u kuhinju. Turkinja je imala preko glave prebačen šareni rubac, kraj mu je držala u zubima, ali čelo, oči i nos bili su otkriveni.

Pozdravio sam je i ukratko rekao o čemu se radi.

"Risto mi je to već sve rekao", primijetila je tihim glasom, a kraj rupca nije više držala u zubima. Bila je udovica, pa je smatrala da se ne mora kriti.

Odmah smo se o svemu dogovorili. Tako sam upotpunio veliko zemljište oko crkve i župe, a u tome mi je pomogla naša djetelina i uzorno gospodarstvo.

Ovom prilikom mogu odmah spomenuti i košnju koju smo obavili iduće godine.

Kad smo dovozili đubre iz ergele, onda su se seljaci smijali, da župnik dovozi "zeleno đubre". Nisam se na to osvrtao. Vozio sam i dalje na kompost cijelu godinu 1891. Kad je tako momak vozio već 78. kola, susreo ga je u krugu kapetan. Vidio je kola i sanduk vrhom pun i upitao momka: "Odakle si?"

"Sa Stupa, od gospodina župnika", odgovorio je kratko.

"A to je za 10 krajcara?!" – primijetio je kapetan i otišao u svoj ured.

Čim se momak vratio, izvijestio me, šta je kapetan rekao.

"Dobro! Sutra ću mu otići!"

Unišao sam u ured i po vojnički pozdravio. Ponovio sam, što mi je jučer rekao momak. Upitao sam da li smijemo i dalje voziti đubre.

Kapetan je bio bolje raspoložen negoli jučer i mirno je rekao:

"Dozvolite, takva kola za 10 krajcara?!"

"Onda nudim 12 krajcara", isto sam tako mirno rekao.

"Onda vozite dalje!" – bio je odgovor na moju ponudu.

I vozili smo dalje, i onako se jesen približavala.

U jesen smo razvozili kompost po cijelom polju. Bilo ga je debeo sloj, pa smo morali duboko orati, da se đubre zaore. Sve smo dobro učinili i posijali raž.

Žito je lijepo niklo. Polje je najprije izgledalo kao ledina, a kad je kasnije poraslo, kao livada. Tad je došla nova briga: kako ćemo zaštiti žito od stoke, koja se po domaćem običaju slobodno kretala po poljima i pasla gdje je god nešto našla. U susjedstvu je bio određen čuvar, koji je stoku odgonio, da nam ne bi popasla raž s korjenčićima.

To je uređenje uspjelo. Na proljeće je raž očigledno rasla. Kad se ljeti izmetala, dosegla je visinu od 2 metra, a na mjestu, gdje je ležao kompost, bila je visoka čak dva metra i 40 centimetara.

"Ovim se uspjesima moraš pohvaliti gospodi u uredu!" – pomislio sam i tako sam i učinio. Tada je okružni predstojnik bio barun Malynary, čovjek za glavu viši od mene. Donio sam mu čuperak raži s mjesta, gdje je bio kompost. Raž sam zamotao u karton od pola metra.

Kratko sam se predstavio: "Dolazim Vam, da se pohvalim, kakvu sam raž uzgojio u Sarajevskom Polju, gdje sam se naselio kao ratar, koji će voditi uzorno gospodarstvo. Inače sam upravitelj katoličke župe na Stupu."

Predsjednik je razmotao karton i rastegnuo raž. Sezala mu je iznad glave. Vrtio je glavom i rekao: "Ovakovu raž nisam ni kod nas u Madžarskoj vidio! Zahvaljujem vam, što ste me na to upozorili!"

Zahvalio sam na priznaju i otišao.

Tjedan dana nakon toga dobio sam od vlade uputnicom 200 forinta kao priznanje za uzorno gospodarstvo.

Kad je raž dozrela, pokošena je pod nadzorom mnogih "promatrača" slagana u gomilice, povezana ne u snopove, nego u ručice, koja je na polju postavljena od same raži, makar još neomlaćena.

Raž je dovezena u hambar i u zgodno je vrijeme bila izmlaćena. Ovog puta nismo upotrijebili vršilicu, nego mlatila. S njima smo cijeli urod izmlatili. I dobro smo napravili. Vijest se o tome brzo razglasila. Ubrzo su došli službenici iz sarajevske bolnice, a također i oni iz kasarne. Usrdno su molili da im prodamo za slamarice slamu od raži, jer je bosanka slama vrlo usitnjena. Došli su i sedlari, pa molili slamu za hamove. Teško je bilo svima udovoljiti, jer toliko slame nismo ni imali. Sva je slama otišla! Teškom smo mukom sačuvali u ručicama za dogodine. Od zrnja smo namljeli raževoga brašna, da se opet jednom osladimo kruhom kao kod kuće u Moravskoj.

POSVEĆENJE BOŽJEGA HRAMA

Namjeravali smo da se crkva na Stupu blagoslovi na Veliku Gospu, tj. na blagdan Uznesenja bl. Djevice Marije, koji se u Bosni što svečanije slavi. – Ali, kako to obično biva, pri dovršenju radova uvijek je netko u zakašnjenju. Tako je i posveta crkve bila u nedjelju 18. kolovoza godine 1892.

Crkvu je blagoslovio vrhbosanski kanonik dr Anton Bonaventura Jeglič, koji je ujedno bio upravitelj škola u Zavodu sv. Josipa od časnih sestara "Kćeri Božje ljubavi", kod kojih sam bio četiri godine kateheta.

Sestre su se vrlo trudile, krasno su uredile i okitile cijelu crkvu, a posebno glavni oltar.

Tada još nismo imali u tornju naše crkve zvona, pa smo vjernike pozvali paljbom iz mužara. To zapravo nije ni bilo potrebno, jer se vijest o blagoslovu naše crkve razglasila ne samo u Sarajevu, nego i nadaleko po Bosni. – Na našu posebnu molbu toga su se dana svi vlakovi, koji su vozili na prugi: Sarajevo-Brod i Sarajevo-Mostar, zaustavljali nedaleko naše crkve. Udaljenost nije iznosila niti 50 metara.

Kod blagoslova je učestvovalo ogromno mnoštvo vjernika. Poznato je da Bošnjak vrlo rado posjećuje svetišta Majke Božje, koju on naziva "draga naša Gospa". I k nama su toga dana došli iz vrlo velikih udaljenosti. Ta kako ne bi došli u Sarajevsko Polje, gdje se blagoslivlje crkva Majci Božjoj "Pomoćnici kršćana"?!

Nakon blagoslova crkve svečanu je svetu misu služio ugledni kanonik, pri kojoj su vrlo lijepo, skladno i dirljivo pjevale časne sestre Zavoda svetog Josipa sa svojim učenicama i gojenicama. Mjesto orgulja poslužio je harmonij. Poslanicu i evanđelje, po ondašnjem običaju, pjevao je svećenik na hrvatskom jeziku.

Poslije evanđelja prečasni je s oltara održao vjernicima propovijed o štovanju Majke Božje, pomoćnice kršćana, kojoj je i crkva posvećena.

Vjernici su sve pažljivo pratili, skrušeno se udarali u prsa i glasno uzdisali: "Majko Božja, ti nam budi u pomoći!"

Nakon dovršene svečane službe Božje nastalo je živo komešanje po cijelom prostoru pred crkvom i oko nje, a isto tako po susjednim zemljištima, koja su bila davno požnjevena, pa su ih stoga mogli vjernici koristiti.

Domaći su župljani donijeli po običaju sa sobom hrane. Pojedine su se obitelji smjestile po polju. Sjedeći tako na zemlji pozivali su svoje rođake i znance da s njima blaguju ono, što im je Gospodin Bog udijelio.

Došlo je i mnogo raznih prodavača, uglavnom hrane i pića. Na glavi su

nosili dasku, a na njoj pogače (somune), pečenu bravetinu i voće, a od pića "hladno šerbe" (limunadu) i sladoled. Kod obližnje kavane na putu pila se kava i piva, no u onoj ljetnoj sparini sve su rezerve brzo nestajale.

Poslije podne nakon blagoslova s Presvetim gosti su se razilazili, kako je tko mogao: netko pješke, netko kolima, konjima, a netko vlakom.

Svečanost blagoslova crkve odlično je uspjela.

ZVONA OD STOJANA

Malo nakon blagoslova crkve ugodno smo se iznenadili, kad smo dobili obavijest od sarajevske željezničke stanice, da nam je stigla pošiljka. Pošiljalac: Antonin Cyril Stojan, župnik u Dražovicama, poslao je za našu crkvu dva zvona. On je u Dražovicama u Moravskoj temeljito obnovio župnu crkvu. Dva je odslužena zvona zamijenio novim zvonima, a ona je stara poslao nama.

"Šteta, što nisu stigla prije blagoslova crkve! Bilo bi onda još svečanije. Mogli bi i zvoniti i pucati." – Tako sam žalio, ali sam se i radovao i bio zadovoljan da nam je za crkvu stiglo nešto vrlo potrebno.

Odmah smo se s ocem uputili na željezničku stanicu. Zvona smo uz slavu dovezli kući i bez odgađanja napravili u tornju potrebna ležišta.

Nisam sebi uskratio tu radost, da sâm iznesem zvona u toranj i postavim ih u ležišta. Zvona nisu velika, ali će dobro poslužiti. Smjesta smo napravili pokus, da čujemo njihov zvuk. Zvonila su čisto i ugodno. Odmah je određeno: u radne će dane zvoniti malo zvono, a u nedjelje i blagdane najprije će malo zvono zvoniti, a nakon pola sata oba zvona zajedno. Mi smo se veselili odmah, a iduće nedjelje veselila se s nama cijela župa.

OLTAR

Gradnja je crkve napredovala i približavala se svome kraju. Trebalo je razmisliti i o tome, kako će se urediti unutrašnjost crkve i nabaviti glavni oltar. Prijedloga, mudrovanja, pa i lijepih primjera bilo je napretek. Teško se bilo odlučiti, i to jedino radi onoga "što svijetom vlada"[1] i "pošto je u Pragu kuća". Konačno je jednoglasno odlučeno da se zasad za-

1. Češka je poslovica, a znači novac.

dovoljimo oltarićem, koji je nekoć bio u kapeli na groblju, a sad je u privremenoj drvenoj kapelici na gradilištu. Nije velik. Na njemu je slika "Majke dobrog savjeta". Nju ćemo uvijek ukrasiti i nakititi što ljepše. Nadamo se da će nam nebeski Otac u svojoj dobroti i blagosti oprostiti milostivo sve naše nesavršenosti i priznati nam našu dobru volju, te je nagraditi. Hoćemo li zaslužiti da nam pronađe neke dobročinitelje?

Ostali smo pri svojoj zamisli. Oltarić smo kitili Božjim, svježim cvijećem, koje je cvjetalo tokom cijele godine i izmjenjivalo se sve ljepše od ljepšega. I sušili smo ga, pa čuvali za zimske dane. Nasušili smo i prikladne trave, na pr. "brkove sv. Ivana" i druge, da se bolje urede i ukrase kite cvijeća. Imali smo i šarenih cjetova raznih "slama". Još se i danas sjećam, kako je moja majka s mnogo ljubavi i vještine slagala zimi kite cvijeća zajedno sa župljankom, suprugom našeg prijatelja i zemljaka Alfreda Wolnera, tada šumara na Ilidži.

Oltarić je u crkvi vrlo ugodno djelovao.

Brigu smo za glavni oltar odložili za kasnije, no dočekali smo iznenađenje!

Na župni ured na Stupu stiglo je pismo iz Graza (Štajerska) s upitom, da li bi htjeli oltar za našu crkvu?

Naš je nadbiskup odlučio da odgovorimo, kako ćemo taj dar vrlo radosno i sa zahvalnošću primiti. Nismo ni pitali kakav je oltar, niti smo ih upitali, tko ih je obavijestio o gradnji naše crkve i o našim potrebama. – Tko bi odbio takav dar?!

Nije dugo potrajalo i oltar je vlakom stigao u sanducima u Sarajevo i dovezen je na Stup.

Novo iznenađenje! Oltar je lijep, ali prevelik za našu crkvu. Nama to nije smetalo. Upotrijebili smo cijeli donji dio zajedno sa stolom. Iz gornjeg smo dijela izvadili prekrasno svetohranište, cijelo pozlaćeno. Bilo je razdijeljeno na dva dijela: donji dio za ciborij, a gornji za monstrancu. Gornji je dio bio zaobljen, zatvarao se čvrstim drvenim vratima, koja su se otvarala posebnim praktičnim uređajem, naime na donjem dijelu svetohraništa smještena je odmah kod stola ručica. Kad se ta ručica potegne, tad se gornja vratašca po polovici razdijele, zađu s unutrašnje strane gornjeg svetohraništa tako da je Presveto izloženo. Pri skidanju su se upotrijebile male stepenice.

Svetohranište je prekrasno. Ostavili smo ga za našu crkvu, a druge smo stvari spremili i odlučili da ih darujemo prema potrebi nekoj drugoj crkvi.

Sad nam je nad svetohraništem bilo zgodno mjesto na zidu za oltarnu sliku.

Sl. 7. Stupska Gospa

Prema savjetu dobrih prijatelja zamolili smo kneginju Windischgratz (također u Grazu), da nam za naš glavni oltar izradi sliku bl. Djevice Marije, i to Pomoćnice kršćana. Istaknuli smo neka na njoj prikaže, kako se njezinoj pomoći utječe skupina Bošnjaka. Zato smo joj poslali u Graz skupinu župljana iz Sarajevskog Polja u narodnim nošnjama, a osim toga dali smo fotografije župljana u raznim pozama, te popis boja materijala i veziva.

S veseljem je udovoljila našoj molbi, a kako je to djelo uspjelo, vidi se na slici.

Sliku smo svi pohvalili.

GOSTIONICA I HOTEL "PASJA NOGA"

U Sarajevskom Polju, kao i općenito u bosanskoj provinciji, kuće se grade u sredini zemljišta. Tako je i župa na Stupu sagrađena osamljena na slobodnom prostoru, a na određenom je trgu sagrađena crkva, no ipak nije bila kao kruška na širokom polju, imala je susjede, ne neposredne, ali ipak susjede.

Od puta se odvija poljski put do donjih sela. Kod župe se dijeli i vodi u dva pravca: jedan pravo (na slici se vidi iza župe turski čardak, s mnogo prozora na katu; to je ljetni stan turskog bega), iza čardaka je niska seoska kuća, stan za kmeta i njegovu obitelj, udaljena oko 50 koraka. Tu je stanovao najbliži susjed: Petar Mišić, katolik. Drugi se put odvajao za selo Azići, a kod puta, udaljeno oko 100 koraka, stajala je kuća pravoslavca Riste Filipovića. S oba smo se susjeda dobro slagali. Kod puta, upravo na raskršću stajala je drvena koliba od okoraka, gdje je španjolski Židov Ašer Finci držao trgovinu mješovite robe, prodavao duhan, šibice i druge razne stvari, zatim pivu i rakiju, kuhao kavu. Ukratko bila je to trgovina, gostionica i kavana. U toga susjeda nismo imali povjerenja, zato sam odmah kod prvih božićnih blagdana poručio, neka mladež kolo vodi pred župom, a ne kod njegove gostionice. Inače se nismo susretali, osim jednom, i to kad se gradnja crkve približavala kraju. Opazio sam za vrijeme gradnje da neki radnici odlaze u njegovu trgovinu bilo po duhan ili po šibice. Nisam im to zamjerio, jer drugoga u blizini nije bilo.

Jednom sam primijetio nešto neobično. Zanimljivosti radi opisat ću to potanje.

Židov ima nešto "za lubem" (u glavi)! Pazi, Franjo! Vrag ne spava, sjetio sam se. Želio sam saznati šta smišlja, pa sam išao cestom do puta s otvorenom knjigom u ruci. Gledao sam u knjigu, ali je nisam čitao. Prilazio sam kolibi. Kad me Židov opazio tako blizu, preskočio je jarak i putem išao ravno prema meni. Skinuo je fes i duboko se poklonio. Rekao je: "O, dobar dan, gospodine župniče! Imam čast da vam se predstavim kao vaš susjed: Ašer efendi Finci", reče pružajući mi desnicu.

"Veseli me", napomenuo sam iz uljudnosti, iako se nisam ni najmanje veselio njegovom susjedstvu.

"Vjerujte, veseli me, što vas je biskup postavio župnikom u Sarajevskom Polju!"

"Volio bih znati, zašto vas to veseli?" – nasmijao sam se.

"Švapska pamet vrijedi više negoli četiri bosanske, tako kažu Bošnjaci, a to je istina", – nastavio je Finci. Koliko puta dobijem u trgovini neki njemački dopis ili seljaci prime dopis od suda. Ne znamo se posavjetovati. Tko će nam drugi pomoći negoli pametni župnik?! Veselim se, što ću barem ovdje imati sebi ravna čovjeka."

"Kako to, efendi?", upitao sam iznenađen zaključkom ovoga Židova.

"Vidite, gospodine, i ja sam od svećeničkoga roda. Moj je otac rabin u Sarajevu i mene je također izučio za svećenika, pa kada se u Sarajevskom Polju osnuje škola, onda ću ja našu židovsku djecu učiti vjeronauk, pa zato već sada nosim ljubičasti pojas."

"Po pojasu ste, dragi efendi, više negoli ja. Kod nas katolika ljubičasti pojas nose samo kanonici, a ostali se svećenici opasuju crnim pasom. No, na svaki ste način moj komšija, pa ako Bog da, također moj budući kolega!"

"Tako je, tako je, gospodine!", zadovoljno je potvrdio i također malo samosvjesno Ašer Finci. "Izvolite k nama, molim, na šalicu kave, da vas kao susjeda mogu dočekati i pozdraviti!"

"Hvala! Idem za poslom", zahvalio sam.

"Nemojte zahvaljivati! Pa to je naš bosanski običaj, a kad ste među nama, držite se naših običaja!" branio je Finci domaće običaje.

"Onda ću ući", rekao sam, "ali pod jednim uvjetom."

"Molim!"

"Ako smo braća, kese nam nisu sestre! Zato, za ono što ću popiti, platit ću."

Židov se zadovoljno nasmiješio.

"Dakle, jednu šećerli kavu, jaču – po gospodski" – naručio sam pristupivši vratima kolibe.

"Bit će, gospodine, kakve nema ni u cara!"

Unišao sam. Nisam se mogao ni ispraviti, jer mi je glava stizala do stropa. Stajao sam sagnute glave i brzo sam razgledao kako to iznutra izgleda. Koliba je razdijeljena nadvoje: manji je dio oko četiri četvorna

metra. To je stan njegove obitelji. Na kozama, valjda do koljena visokim, položene su daske pokrivene rogozinom i ponjavom, za koje bi se kod nas reklo: krpe. Ondje je sjedila Židovka. Prekrižila je noge i dojenče držala u naručju. Pokraj nje se valjalo dvoje manje djece, a dvoje se većih igralo na zemlji. Ta lica neću opisivati da ne kvarim dojam. U većem dijelu kolibe, neodijeljenom od obiteljskog stana, bila je trgovina, kavana i gostionica, naime: kod zida polica s raznom robom: to je trgovina: kod peći ognjište, gdje se pekla kava: to je kavana, a na sredini stol, pod podijumom ili u spavaoni boce piva i posude s rakijom:to je gostiona. Ipak nije bila bez gostiju! Dva su Bošnjaka čučala na zemlji, a na stolu pokraj njih bile su prazne čaše od rakije.

"To je naš novi župnik!" – napomenuo je Židov. Po njihovoj sam vanjštini sudio da nisu katolici, a kako sam saznao, nisam se prevario.

"Bog mu dao sreću!" – izgovorili su želju jezikom.

"Hvala!"

"Izvolite sjesti!", nudio je Židov i primicao k stolu stolicu, na kojoj je bez sumnje sam sjedio.

Nisam želio zasjesti u sobi i u takvom društvu, zato sam rekao: "Hvala! sjest ću na klupu pred kolibom, ondje je slobodnije. Tamo ćemo popiti kavu."

"Odmah će biti gotova", obećao je kafedžija pristavljajući džezvu na ognjištu. I zaista, nije potrajalo dugo, već je na poslužavniku donio dva findžana i džezvu vruće, svježe kave. Samosvjesno reče: "Bolje ne pije ni sultan u Stambulu!"

Bila je uistinu dobra. Čak sam se iznenadio.

"Pečete li uvijek tako dobru?" – s pohvalom sam upitao kafedžiju.

Židov se nasmijao. "Ja se ravnam prema gostima. Kakav je gost, takva mu se roba daje."

Mudrac! Htio me je time valjda namamiti da k njemu dolazim na dobru kavu.

Da ne zaboravim, zašto sam zapravo došao, poveo sam drugi razgovor. Upitao sam: "Komšija, jeste li možda bolesni?"

"Ja? Kako?" – čudio se Židov.

"Vidio sam kako hodate tamo-amo, a glavu ste stezali dlanovima i gledali u nebo."

"Zdrav sam kao riba!" rekao je s osmijehom. "Ali imam špekulaciju! Želio bih proširiti svoju trgovinu. Koliba mi je premalena."

"Onda sagradite veću!" – svjetovao sam ga.

"To zapravo i hoću, ali mi je za to premalo prostora."

"Kako premalo?! Ta unaokolo su sama polja i sve je na prodaju!"

"Jest, gospodine, ali to stoji para. Ja bih ipak želio graditi na svome."

"To će svakako biti teže. Zemlja nije koža, pa da bi se mogla po potrebi i želji razvući."

"A ipak će to ići! To mora ići! Ovdje ću udesno sazidati dućan, a iza njega magazin, a iznad toga u prvom katu stan." – Tako mi je Židov iznio svoj plan.

"A šta ćete s kolibom?"

"Neka stoji! Jednom će se unovčiti!", tješio se Židov.

"Možda!" Potvrdio sam i samilosno smijući se dodao: "Hairli!"

Pozdravljajući se čudio sam se poduzetnosti Židova i još sam jednom pogledao kolibu. Tko bi ti, Židove, za tu kolibu išta dao?"

***

"Tako! Ovdje mi je pola puta. Tu ću se malo odmoriti", rekao sam sam sebi, kad sam stigao na most na Dobrinji. Težak paket "Glasnika", što sam ga nosio na poštu na Ilidži, položio sam na ogradu mosta i držao ga lijevom rukom, da mi ne padne u vodu. Šešir sam pomaknuo na zatiljak, a desnom sam rukom brisao znoj s čela. Podnevno je sunce dobro pržilo. U cijelom je polju bilo tiho i mirno, samo su putem od Ilidže vozila dvoja kola s teškim teretom. Već su se primicala. Pomislio sam: Šteta, što ne voze na Ilidžu, povezla bi mi paket! Hvala Bogu! Za dobru stvar ne smije čovjeku ništa biti teško. Odnijet ću paket, a za posao se ne moram stidjeti. Tako sam sam sebi govorio. Gledao sam bistru vodu, koja me hladila i davala mi nove snage i volje za rad.

"Dobar dan, gospodine!", uljudno me pozdravio vozač i zaustavio konje kod mosta.

"Bog ti dao svako dobro!", zahvalio sam se i obazreo. "To si ti, brate Filipe! Blagoslovio te Bog! Kuda s tim kamenjem?"

"Na Stup! Ašer Finci hoće da gradi novu kuću. Dovozim mu kamen za temelje", odgovori Filip.

"A tako! Dakle ipak! Spomenuo mi je to nedavno, ali nisam za ozbiljno uzimao njegove riječi. Mislio sam da se Židov samo hvali. A vidi! On će to i ostvariti. Poduzetan Židov!"

"Dobro računa. Reče mi: "Sada, kad ovdje na Stupu bude crkva i župa, nastat će novi život. Tu će biti središte cijelog Sarajevskog Polja. Tu su i dvadeset i dva sela, u kojima žive katolici. Bude li krštenje, doći će ljudi u crkvu, bude li vjenčanje, doći će u crkvu, bude li sprovod, doći će u crkvu, a ja ću kod toga uvijek nešto pazariti. Potrudit ću se još da seljaci dobiju kod mene sve kao i u Sarajevu, pa da ni za što ne moraju ići u Sarajevo. I kad budu blagdani: Jurjevo, Ilijin dan, Velika Gospa, tu

će raditi trgovina. Koliko svetkovina, toliko derneka", dodao je Filip.

"Prodat će sigurno mnogo, pogotovo bude li davao na veresiju", dodao sam.

"Ipak, Židov neće izgubiti. Poslije žetve dobit će što mu spada!"

"Nažalost! Ali, šta da radimo? Židov sjedi na svome. Zagrizao je ovdje pijavica u kožu."

"Odavle ga više nećemo istjerati, onda je svejedno sjedi li u kolibi ili u dobroj kući. Treba mu dobro pripaziti na prste da ljude ne vara i ne guli. Više ga se nećemo riješiti. Samo sačuvaj nas Bože gorega zla!"

Zamislio sam se. Važne su mi se misli motale po glavi. "Onda, zbogom Filipe!" – rekao sam dižući paket na rame.

"Pričekaj, župniče!" – izdaleka je zvao Stjepan Jamak. Žurio je poprijeko poljem da skrati put. Približavao nam se dugim koracima.

"Hvaljen Isus i Marija!" – pozdravio je.

"Uvijek budi hvaljen!"

"Daj ruku, župniče!" – Prišao mi, prihvatio desnicu da je poljubi i reče: "Blagoslovi, oče!"

"Bog te blagoslovio, brate Stjepane!" – odgovorio sam promatrajući Stjepana. Čudno mi je izgledao. Čelo mu naborano, sama bora. Oko mu gorjelo čudnim sjajem, rekao bih zloslutno kao bodljikavo sunce pred buru, da je čovjeku upravo neugodno pri tom pogl– ı. U mene je upro pogled, kao da mi hoće u dušu pogledati. Gledajući ga pravo u oči, rekao sam prijazno: "Nekako mi se važno držiš, vjerni čuvaru naših pokojnika! Ako si junak, digni gore glavu, a jesi li dobro, budi i veseo!"

"Ako sam dosad, neću više biti od ovoga časa. A kako bih se mogao veseliti, oče, kad se našem kršćanstvu sprema takva sramota?!" – razljutio se Stjepan.

"Šta se dogodilo?" – upitao sam ne znajući šta je to Sjtepana tako razljutilo.

"Židov Ašer Finci gradi novi dućan!"

"Upravo mi je sad o tome pričao Filip. I to te, Stjepane, tako uzbudilo?" U kolibi će ostaviti gostionicu, i nju prodaje."

"Nu, pa?"

"A znaš li, župniče, tko je kupuje?"

"Ne znam."

"Kupuje je Srpkinja Savka, koja je sa svojom sestrom Danicom i prijateljicom Ilijinkom već mnogo sramote počinila. – Obješene bile!"

"Ne proklinji, Stjepane!"

"Cijelo Polje zna da su te žene na zlu glasu. Drugo ne zaslužuju. Sudio im Bog! Njih ni Srbi ne bi trpjeli kraj svoje crkve. One bi se trebale

nastaniti kraj našega Gospodnjega hrama da kvare, da Bog sačuva, mladež i stare! – Židovu je svejedno. Tko mu plati, tome će prodati. Već su se pogađali, ali razilazili su se o stotinjarku. – Vjeruj mi, kad bi se to dogodilo, naši bi se pokojni od stida u grobu okrenuli. – Ti si naš pastir, naš otac, zaštiti svoju djecu! Vjeruješ li u Boga, onda to moraš omesti. Zato te zaklinjem živim Bogom i svim onim što ti je sveto: takav poganluk ne smiješ dopustiti!" – revnovao je Stjepan i u tom mi je času izgledao kao starozavjetni prorok, koji žestokim riječima kori nepodopštine i svakoga podsjeća na odgovornost.

Vrlo su me se dojmile Stjepanove riječi.

"Pasja noga! Samo bi nam još to trebalo!" – rekao sam odlučno. "Stjepane, hajde k nama u župu, osedlaj mi vranca! Dok se s pošte vratim, neka je pripravljen. A ti, Filipe, isporuči Židovu, da po turskom zakonu, koji je ovdje još na snazi, prvi je kupac uvijek susjed, pa proda li kolibu bez moga znanja i odobrenja, naći ćemo se na sudu. Zbogom!" – odlučno sam rekao i odjurio na Ilidžu na poštu.

"Gdje se crkva pravi", govorio sam u sebi "tu đavo kapelicu sprema. I to što goru... Kamo sam ne može, tamo babu gura, a nije li dovoljna jedna, pošalje tri... Bože pomozi!"

***

"Hajde, vranče, veselo, da nam se put skrati!" potapšao sam konja po vratu, skočio u sedlo i krenuo u Sarajevo. Konj kao da je razumio, dao se u trku i žurio koliko je god mogao. "Samo žuri!", ponavljao sam, "šteta svakog trenutka". Tko zna koliko ću kuća obići, dok nađem onoga koji bi mi pomogao. Dobro znam kako treba stvar pokvariti, ali nemam čim! Nemam ni sitnih, a kamoli krupnih! Ali, ako nemam ja, imaju drugi, a prijatelja je dosta. Ima li prijatelja čak do tih džepova? Čovjek je slab, ništa ne može, ako Gospodin Bog ne pomogne! – Zato se u njegovu pomoć uzdaj! – govorio mi je neki nutarnji glas. Poslušao sam i poluglasno sam molio molitve kojih sam se tada sjetio. I dobro sam učinio. Dobri me je Bog blagoslovio, pa sam odmah na prvom mjestu posudio 100 forinta.

Za kaparu mi je dosta, zasad više ne trebam, hvalio sam se i zadovoljan se vratio kući.

Sunce je već zalazilo za Igman, nebom se razlilo crvenilo. Pogled na to ispuni čovjeka nekim blaženstvom. A kako je istom bilo meni blago, znajući da sam ispunio sve što sam mogao, i to s uspjehom. Jahao sam slobodno naslađujući se ljepotama tihe večeri.

Vedro je raspoloženje trajalo sve do večeri, kad je sunce zašlo.

U kolibi kod Židova bilo je malo društvo. Osim Židova i mene bili su Filip, Stjepan, stari Marko Lukić. Svi smo bili veseli. Glavno je: Židov se smiješio, jer je dobro unovčio daščaru. Dobio je što je htio: šest stotina forinta! A ja sam bio sretan vlasnik gostionice i kavane, zapravo kolibe od okoraka i zemljišta na kome je stajala. U duhu sam igrao od radosti, što sam uspio spriječiti takove nepodopštine, koje su se tu imale ugnijezditi. Svjedoci su se veselili sa mnom, a njihova se radost još povećala, kad su na stolu ugledali vino "jaldamaš", kojim je bio efendi Finci osuđen. Stjepanu su caklile oči, a jezik oživio. Bio je pun šala i dosjetaka.

"Ama efandija, pade ti sjekira u med!" – hvalio je Židova.

"Pala, zašto bih tajio? Zato kažem: Hvala Bogu!" – posvjedočio je efendi Finci.

"I ja mogu otamo malo meda liznuti", šalio se Filip. "Naš će župnik trebati pipničara za gostionicu. Ja ću još uzeti momka, pa ću biti pravi gostioničar."

"Živio Filip!" – uzviknuli su Stjepan i Marko, a ja sam im se priključio u duhu misleći: To ne bi bilo loše, imao bih jednu brigu manje: šta ću sa gostionicom, a i to da Filip ne bi trpio nikakve poroke. Povremeno bih se osvjedočio – i zato sam veselo uskliknuo: "Živio handžija Filip!"

Svi su važno ustali, čaše su zazvonile u zdravlje Filipovo i nazdravili: "Živio, živio, mnoga ljeta!"

"Vidi, Stjepane, u podne si rekao, da više nećeš biti veseo, a sada pjevajući završavaš dan!"

"Hvala Bogu, da je sve tako ispalo da sad možemo pjevati!", radovao se Stjepan.

"U prijateljstvu i slozi sve dobro svršava", povlađivao je Marko Lukić.

"Pa, efendija, na rastanku još jednu crnu, ali dobru!" – naručio je Filip.

"Sigurno ni sultanija ne kuha bolju, negoli Ašer efendi Finci", hvalio se ugostitelj.

"Samo kad hoće!" – napomenuo je Stjepan

Bilo je kasno. Svi smo se raspoloženi razišli na počinak.

***

Nekoliko dana nakon one večeri u kolibi, odvezao sam se po poslu u Sarajevo.

"Pozdravljam te, brate, kod nas u gradu!" smiješeći se zvao me prijatelj fra Nikola M., s kojim sam išao u gimnaziju. Prije negoli sam mu

mogao zahvaliti, nastavio je: "Ma ne znam, smijem li ja, siromašni fratar, zvati bratom posjednika? Čuo sam da si kupio kavanu!"

"Ne govori gluposti! Kupio sam, jer sam morao."

"Moje poštovanje, gospodin gostioničar!" – prekinuo mi je riječ biskupov tajnik Mato P., "Čuješ, gospodine, nisi mogao ništa pametnije napraviti, nego kupiti gostionicu. Barem ćemo moći nekamo izletjeti."

"Ma pričekaj, Mato, dok nas gospodin pozove!" – napomenuo je Nikola.

"Gostioničar ne zove. Pristojne goste svaki gostioničar rado prima, a druge baca van" – napomeno sam pripravljajući se pomalo za gostioničara.

"Oho! Tu je gospodin hotelijer!" – pristupio je grupici sarajevski župnik Ivan G.

"Ma šta će još od mene biti?!" – začuđeno sam upitao.

"Gospodin bez šale! Meni su pričali da si kupio kavanu, restauraciju i hotel", reče Ivan.

"Dođe li još netko četvrti, reći će da sam kupio banju Ilidžu ili, konačno, cijelo Sarajevsko Polje."

"Ne mogu ništa ljudima, što pričaju, ali to sam čuo", branio se Ivan.

"Ako si nešto kupio, moramo to vidjeti", reče Nikola.

"Upravo se dogovaramo s Matom, da ćemo k njemu izletjeti i pogledati novu restauraciju."

"Čuj, gospodine! Pripravi se! Ja ću sazvati na tu komisiju pola Sarajeva", prijetio je Ivan.

"Pasja noga! Sazovi makar cijelo Sarajevo! Ali da ne prođete loše, svjetujem vam, dovezite si sve!"

"Pasja noga!" – ponavljao je za mnom Ivan ne dajući mi ni da dovršim rečenicu. "Kakva je to restauracija, kakav hotel, da čovjek ne dobije ni ono što naruči?"

"Dosad nije sve uređeno!", napominjao sam nešto mirnije. "To je dovoljno za ispriku."

"Bilo kako bilo, dovest ćemo se, i to brzo! Ipak ćemo ti nešto dovesti!" – smijao se Ivan.

"Onda – do viđenja!"

Razišli smo se svaki za svojim poslom.

"Čudna stvar", razmišljao sam." Dosad nisam nikome ni riječi spomenuo, šta sam uradio, i gle! Već to znaju. Pa ni šilo u mješini ne ostane. I znaju više nego je istina. Tako to biva! Vrabac na "kalenici" otkine grudicu snijega i ona se kotrlja i omotava se snijegom, te kad se dolje spus-

ti, bude velika gruda. Tako i vijest leti, leti i raste što dalje to više, pogotovu uzmu li je dobročinitelji, koji joj pomažu rasti."

***

Bio je sparan dan. S mene je curio znoj. Žurio sam s ekspedicijom "Glasnika". Ma zar se moram peći? Zašto si ne bih olakšao, ta kod kuće sam sâm? Objesio sam kaput na čavao, prsluk bacio na krevet, a na njega talar i počeo sam nanovo raditi. Išlo mi je za rukom. Zadnji sam paketić slagao i vezao za poštu.

"Vratar ili sluga! Imali li koga?!" – netko je gromovito zvao. Brzo sam pogledao kroz prozor. Pred župom stoji kočija, a iz nje izlazi sarajevski župnik Ivan G. – Vragoljasto se smješka. U brzini nisam ostale ni primijetio. Istrčao sam bez talara.

"Sluga pokoran!" – pozdravio sam.

"Ovdje je sluga!" – netko je rekao Ivanu.

"Zdravo, Franjo" – reče mi Ivan. "Uzmi ove stvari i odnesi ih u salon, pa javi gospodinu da odmah dođe, jer su gospoda došla!" – naručio je pružajući mi korpicu i nekakvu sliku zamotanu u papir.

"Molim!" – naklonio sam se i otišao u kuću.

"Ovaj je sluga uljudan mladić, i sposoban. Da je ljepše obučen, izgledao bi kao gospodin", primijetio je netko dosta glasno, da sam primjedbu čuo i skoro sam se na vratima okrenuo da vidim, tko je to rekao. U taj sam čas čuo kako dolaze druge dvije kočije i skreću s puta k nama. U meni je nešto kvrcnulo kao u starom satu. Po kočiji sam razaznao da su to otmjeni gosti. Požurio sam, što sam brže mogao, da se pristojnije obučem, jer sam imao na sebi pantalone, koje su doduše izmijenile boju, ali su se zato od jahanja sjajile kao ogledalo. I na nogama sam imao cipele od jahanja. Zavežanj od gostiju stavio sam u salon, sakrio sam se u svoju sobu, da čim prije promijenim odjeću. Provalio sam u pantalone preko cipela i jahaćkih pantalona, koje su mi prve došle pod ruku, kolar i prsluk. "Prave od tebe lakrdiju, izvest ćeš također neku šalu", sinulo mi je u glavi, "pa uistinu izgledati kao gostioničar". – No to mi nije uspjelo, jer nisam mogao ništa utisnuti pod prsluk i pantalone, čuo sam korake, pa sam zato obukao frak, unišao tiho i ozbiljno u salon, da dočekam goste.

Vrata su bila odškrinuta. Časak sam kod njih stao. Cijelo se društvo skupilo kod prozora i otuda pogledom mjerilo kavanu, restauraciju i hotel iliti drvenu kolibu, čijim sam sretnim vlasnikom nedavno postao. Glavnu je riječ valjda vodio Ivan, sarajevski župnik. Čuo sam kako je upravo prigušenim glasom rekao: "Tabla mora biti barem četvrt metra duga.

Dat ćemo je obojiti u narodnim bojama i natpis "Pasja noga".

"Dobro došli, mili gosti! Unišao sam bučno i pozdravljao goste kao da nisam ništa čuo.

"Zdravo, kućedomaćine! Znaj ipak, da smo danas došli u gostionu, a ne u župu. Mi ćemo sada naručivati."

"Izvolite! Čim vas mogu poslužiti?"

"Šta imaš?"

"Što je gospodin Bog dao. Imam svega!"

"Onda donesi vina!

"Na službu!"

Požurio sam. Ali tek što sam pete izvukao, čuo sam za sobom jasan govor: "Gospodin Aranyozi, to ti je uspjelo, i pantalone si pogodio." Slučajno sam pogledao na svoje nogavice, koje su virile ispod fraka. Imale su jake pruge. Meni valjda nisu odgovarale. Ipak nisu mi bile ni namijenjene. Materijal za njih zapravo je dobio otac od svoga prijatelja Novotnyja za uspomenu, kad je sa mnom odlazio u Bosnu. Bio je to domaći proizvod. Tkalac iz provincije, kako ih kod nas zovu "kazamiraci", uštedi iz nekog komada malo osnove, a od drugog potku, pa onda te ostatke obradi. Koje čudo da uzorak ima više boja! No to seljacima ne smeta. Moj otac, kao dobar gospodar, darovanom konju nije gledao u zube, dar je primio, zahvalio i odnio u Bosnu. "Jednom će to dobro doći", rekao je i materijal složio u sanduk. Njegovo se predviđanje brzo ostvarilo. Jednog sam se blagdana vraćao od bolesnika kući. Imao sam na sebi blagdansko odijelo. Jahao sam od Dogloda u Bare. Put je vodio kroz žive ograde. Na jednom mjestu, nedaleko kuće Nikole Bajkušića, bila je široka lokva. Tu je Nikola uzimao masnu ilovaču i pravio od nje cigle, jer mu je aga pravio novi kotac. Po domaćem običaju nije se brinuo da jamu zatrpa i poravna. Tko tuda ide, neka skrene. Zato je ostavio prolaz pokraj jame. Skrenuo sam, a vranac znajući domaće putove, odmah se uputio između trnja i lokve. – Bezbrižno sam jahao. Jedva što je konj napravio nekoliko koraka nakon prolaza, odlomio mu se pod nogama komad raskvašene ilovače, pao je u lokvu, a voda je visoko prskala. Vranac se prepao, skočio ulijevo u trnje i stao bježati. Trnje mi je deralo pantalone ne mareći što su svečane. i još k tome posljednje. Ružno su iznakažene. Budući da za nove nije bilo novaca, došao je na red onaj darovani materijal. Tako sam se našao u šarenim pantalonama kad sam dočekao ugledne goste.

Cijela mi je povijest šarenih pantalona prošla kroz glavu, dok sam u podrumu točio vino i u kuhinji našao čaše za veselo društvo.

"Izvolite!". Stavio sam na stol poslužavnik s velikom bocom, oko koje su se priljubile čašice kao pilići oko kvočke.

Gosti su opkolili stol, i tek što su se čašice napunile, svatko je uzeo svoju, a sarajevski se Ivan nakašljao i počeo:

"Dragi župniče, srce nam je zaigralo od radosti, kad smo čuli da si kupio hotel na Stupu. Ništa se ne boj! Mi te nećemo ostaviti. Uvijek ćemo te prema svojim silama pomagati. Izvršio si junačko djelo, kojemu se divimo i zato ti danas, za dokaz svoga priznanja, svečano predajemo ovu diplomu. Pogledaj!"

Pružio mi je uramljenu diplomu, zamotanu u tanki bijeli papir. Polako skidajući papir otkrivao je diplomu.

Znatiželjno i radoznalo pogledao sam na diplomu, na kojoj sam vidio samo prazno polje.

"Pasja noga! Šta će to biti?" – veseo sam se pitao. Slutio sam da je to neka Ivanova vragolija. Uto je Ivan odbacio omot.

"Ah!" uskliknuli su gosti. Valjda su bili iznenađeni neobičnom diplomom.

Gore slika: Lijevo na njoj ćošak kolibe, a iz nje strši limena tablica i na njoj naslov:

Hotel
"Pasja noga"

Na vrhu tablice limeni psić. Prednjim nogama stoji na kamenu, do njega je ugravirano "Stup". Psić gleda svoga gospodara, koji stoji desno pred hotelom, obučen kao gostioničar, u fraku, opasan bijelom keceljom. Lijevi, donji okrajak kecelje zavučen je vrpcom desno valjda zato, da se bolje vide šarene prugaste pantalone. U ispruženoj desnici drži bocu i pokazuje originalni naslov.

"Tko je taj gospodin?" – upitao je netko od gostiju.

"Tko drugi nego vlasnik hotela. Valjda se to vidi po sličnosti", spomenuo je Nikola.

"Ipak ima svoj monogram na kecelji", reče Mato.

"Kad ne bi gospodina poznavao, onda samo pogledaj pantalone", dodao je Ivan.

Pod slikom su stihovi. Zabave radi pročitao sam ih naglas:

Pasja noga, kume:
Ne prolazi mimo!
Tu ti gospon Venhuda
nudi dobro vino.

Nije skupo, brate!
al' je fino, dobro,
kao da sam za te
biro, dragi pobro!

Sretna bit će Bosna,
dok ti vino tako
"Pasja noga" daje,
što se pije lako.

Pasja noga! Vuci!
Vinu nije posta!
"Pan" za dobre pare
ugostit će gosta!

I potpisan: Gospodin de hotel "Pasja noga".

"Pasja noga!" dodao sam smiješeći se srdačno.

"Gospodine, pogosti goste, ali volio bih vidjeti, kako će se gosti vladati."

"Živio naš gospodin hoteljer kod pasje noge!"

"Živio!" razlijegalo se sobom da su prozori zazvečali.

"Sad, gospodine, donesi tanjure i pribor!", naručio je Ivan sarajevski.

"Zašto tanjure i pribor? Donesi samo zdjelu i kruha!", ponovio je Mato zapovijed.

"Viljuške ne trebaju! Svaki savršen čovjek ima savršen nož."

"Molim?"

"Dovedi gore roditelje!"

"Kako ste, maminko?" – zvali su je sve jedan preko drugoga, kad im je donijela zdjelu i kruh.

"Dobro, hvala Bogu!" – zahvaljivala je i pozdravljala.

"A gdje vam je tatinko?"

"Odvezao se u polje i još se nije vratio."

"Šteta! Da je kod kuće, mogao se s nama proveseliti", žalio je Ivan vadeći iz korpe raznog suhog mesa za meze uz vino. – "Uzmite, majko! To je iz Sarajeva od vašega zemljaka Holmana."

"Hvala lijepa! Već sam pripravila užinu."

"Šta je dobrog? – ispitivao je Ivan.

"Malo kave."

"Živjela majka!"

"Živjela!" Svi su pili u njezino zdravlje.
Ja sam nekoliko puta silazio u podrum prije negoli su gosti pozdravili:
"Zbogom, gospodine hotelijer od Pasje noge!"
"Moje duboko poštovanje! Hvala na posjetu!"
Poklonio sam se, kad su sjedali u fijaker i rekao:
"Nadam se da su gospoda zadovoljna."
"Potpuno!" – potvrdili su.
"Onda još jednom: do viđenja!" – viknuo sam. "Mjesto one zamišljene firme u narodnim bojama radije mi pošaljite malo dasaka ili okoraka, da imam čime pokriti novi hotel."
"Naći ćeš nekakvu letvu! Zbogom!"
"Zbogom!"
Odvezli su se.
Kod nas je opet tiho i nekako žalosno. Samo su čaše zvečale, kad sam ih stavljao na poslužavnik da ih odnesem.
"Pasja noga! Šta je ovo?" – rekao sam stavljajući čašu najuglednijega gosta. Pod njom je bio papirić, a u njemu dva dukata!
"Slava!" Pohvalio sam se! "Za jedan ću dukat kupiti nove pantalone, a za drugi okorak za krov. Hvala Bogu!"
Početak je moga gospodarenja bio veseo, ali nije bio žalostan niti svršetak.
Židov je gradio i dogradio, a kolibu napustio.
"Kažem ti, Filipe! Vol se veže za rogove, a čovjek za jezik. Obećao si, da ćeš biti kod mene pipničar. Sad ispuni, što si obećao!"
Filip se nije nećkao. Preuzeo je hotel "Kod pasje noge". No time je nastala nova nevolja, koju mi je pripravila zloća i osveta. Zbog gorljivosti i odlučnosti za dobru stvar, da naime ne dozvoljavam da se u blizini crkve ugnjezdi takva nečistoća (nemoral), ozloglašen sam za nesnošljivost i neplemenitost. Dotične su osobe skoro postale mučenice. Učinak je bio očit. Predstavnici nadležnih ureda bili su s "mučenicama" iste vjere i njihovom su izlaganju i povijesti povjerovali. Osim toga nisu dozvolili da se koncesija točenja pića prenese na katolika Filipa Grubišića. Tješili su se valjda, da će nas zato temeljito kazniti. No za sve ima lijeka! I u toj smo se situaciji snašli. Filipu je uspjelo da predobije nekog Srbina koji je imao koncesiju. Filip ga je uzeo za ortaka, pa je počeo sam gospodariti, kupio je hotel "Kod pasje noge".
Uistinu sam odahnuo, kad sam se riješio "Pasje noge".

POVRATAK U DOMOVINU

Kad je crkva dovršena i opskrbljena svim najpotrebnijim, te kad su gospodarske zgrade temeljito uređene, tad sam pomišljao na to, da se s roditeljima vratim u domovinu.
Kad sam o tome obavijestio preuzvišenog nadbiskupa, vrlo se rastužio, premda je uvažio moje razloge.
Za nasljednika smo uredili sve proljetne radove i polje smo zasijali.
U duhovnom pogledu: proslavili smo uskrsne blagdane.
Upravo na uskrsni ponedjeljak, 2. travnja 1893. godine sastali su se naši prijatelji na Stupu, da proslave moj imendan, blagdan sv. Franje Paulskog, i da se sa mnom oproste.

***

Dana 3. travnja 1893. primio sam od preuzvišenog nadbiskupa ovaj dopis:

Br. 53–pr.

Velečasnom gospodinu
Franji Venhudi

župniku
u Sarajevskom Polju

Žaleći od srca, što ostavljate ovu nadbiskupiju, zahvaljujem Vam, upravo iz dna srca, što blagotvorno djelovaste kroz četiri godine kod sestara Božje ljubavi kao kateheta u Sarajevu, a osobito što već treću godinu kao dobar pastir rukovodiste povjerenu si župu, koju u kratko vri-

jeme urediste, koliko je drugi ne bi ni za više godina uredili, jer Vašem maru i Vašoj revnosti ima se zahvaliti, što se tako brzo, uz pomoć ovoga Ordinarijata, i shodan župni stan i crkva podigoše, što će sve biti svjedok Vašeg neumornog rada, dokle god ustraju.

Moleći Boga, da Vam za taj trud naplati obilato, želim Vam, da imajući pred očima slavu Božju i spas duša, ne popustite nikada od apoštolske revnosti i u svojoj domovini, kojoj ste osim općenitih razloga i iz posebnih sve svoje sile dužan posvetiti. Tako radećemu bez sumnje poslat će Gospodin smrt u čas, kad zna, da će Vas ovjenčati krunom nebeskom.

U Sarajevu, dne 3. travnja 1893.

+ Josip
nadbiskup

***

Dne 4. travnja ispratili su nas žitelji iz Sarajevskog Polja na željezničku stanicu, a mi smo se nakon dirljivog rastanka vratili u svoju domovinu – Moravsku.

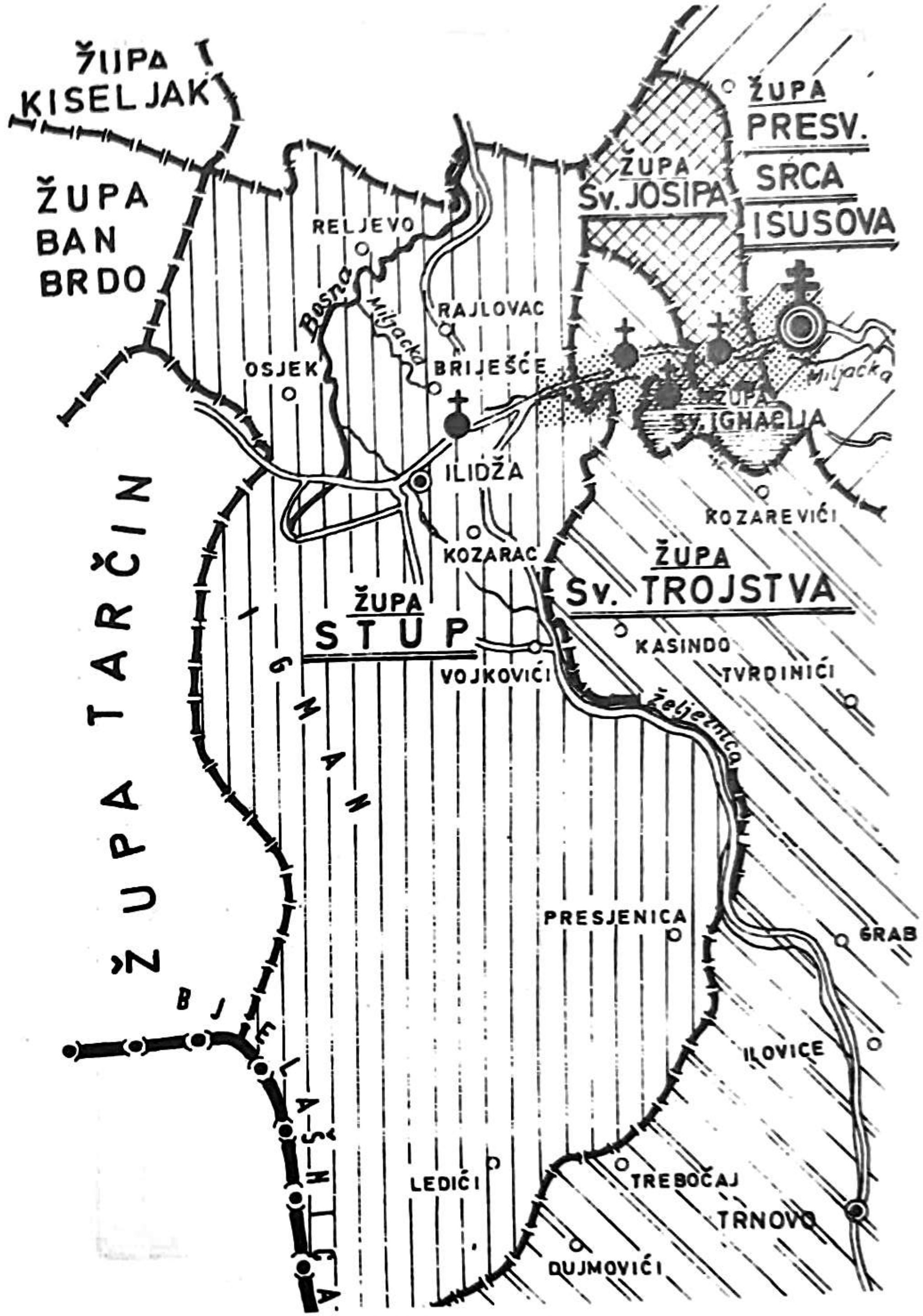

Sl. 8. Karta stupske župe

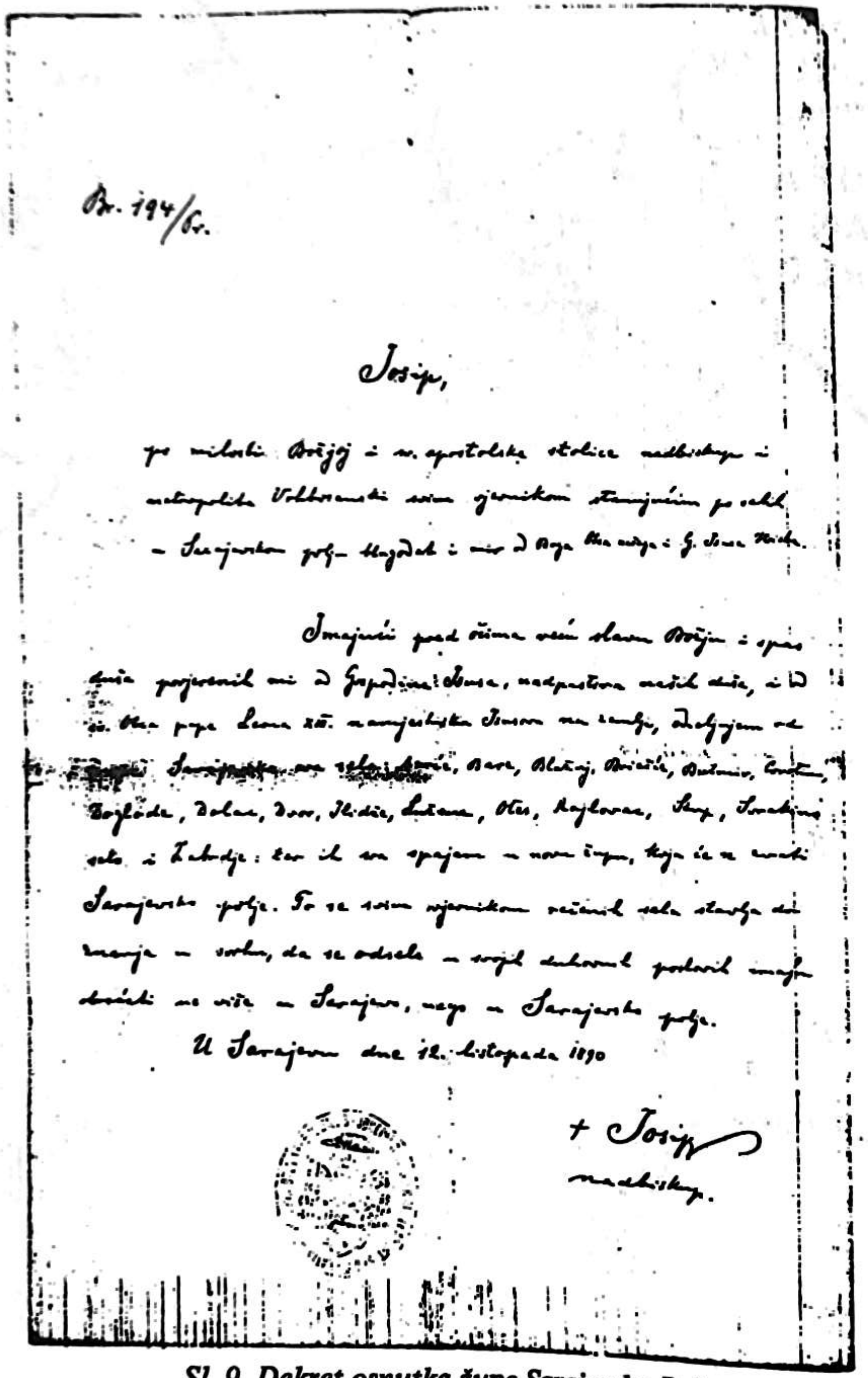

Br. 194/6r.

Josip,

U Sarajevu dne 12. listopada 1890

+ Josip
nadbiskup.

Sl. 9. Dekret osnutka župe Sarajevsko Polje

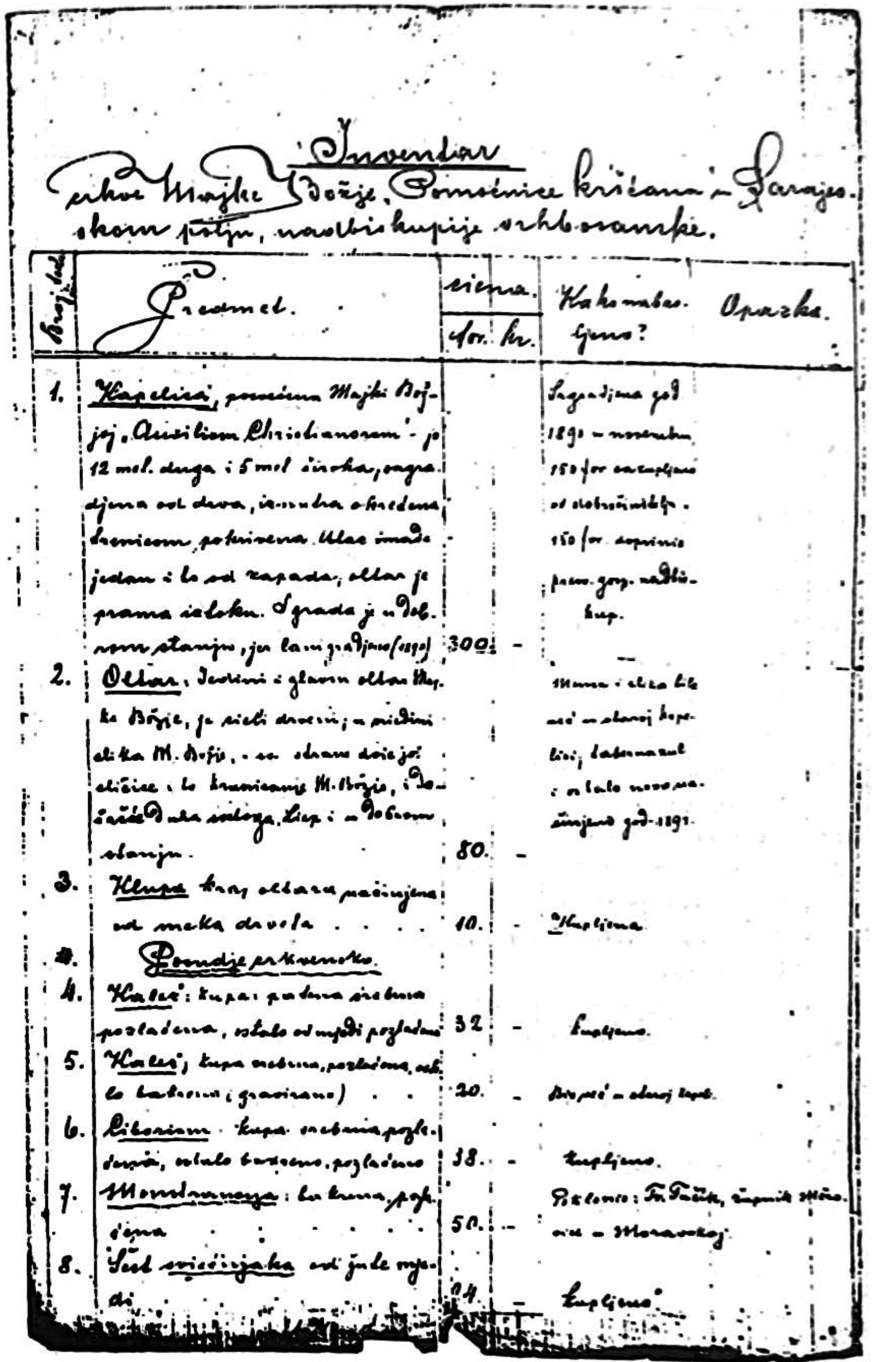

Inventar
crkve Majke Božje Pomoćnice kršćana u Sarajevskom polju, nadbiskupije vrhbosanske.

Sl. 10. Župni inventar, str. 1

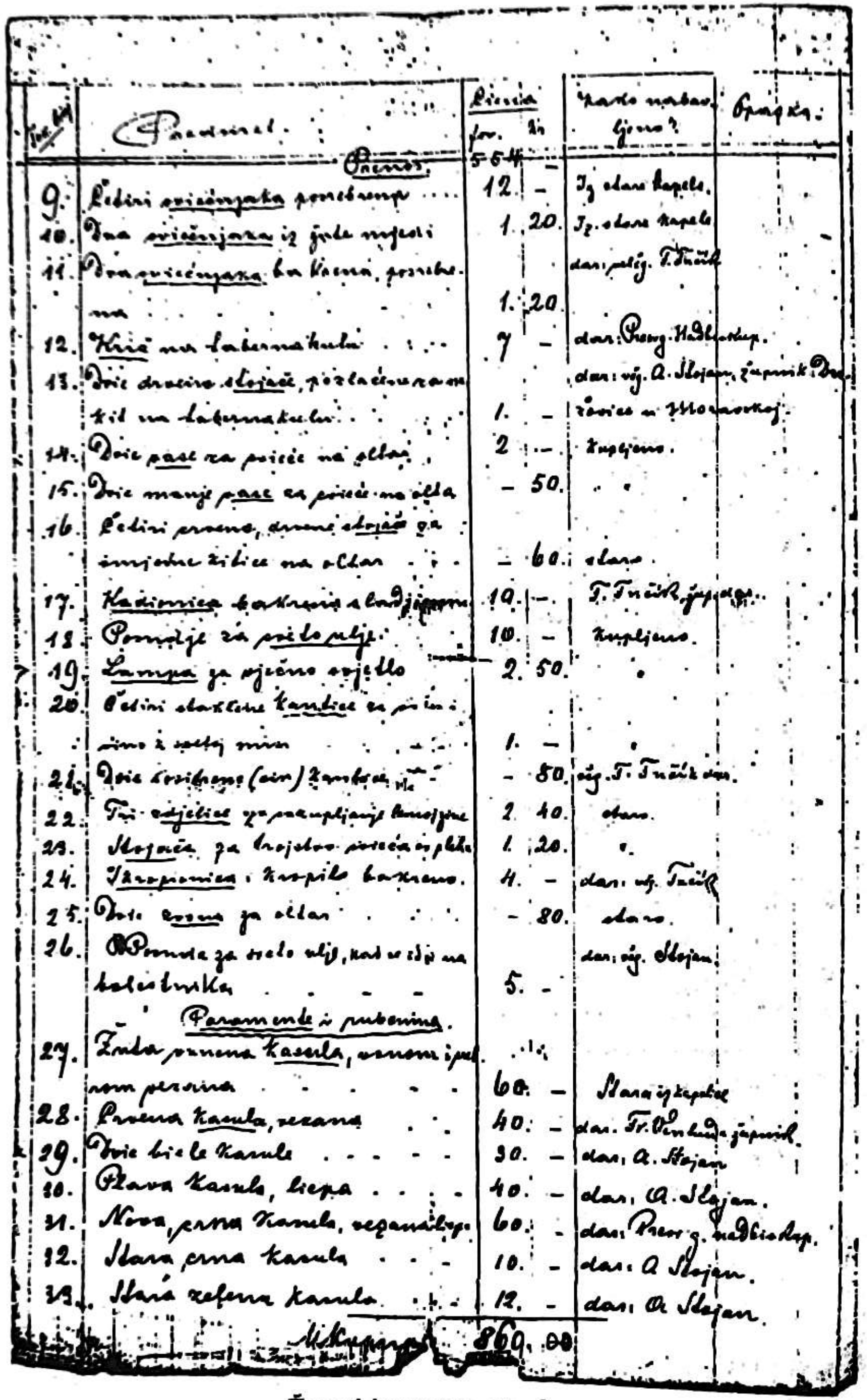

Župni inventar, str. 2

SADRŽAJ

Str.

Predgovor 3
Šta me je dovelo u Bosnu? 7
U Sarajevu 10
Pogled na grad 12
Posjet nadbiskupu dru Josipu Stadleru 13
Škole u zavodu Sv. Josipa 14
Učenje hrvatskoga jezika 15
U novom stanu 18
Ekonom u zavodu Sv. Josipa 21
Orguljaš 27
Oltar Sv. Ćirila i Metoda 31
Župnik 36
Gradilište 44
U svijet na prošnju! 48
Priprave za novu župu 52
Instalacija 61
Početak župnikovanja 66

Prvi Božić u župi Sarajevsko Polje 73
Zimska pastorizacija 83
Kupnja zemljišta u Sarajevskom Polju (Fojnica) 88
Pretposno vrijeme 94
Dovoz građevnog materijala 99
Gospodarstvo 104
Barjaktari i procesija 109
Prvi Uskrs 112
Pčele 115
"Glasnik presvetog srca Isusova" 118
Posebna Božja zaštita – briga za bolesnike 120
Žetva 122
Posvećenje Božjega hrama 128
Zvono od Stojana 129
Oltar 129
Gostionica i hotel "Pasja noga" 132
Povratak u domovinu 145